

Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives

Universitat Pompeu Fabra

Tesi Doctoral

REVOLUCIÓ I CONTRAREVOLUCIÓ A
CATALUNYA DURANT EL TRIENNI LIBERAL
(1820-1823)

Ramon Arnabat Mata

Director Dr. Josep Fontana i Lázaro

volum I

1999

VIII.3 ELS EFECTES DEL 7 DE JULIOL DE 1822

A finals de juny els dirigents contrarevolucionaris llençaren una ofensiva generalitzada. Una de les seves parts principals era l'entrada de Quesada a Navarra, motiu d'una gran joia pels dirigents contrarevolucionaris de Tolosa que se "*lisonjean ser en breve dueños de Pamplona, contando mucho en inteligencias secretas que allí mantienen*"⁴⁷¹. Una acció que afectava directament l'Aragó, on el seu Comandant militar, Zarco del Valle, informava que les tropes constitucionals estaven en continuat moviment perseguint els reialistes per Fraga, Monzón, Tamarite, a la frontera amb Navarra, en la conspiració que es preparava a Sigüenza, Molina de Aragón i Conca, i el Baix Aragó, on "*siguen las Tropas persiguiendo con gran actividad y fatiga a los facciosos que aun están capitaneados por el Frayle, ayudándoles los Milicianos en razón de lo escaso de las fuerzas para las muchas atenciones*"⁴⁷². A Catalunya, les expectatives de victòria reialista per la conquesta de la Seu, eren cada cop més grans, i els dirigents de la contrarevolució reactivaren la seva activitat, com informava el vicecònsol de Perpinyà: arribaven a Perpinyà "*unos frailes de Solsona, quienes, a lo que había entendido, llevaban al objeto de procurarse armas y municiones*"⁴⁷³. També es posava en circulació una proclama dirigida al soldats de l'Exèrcit en la qual es demanava la seva deserció i l'allistament a les files reialistes: "*Ved el premio que os han dado esos héroes revolucionarios que tanto os halagaron en el año 20! ¿Que os han dado por vuestro trabajo? ¿Que destinos habéis conseguido con la mudanza del Gobierno? El que todo el Mundo os tenga por rebeldes!*"⁴⁷⁴.

La importància que a finals de juny anaren adquirint els aixecaments reialistes a Catalunya, Navarra i el País Basc, i els aldarulls absolutistes d'Aranjuez i de València del 30 de maig de 1822, animà els conspiradors reialistes de la cort a activar el seu pla que havia de principi amb la revolta de la Guàrdia Reial a Madrid que comptava amb el vist-i-plau del rei, i que s'inicià el 30 de juny⁴⁷⁵. El pla contrarevolucionari consistia,

⁴⁷¹ Carta del cònsol de Perpinyà amb data de 13 de juliol de 1822 (AHN, Estado, lligall 6.228). Vegeu RÍO ALDAZ: *Orígenes...*, pàg.104-121 i 209-294.

⁴⁷² Carta d'Antonio Remon Zarco del Valle al Secretari d'Estat i Guerra, Saragossa 28 de juny de 1822 (AHM, S2ª, D4ª, "GCFVII").

⁴⁷³ Carta al Secretari d'estat amb data de 26 de juny de 1822 (AHN, Estado, lligall 6.228).

⁴⁷⁴ Carta al Secretari d'estat amb data de 26 de juny de 1822 (AHN, Estado, lligall 6.228).

⁴⁷⁵ Sobre aquests fets i l'ambient de la capital en aquests dies vegeu GIL NOVALES: *Las Sociedades...*, I, pàg.665-733. Vegeu la interessant ESPOSICIÓN de la primera Diputación Permanente de las Cortes de 1822 y 1823, leída en la sesión de 2 de Marzo de 1823, Madrid, Imprenta Tomás Alban

segons El Universal, en què, un cop triomfés el cop de la Guàrdia Reial, “*nombraban un Consejo de guerra, que debía quintar a todo el ejército, y condenar a muerte a los principales liberales. Conseguido el triunfo en Madrid, los catalanes por su parte y Eguía por la suya debían marchar a la capital sin disparar un tiro, y ocuparían entre tanto la Navarra y la Cataluña las tropas del Cordón, y entrando una División con la correspondiente artillería por Perpiñán y otra por Bayona.*”⁴⁷⁶ Els reialistes intentaren aprofitar el fet que les Corts estiguessin tancades⁴⁷⁷.

La revolta fracassà per la decidida actuació de la Milícia i del poble de la capital el 7 de juliol, així com de l'ajuntament, la Diputació de Madrid i la Diputació Permanent de les Corts⁴⁷⁸. Aquesta fou la que hagué d'enfrontar-se amb el problema⁴⁷⁹, i la seva actuació va rebre la felicitació de diversos ajuntament, entre ells dels de Figueres i de

y compañía, 1823, en la qual a més d'una àmplia descripció dels fets, s'inclouen un grapat de documents relatius als mateixos. La notícia arribà a Barcelona el dia 9, vegeu Diario de Barcelona, núm.190 i 196 de 9 i 15 de juliol de 1822.

⁴⁷⁶ De 16 de juliol de 1822, reproduït pel Diario de Barcelona, núm.203, de 22 de juliol de 1822, pàg.1.946-1.948. Sobre les connexions a la Mancha d'aquest cop vegeu DIAZ-PINTADO: Revolución liberal..., pàg.103-154.

⁴⁷⁷ FERNÁNDEZ DE LOS RÍOS: Estudio..., I, pàg.129-133, assenyala que aquest cop es preparà perquè “*El primer objeto de los absolutistas, propios y extraños, no se había conseguido sino a medias, a pesar del mucho oro y el inmenso trabajo empleado para promover y fomentar la guerra civil. [...], pero estos capitanes de las “bandas de la fe”, protegidos por la corte y auxiliados en la frontera por el gobierno francés, eran batidos y derrotados donde quiera que los encontraba el ejército. [...]. La Santa Alianza apuraba, y la suprema junta de conspiradores se decidió a dar el golpe en la misma capital de la monarquía.*”

⁴⁷⁸ Vegeu REIG y VILARDELL: Barcelona..., IV, pàg.184-189. Fernando Fernández de Córdoba un reialista convençut i que no tenia problema en reconèixer que el rei li inspirava “*una veneración, casi religiosa*”, també criticava la indecisió i covardia del rei per actuar, en aquest cas, contra els liberals (FERNÁNDEZ DE CÓRDOBA: Mis memorias ..., vol.I, pàg.18-20). Sobre aquests fets vegeu BAYO: Historia..., II, pàg.320-333. Una visió des de Palau, a partir de les memòries del marquès de les Amarillas a GIRON: Recuerdos..., II, pàg.202-232. Vegeu sobre aquest fets ARTOLA: La España..., pàg.717-725 i GIL NOVALES: El Trienio..., pàg.50-55. També RAMÍREZ ARCAS: Vindicación..., pàg.201-209, VILLA-URRUTIA: Fernando VII..., pàg.281-298, MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.135-141-149, ALCALÁ GALIANO: Historia..., pàg.178-188, OBSERVACIONES..., pàg.105-117, i LÓPEZ PINTO: “*Bosquejo...*”, pàg.299-302. Molt documentada l'explicació sobre el paper de la Milícia de Madrid en aquests fets a PEREZ GARZON: Milicia ..., pàg.271-333 Una versió novel·lada a Pedro de RÉPIDE: La cinta verde. El 7 de julio de 1822 y la segunda época constitucional, Madrid, 1932..

⁴⁷⁹ Aquesta Diputació permanent funcionà de l'1 de juliol de 1822 al 25 de febrer de 1823, i estava integrada per Cayetano Valdés com a president, Francisco Benito com a Secretari, José Maria Quiñones, Juan Antonio Castejón, Bartolomé Romero, Manuel Flores Calderón, i Toribio Núñez, com a vocals (ACD, PRFVII t.45 “*Actas de las Sesiones de la Diputación Permanente de las Cortes de 1822 y 1823*”, especialment les pàg.1-45). Vegeu també Informe de la Comisión especial sobre los resultados que dan los documentos mandados pasar a ella, especialmente sobre las ocurrencias de los días primeros de julio últimos [1822], Madrid, Impremta de D. Tomás Alban y Compañía, 1823 (ACD-PRFVII, vol.59, fol.122-210, vegeu també una còpia manuscrita a l'ACD, lligall 39, expedient 72, amb el text que presentà el Secretari de Gràcia i Justícia, Felipe Benicio Navarro sobre els fets de primers de juliol de 1822 a Madrid i les mesures preses pel seu antecessor en el càrrec). La visió dels guàrdies pot robar-se a les memòries dels germans Fernández de Córdoba: FERNÁNDEZ DE CÓRDOBA: Mis memorias ..., vol.I, pàg.21-, i Memoria justificativa...,

Tarragona⁴⁸⁰. L'ajuntament de Manresa publicà un ban en català "Ciudadans", anunciant la fallida del cop d'estat de la Guàrdia Reial:

*"Es la sort que se espera a tots los que se sepàrian de las obligaciones demarcadas en la lley fundamental de la Monarquia, perquè un govern lilegítimament establert, y que té en son favor lo obgete de la felicitat general, no pot sucumbir, majorment si la part ilustrada de los governats estan posseits de las virtuds que adornan los militares Espanyols y havitants de las Poblacions principals."*⁴⁸¹

A Barcelona es celebraren també diversos actes⁴⁸². El Cap polític de Girona, Josep Perol, també publicà un ban comunicant la victòria constitucional del 7 de juliol, per tal que el "publico" *"se convenza de que los impotentes esfuerzos de los rebeldes, siempre se estrellan en el poder irresistible de las armas que empuñas los defensores de las libertades patrias"*⁴⁸³.

El cop radicalitzà la posició dels liberals i el rei es va veure obligat a nomenar, el cinc d'agost, el quart ministeri encapçalat per Evaristo San Miguel⁴⁸⁴. Aquest govern ha estat criticat per uns i altres, així mentre per Miñano era un govern exaltat i integrat per persones de *"ideas exageradas"*⁴⁸⁵, per l'historiador Gil Novales el nou govern fou excessivament tou que consumà *"la indefensión total de España"*⁴⁸⁶. La veritat és que el seu nomenament fou molt ben rebut a les ciutats constitucionals catalanes, com mostra aquest escrit des de Reus, on es rebé com aigua de maig el nomenament: *"Viva el nuevo ministerio; viva; eternamente viva, y proceda tan constitucionalmente como lo está*

que justifiquen el fracàs de la intentona perquè el rei refusà de posar-se davant dels revoltats en dues ocasions els dies 2 i 6 de juliol.

⁴⁸⁰ "Actas ... Diputación Permanente", sessió 25 de 29 de juliol de 1822, fol.92v.

⁴⁸¹ "Actas ... Diputación Permanente", sessió 31 de 5 d'agost de 1822, fol.104v.

⁴⁸² Manuel CASAMADA: El Imperio de las leyes sostenido y afianzado por las víctimas del 7 de julio de 1822 en Madrid, Barcelona, 1822.

⁴⁸³ "Gobierno Político de la Provincia de Gerona", Girona, 12 de juliol de 1822

⁴⁸⁴ Integrat, a més, per: Francisco Fernández Gasco Governació, Felipe Benicio Navarro Gràcia i Justícia, Mariano Egea Hisenda, Miguel López Baños Guerra, Dionisio Capaz Marina i José Manuel Vadillo Ultramar. Vegeu la seva biografia a DBTL, pàg.233-234.

⁴⁸⁵ EXAMEN crítico..., vol.I, pàg.130.

⁴⁸⁶ GIL NOVALES: El Trienio..., pàg.53. LE BRUN: Retratos políticos..., l'acusarà de pactar amb el rei, com a fiscal de la causa contra la Guàrdia Reial, demanant un Ministeri a canvi de no sol·licitar cap pena de mort pels implicats, dirà d'ell *"La libertad lo miraba como su payaso; y el servilismo como su libertad; es decir como su disfraz; y es lo cierto, que no era ni lo uno, ni lo otro, porque nada era; y porque era nada, fue ministro de Fernando, que sabia más que los liberales, porque no lo eran"* (pàg.289-290). Els comuns atacaran San Miguel i el seu govern al qual acusen de *"los nuevos ministros entraron sin dilación en las huellas de sus predecesores, siguiendo el mismo sistema de mentiras, de tergiversaciones, y de persecución contra los patriotas. [...] De los hombres que habian tenido el arroyo de iniciar la revolución se esperaba más osadía y más firmeza; pero por desgracia hay muchos que no tienen más que una hora de entusiasmo en su vida, y los hechos nos han probado que los ministros nombrados después del día 7 de Julio deben contarse en esta clase"* (MÉNDEZ: España..., pàg.354-355).

*acreditando en sus acertadas providencias*⁴⁸⁷. Mina també es mostrà totalment favorable al ministeri San Miguel i crític amb els comuns que el criticaven i, que de pas, el criticaven a ell en la seva campanya a Catalunya: “¿Y quienes eran los apóstoles de tales predicaciones? Aquellos mismos que, aparentando patriotismo y decisión por la causa de la libertad y gritando sin cesar en cafés y plazas públicas, jamás dieron una muestra de virtud ni de valor, ni era posible que las dieran porque los más estaban vendidos a los enemigos de la patria, y conciencia que se vende siempre es vil y cobarde”⁴⁸⁸.

La Diputació de Barcelona en una representació al rei criticava el seu comportament, ja que “*ha de merecer [el pueblo] tan poco de V.M. que, desoyendo sus clamores y desatendiendo sus consejos, oigáis solo y atendáis a las viles lisonjas y pérfidas sugerencias de esos reptiles despreciables que en torno de vuestro solio andan arrastrando su criminal existencia?*”, i pel fet que el Palau Reial s’hagués convertit en “*cuartel general de facciosos, de rebeldes y de asesinos*”, ja que tot plegat havia originat l’aixecament de la Guàrdia Reial, i el seu posterior esclafament el 7 de juliol⁴⁸⁹. La Diputació demanava al rei “*echar de su lado a los pérfidos consejeros que tantas veces le han comprometido con inminente riesgo del Estado*”, advertint-lo que:

*“¿Cuántas veces se os ha dicho, Señor, que en vuestro Real palacio y en todas sus dependencias era donde se han fraguado constantemente conspiraciones contra las libertades españolas? ¿Quiénes son los Nuñez Abreu? ¿de donde han salido los Quesadas? En donde tenían su guarida los Vinuelas? ... Estramézcase V.M.: cierre de una vez para siempre los oídos a semejantes monstruos, dignos objetos de la execración nacional. Muchos quedan todavía en vuestra Real casa,; conózcalos V.M., y aterrándolos primero con una mirada de indignación, arrojadlos para siempre de vuestro lado. Esto clama y ha clamado, en vano hasta ahora, la Nación entera; no desohigáis por más tiempo justos clamores; confesad de nuevo vuestro error, pero hacedlo de suerte que ni lo ilusos españoles que pelean por se esclavos, no los infames agentes de la política extranjera que los atizan, ni los gobiernos a quienes sirven, puedan tener la menor duda de vuestra firme e irrevocable adhesión a la constitución política que la España ha adoptado y vos mismo habéis jurado.”*⁴⁹⁰

⁴⁸⁷ Artículo comunicado”, signat per “El amante sincero de su patria” dins Diana constitucional, política y mercantil, núm.78, de 29 de setembre de 1822, pàg.2-3. De fet el fracàs del cop del 7 de juliol, significà també la fi “*del moderantismo, de los términos medios*”, i “*ya no pesarian sobre la historia del Trienio Constitucional más que exaltados y realistas, y en medio la guerra civil*” (COMELLAS: El Trienio..., pàg.350).

⁴⁸⁸ MINA: Memorias..., I, pàg.366.

⁴⁸⁹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 17 de juliol de 1822, fol.86. BAYO: Historia..., III, pàg.53, ha dit respecte de la posició del rei: “*el papel que representaba el monarca español, sancionando con una mano los decretos de las Cortes y espidiendo con la otra las órdenes a Eguía y a los demás agentes, horrorizaba a los que poseían el secreto.*” I el mateix Chateaubriand diu: “*Canning me hablaba mal de Fernando, de quien yo pensaba aun peor.*”

⁴⁹⁰ Exposició de la Diputació de Barcelona al rei “Señor”, amb data de 22 de juliol de 1822 (un exemplar a l’ADB, lligall 40, expedient 2; reproduïda també al Diario de Barcelona, núm.204, de 23 de juliol de 1822, pàg.1.953-1.954).

Finalment, la Diputació demanava la convocatòria de Corts extraordinàries per fer front a l'amenaça que representava per Espanya el cordó francès i la posició del govern de les Tulleries:

“El año pasado, cuando la fatal epidemia devoraba a millares a los habitantes de esta capital desgraciada, creyó el gobierno francés ser bastantes tres o cuatro mil hombres para precaver de ella a su Nación; y ahora que estamos libres de aquella calamidad, no cree ser suficiente el número de sesenta mil! ¿Será este un cordón, o un verdadero ejército que nos está amenazando? [...] ¿A qué vienen esos formidables aprestos militares que hoy día se están haciendo en estas fronteras? ¿a qué tanta artillería?, ¿a qué tan grande acopio de bombas, balas, tiendas de campaña y demás municiones y pertrechos de guerra? ¿a qué ese armamento de buques de Tolón? ¿a qué esas continuas remesas de armas y vestuario a los facciosos, hechas con tanto descaro y manifiesta infracción del derecho de gentes? ¿a qué esta decidida y nada oculta protección que se les dispensa? ¿Se quieren todavía más pruebas de las miras hostiles, no de la Francia, sino de su ministerio a quien ella detesta?”

A finals d'agost la mateixa Diputació insistia davant el rei que: *“Ese Palacio, Señor, ese Palacio que debiera ser la morada de los buenos, de los verdaderamente leales, el baluarte inexpugnable de la libertad española, y que con asombro del mundo, se ha visto convertido en cuartel general de facciosos, rebeldes y de asesinos”*⁴⁹¹. I en el mateix sentit es manifestava la Diputació de Tarragona: *“Comparad Señor los aciagos días de 7 y 8 de julio con los de Agosto, y os convenceréis de la ventaja de ser un rey Constitucional a la de entregaros a unos viles”*⁴⁹². Per la seva banda l'ajuntament de Manresa dirigí un manifest als seus veïns en el qual es deia que la sort que esperava als facciosos era la mateixa dels revoltats a Madrid: *“podran si perturbar lo sosiego general com passa en esta Provincia, però últimament se abatirán, y mereixeran la execración.”*⁴⁹³ L'ajuntament de la ciutat comtal també es dirigí al rei:

⁴⁹¹ “Señor”, Barcelona, 22 d'agost de 1822, en el qual es queixava també de la moderació vers “la conducta, ya no misteriosa, y sí muy alarmante, que con respecto a nuestra España observa el ministerio de la Nación vecina”. El francès HUBBARD: *Histoire...*, II, pàg.98, diu que “l'unique reproche qu'on puisse adresser au peuple madrilène est d'avoir gardé vis-a-vis de son monarque coupable et perjure una modération tout a fait inopportune. La coopération du monarque dans l'insurrection de la garde était un fait notoire et evident”. Vegeu la interessant reflexió de Juan MAC-CROHON HENESTROSA: “Reflexiones sobre la contrarrevolución del mes de Julio”, dins *El Eco de Colom*, núm.105, 106, 107, 108, i 109 de 28, 29 i 30 de setembre, i 1 i 2 d'octubre de 1822, pàg.881-884, 889-895, 897-903, 905-908, 912-916, en la qual acusa directament el ministeri moderat i el rei de l'acció i dels seus antecedents que l'han fet possible, afirmant que “La nación española no es ni puede ser patrimonio de ninguna familia ni persona” (pàg.916).

⁴⁹² ESPOSICIÓN que eleva a su Magestad constitucional la Diputación Provincial de Tarragona. Señor, Tarragona, 15 d'agost de 1822. Amb data de 20 de juliol de 1822, la Diputació de Tarragona ja havia tramés una “Esposición hecha a su Magestad por la Diputación Provincial de Tarragona. Señor” en el mateix sentit, i el 22 de juliol una felicitació a la Diputació Permanent de les Corts pel seu comportament durant el conflicte de primers de juliol: “Esposición hecha a la Diputación Permanente de Cortes por la Diputación Provincial de Tarragona”.

⁴⁹³ “Ciudadans”, Manresa, 13 de juliol de 1822.

“Senyor, quan l'estendard de la rebel·lió ondeja en quasi bé cada racó de la província de Barcelona, quan els monuments són enderrocats i destruïts, els quals haurien de ser tant duradors com són preciosos, quan els sagrats noms de Déu i la monarquia s'utilitzen per donar suport al fanatisme religiós i autoritzar atrocitats i assassinats, el municipi de Barcelona es permet lamentar-se de l'estat del seu país, i implorar un remei ràpid i eficaç a tants mals.

Mai el perill va aparèixer tan seriós com ara, però per l'honor dels veritables amics de la llibertat cal dir, que mai van ser tan capaços com ara se senten, d'aquells esforços sublims i valents que creen herois i són la salvació dels estats.

La malvolença, Senyor, va tant lluny com fins a assenyalar a la seva Majestat com instigador o protector de les forces sedicioses que últimament han omplert la monarquia de dolor i recel. L'ajuntament d'aquesta ciutat està afligit per aquesta idea, i no pot sinó desitjar que la seva Majestat desaprova aquestes injúries, parlant a la nació amb l'energia d'un rei constitucional, i així enfortir més i més la constància d'aquells que mai van dubtar de la sacralitat de la seva reial paraula, i dissipar la més lleugera ombra de sospita que us insulta, i dona angoixa als incautes que li donen crèdit.”⁴⁹⁴

A començaments d'agost, des de la Diana constitucional s'hi insistia:

“El pueblo se cree más vendido que nunca, y es difícil persuadirle lo contrario, cuando ve y toca tantas pruebas innegables. [...].

En nombre de una sola persona se hace todo el mal de que estamos siendo víctimas. Este nombre luce en los despachos de Eguía, en la junta de Sigüenza, en el alzamiento de los carabineros, en la rebelión del Pardo, en las bandas de Cataluña; con este nombre se escudan las operaciones tenebrosas del gabinete de las Tullerías, por este nombre se derraman torrentes de sangre, en obsequio en fin de este nombre, se quiere organizar la guerra civil y dividir a la nación en dos naciones enemigas irreconciliables. ¿Y estaremos tranquilos cuando con este mismo nombre se espiden los actos del gobierno legítimo, y cuando el que lo lleva no ha desmentido de ningún modo todo lo que se ha hecho a su sombra y bajo su pretexto?. El régimen absoluto con todos sus horrores, el fanatismo con todos sus males, la intolerancia con todas sus consecuencias, el perjurio, el asesinato, cuantas calamidades pueden atacar a un pueblo, otras tantas se han querido sancionar con este nombre. [...]. Las Cortes últimas al concluir sus trabajos, pusieron nuevos candados en las bocas de los liberales; de este modo han facilitado el camino a los facciosos, a los que con tanta constancia han maquinado contra nuestra vida política.”⁴⁹⁵

A l'hora que acusava el govern de perseguir els patriotes i deixar els reialistes:

“Hemos visto con escándalo que la adhesión invariable a las ideas liberales era un motivo poderoso para no obtener ningún empleo, los que se han distinguido en la defensa del sistema que felizmente nos regia eran despreciados [...]. Mucho tiempo hace que los correos no andan con seguridad por los caminos, las correspondencias faltan, los comerciantes no pueden hacer los giros necesarios para efectuar cambios recíprocos, indispensables en el comercio y la agricultura, ¿y quien tiene la culpa? El gobierno.”⁴⁹⁶

Per part reialista s'intentava públicament treure importància al fracàs del cop.

Però, Mataflorida era conscient de la incidència del fracàs de la revolta de la Guàrdia Reial a Madrid, sobretot pel que significava de fracàs de la proposta d'Eguía i de reforç al seu pla contrarevolucionari:

⁴⁹⁴ Amb data de 26 de juliol de 1822, reproduït a The Times, de 12 d'agost de 1822, pàg.2. La Diputació de Barcelona i l'ajuntament celebraren l'esclafament de la revolta dels guàrdies reials, amb un homenatge a les víctimes i amb un elogi fúnebre escrit pel prevere Manuel Casamada el dia 29 d'agost de 1822 (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 30 de setembre de 1822).

⁴⁹⁵ Diana constitucional, política y mercantil, núm.56, de 9 d'agost de 1822, pàg.1-2.

“A costa de mucha sangre consumaron los liberales su antiguo proyecto de extinguir la guardia española como lo hicieron antes con los guardias de Corps, quedando el Rey preso con su familia en manos de los guardias nacionales, veremos ahora como se fuga el rey de Madrid y como se realiza el plan de Bayona, si se hubiera protegido el mío se hubiera escusado que yo que yo acertare en mi triste pronóstico, pero cada uno abunda en sus opiniones, y no se si aun ahora con este golpe de claridad en los ojos se desengañaran de que no hay más remedio que el que digo.

Parece que es cierta la sublevación de los carabineros reales en unión con el regimiento de milicias provinciales de Córdoba lo que si se consolida debe dar gran cuidado a los liberales porque se les intercepta el paso a Cádiz y puede parar la cosa según las ultimas ocurrencias en que se forme una Junta Suprema en cada Provincia como sucedió el año de 8, pero aun así no triunfaran los Señores de aquí si acaso lo han pensado”⁴⁹⁷.

De totes formes, el seu Diario de Urgel, publicà diversos articles intentant pressionar els governs absolutistes europeus perquè intervinguessin a Espanya, tot desprestigiant el govern constitucional, sobretot arran de la condemna a mort de l’oficial de la Guàrdia Reial Goiffeu:

“Mientras que por una parte los émulos de nuestros terroristas de Francia inmolaban victimas humanas sobre los altares de su constitución, como los de Moloch, se disponian por la otra a tributar obsequios magníficos a su amigo Landáburu. A este efecto abrieron una suscripción, llegando al extremo su audaz insolencia [h]acia el trono, que invitaron a este cortejo al Rey y a los infantes.”⁴⁹⁸

Un dels caps de la Guàrdia Reial que s’aixecà contra la Constitució a Madrid, Fortunato de Fleires es presentà a les ordres d’Eguía que li encomanà la tasca de cercar suports a París, però des d’aquesta ciutat va escriure a Balmaseda oferint-se a anar a la península italiana a establir relacions per la Regència, això si sense deixar de comentar que a París: *“creían que la nación, prendada de las nuevas instituciones, aborrecía solo los excesos y que se podía conservar el nuevo código, añadiéndole algunos artículos que diesen más garantías al poder Real, como seria la creación de una segunda cámara: con estas condiciones no parecían distantes de concedernos armas y dinero”*, i afegint la seva opinió:

“La España decía quiere su religión en toda su pureza, la España quiere su rey qual lo ha tenido siempre, la España quiere verse reunida en Cortes, según sus antiguas costumbres, fueros y privilegios y si los tiempos en que vivimos hacen necesaria alguna mudanza, a el augusto edificio de nuestro pacto social, debido a la experiencia y sabiduría de nuestros padres, las cortes solas en su prudencia podrán determinarlo. La España venerará y obedecerá las leyes que emanaran de ellas por ser el solo poder legitimo que pueda promulgarlas”⁴⁹⁹

A partir d’aquell moment, els reialistes cortesans veuran clar que l’única

⁴⁹⁶

Diana constitucional, política y mercantil, núm.57, d’11 d’agost de 1822, pàg.4.

⁴⁹⁷

Cartes a Balmaseda des de Tolosa amb dates de 12 i 15 de juliol de 1822 (“Índice...”, XVIII,

6).

⁴⁹⁸

Diario de Urgel, núm.5, 6, 7 i 9, de 13, 14, 15 i 17 d’octubre de 1822, pàg.1-2 i 1-3. És tracta d’una còpia d’un document publicat per la Junta reialista de Navarra amb el títol de “En un periódico francés. Fecha 31 de Agosto, se lee lo siguiente. Noticias de España”.

⁴⁹⁹

Carta amb data de 6 de desembre de 1822 (“Índice...”, XV, 1).

possibilitat de victòria era el suport de les potències absolutistes europees⁵⁰⁰. Els fets del 7 de juliol motivaren una intensa correspondència entre els ambaixadors estrangers i els seus governs, en tot cas sempre fent incidència que la influència del rei havia quedat sota mínims, i que la única possibilitat d'acabar amb el sistema liberal era la invasió estrangera⁵⁰¹. Però l'únic actiu dels reialistes era el domini de la Seu i per tant el poder disposar d'un punt a l'interior de la Península on poder instal·lar una Regència, sobretot després de la derrota de Quesada a Navarra i de la Guàrdia Reial a Madrid. Per aquest motiu, al llarg del mes de juliol, es preparà una estratègia militar i política, per tal d'afavorir la presa de posició de les potències absolutistes i la formació d'un exèrcit reialista que aspiraven que fos de 40.000 homes, segons el cònsol a Perpinyà (12 d'agost): *“parece tienen el plan de formar un Ejército de cuarenta mil hombres (sin duda es la expresión de sus deseos) a cuyo frente se pondrá un Obispo. Su distintivo así como el de los demás Jefes será únicamente una banda negra con lazo blanco, la qual llevarán, según ellos dicen, hasta que se consiga volver al Rey su poder absoluto.”* Amb aquest objectiu començaren a conduir armes cap a la Seu, segons el cònsol de Perpinyà (24 d'agost): *“me han afirmado que de Ceret salen frecuentemente carretas cargadas de viveres para la Seu de Urgel, [...], y del pueblo de Ax se les proporciona todo lo necesario y aún se les hace vestuario”*, a més de l'equipament necessari per a formar varis esquadrans de cavalleria, amb 400 cavalls, comandats pel fill de Mataflorida⁵⁰². Paral·lelament, intentaven enganxar per a l'exèrcit tot aquell que volia apuntar-s'hi, així a començaments de setembre es presentà a Perpinyà un pagès de Roses “pubill Barrencot”,

⁵⁰⁰ FERNÁNDEZ DE LOS RÍOS: *Estudio...*, I, pàg.135-136, assenyala que *“El 7 de Julio desvaneció todas la[s] esperanzas, acabando de desengañar a la liga europea que no era posible trastornar en la Península el gobierno constitucional sin recurrir a una intervención armada. Para concretar definitivamente el plan, se aprovechó de lo indicado al disolverse el Congreso de Laybach, donde se evitó pronunciar opinión colectiva sobre los negocios de España, para no alarmar antes de tiempo al gabinete de Madrid. Con arreglo a aquella indicación se reunió después de algunas dilaciones otro nuevo Congreso en Verona por Octubre de 1822. [...]. Buscóse por último otro pretexto, el de la reforma de la Constitución por voluntad del extranjero, pretexto desnudo de toda razón, fundado en síntomas interiores, y elegido en Verona como un medio evidente de llevar a cabo la intervención resuelta.”* Pàg.135-136: *“Dio esto lugar al partido que se llamó de los “modificadores”, medio entre el constitucional y el servil, y entonces sobremanera pernicioso, porque enflaqueciéndose con esta inoportuna división las fuerzas liberales, se aumentaba otro tanto el poder de sus enemigos. Eran de este nuevo bando, casi todos los empleados, los grandes, los generales más en candeleros, los descontento y agraviados, los afrancesados, todos aquellos, en fin, que tenían miedo de comprometer en la lucha que se preparaba su crédito, su fortuna o su sosiego”*. Vegeu també FUENTES: *“El Trienio liberal ...”*, pàg.418.

⁵⁰¹ Vegeu-ne la documentació a l'AHN, Estado, lligall 2.962.

realista, “*para enganchar indistintamente Españoles y Franceses a su servicio, ofreciéndoles peseta, pan y vestuario, y media peseta a la viudas de los que muriesen en campaña*”, tot i que sembla que no tingué massa èxit, si que els realistes aconseguiren d’arrossegar alguns oficials de l’Exèrcit, com el coronel Juan La Croix que fou nomenat per la Regència governador de la Vall d’Aran, així com el coronel Antoni Gispert, antic governador d’aquesta mateixa comarca, els oficials retirats Angel i Luis Auberque, el tinent coronel Guillermo de Premilan, alguns oficials fugits de Cadis, el coronel Gregorio Laguna⁵⁰³ i dos oficials fugits de València. Per contra, el mateix cònsol exposava que molts oficials francesos no veien amb bons ulls la possible invasió d’Espanya per part de l’exèrcit francès⁵⁰⁴.

El mes de juliol, un cop fracassada la temptativa contrarevolucionària més important, la de la Guàrdia Reial⁵⁰⁵, el rei inicià pel seu compte contactes secrets amb les potències absolutistes amb l’objectiu de salvar la seva pell, amb l’excusa de que se sentia presoner del govern “*han dado a entender el estado de prisión en que me hallo*”, per la negativa del govern a deixar-lo marxar a San Idelfonso a prendre l’aire. Aquests contactes es realitzaren molts cops al marge de l’activitat dels dirigents de la contrarevolució refugiats a França, i per mitjà de Fernán Núñez i José Álvarez de Toledo⁵⁰⁶. En una carta del rei al seu agent a París (24 de juliol de 1822), li manifestava que, després d’haver parlat amb el comte de Lagarde, aquest li havia recomanat: “*el restablecimiento de las Cortes por Estamentos, como más decoroso a mi dignidad real, como más conforme a la Religión, leyes, usos y costumbres del Pueblo Español y como más útil y provechoso a los intereses de la Nación Española, según lo tiene acreditado la experiencia en el tiempo que la España fue gobernada baxo de tan benéfico sistema.*” Un cop feta aquesta consideració es dirigia al rei de França per manifestar-li que, un cop,

⁵⁰² Cartes de 31 de juliol, 12, 24 i 31 d’agost i 3 i 10 de setembre de 1822. Vegeu també les cartes del cap polític de Girona amb dates de 16 i 29 d’agost i 3 i 19 de setembre de 1822 (AHN, Estado, lligall 6.228).

⁵⁰³ Gregorio Laguna Calderón de la Barca, fou diputat per Badajoz a les corts de Cadis, i finalitzà la guerra del francès amb la graduació de Mariscal de camp. L’any 1818 fou nomenat Comandant general de València i Múrcia i allà el sorprenué la revolució de 1820. Després dels fets del 7 de juliol de 1822 a Madrid marxà a França i allà entrà en contacte amb la Regència d’Urgell (ADPO, 4MP, lligall 369). Una nota biogràfica al DBTL, pàg.355-356.

⁵⁰⁴ Cartes de 3, 10 i 21 de setembre, 8 i 13 d’octubre i 2 i 12 de novembre de 1822 (AHN, Estado, lligall 6.228).

⁵⁰⁵ Tenim abundant informació sobre la posició dels ambaixadors estrangers respecte dels fets de juliol de 1822, junt a altra corresponent als anys 1820 i 1821, al lligall 2.962 de l’AHN, Estado.

“Combenidos ya en la base fundamental de la forma de gobierno que desea V.M. y las Cortes Aliadas, con el cual es indudable que hago gustosos el sacrificio de desprenderme de una gran parte de la autoridad absoluta de que gozaba en el año de 1814 (aunque estoy seguro de no haber abusado de ella) me parece inútil el molestar la atención de V.M. con otros pormenores porque estos son consecuencias del mismo plan de Gobierno y de las leyes y reglas en que está fundado. Solo podrá ofrecer alguna dificultad el fixar la época, modo y forma de hacer ese combinamiento, conciliándolo con la seguridad de mi Persona y Real Familia, y evitando la efusión de sangre.”

El mes de novembre, l'altre agent secret de Ferran VII a París, José Álvarez de Toledo, elaborà una mena d'informe final en el qual assenyalaria la necessitat d'establir relacions secretes i indirectes entre els sobirans europeus per *“el restablecimiento de la autoridad real, de un modo combeniente a la Legitimidad y Dignidad del Trono”*. A més, anà a Berlín per intentar entrevistar-se amb l'Emperador ja que aquest era el que portava la veu cantant a la reunió de Troppau, però no el va trobar. Finalment, aconsellava al rei que escrigués unes línies als Sobirans europeus demanant-los ajuda, ja que, segons ell, *“es preciso señor no alucinarse y conocer que la Europa ha llegado a un estado tal que solo por medio de una unión íntima entre los soberanos pueden salvarse los tronos.”*⁵⁰⁷ En aquells moments Álvarez de Toledo ja havia trencat amb la Regència⁵⁰⁸.

El cert era que, malgrat la desconfiança del rei vers aquells que lluitaven en nom seu, a partir de començaments de juliol els reialistes començaven a recuperar-se dels revessos patits a finals de maig i començaments de juny. Els homes del Trapense i de Romagosa havien pres la fortalesa de la Seu d'Urgell; Pau Miralles dominava la Cerdanya i ocupava Puigcerdà⁵⁰⁹; Mossèn Anton s'estava a Ripoll on els reialistes hi tenien el seu dipòsit de vestuari, armament i aliments, i un hospital, i dominava amb uns 600 homes el Ripollès, subsistent a base de contribucions que imposava als pobles, per exemple el dia 13 de juny entrà a Sant Joan de les Abadesses i després de trencar la placa de la Constitució demanaren 700 racions de pa i 16 parells d'espardenyes, *“impusieron una contribución a algunos particulares por muy adictos al sistema, y amenazaron a otros con el saqueo de sus casas”*⁵¹⁰; les columnes del Trapense i Mossèn Anton havien arribat a les portes de Vic als crits de *“visque el Rey absolut i mori la Constitució”* i on

⁵⁰⁶ Aquesta correspondència secreta es serva al lligall 2.579 de l'AHN, Estado. Si no diem el contrari, sempre que parlem d'aquest tema ens referirem a aquesta documentació, i només citarem la data de la carta o la nota i el seu autor.

⁵⁰⁷ Carta amb data de 17 de novembre de 1822 (AHN, Estado, lligall 2.579).

⁵⁰⁸ Cartes de Mataflorida a Balmaseda amb dates de 14 i 20 d'octubre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9, 19 i 20).

⁵⁰⁹ Els reialistes havien nomenat Comandant d'armes d'aquesta vila a Pedro Miró, “Comandante de los Realistas de la Cerdaña Española”, que exercí aquest càrrec els mesos d'agost i setembre 1822 (AGM-S, D1ªS1ª, lligall 3383).

intentaven imposar una contribució de 50.000 pessetes⁵¹¹; Bossoms mantenia el setge sobre Solsona des de començaments de juny⁵¹²; Montaner posava setge a Cardona amb informació de primera mà des de dins de la plaça que li facilitava el mestre d'obres Josep Sitjas, que manifestava que en aquesta plaça hi havia "*buen espíritu Realista, así como en la Ciudad de Manresa, a muchos de cuyos moradores tenía yo prevenidos al efecto*"⁵¹³; els homes de Misses havien entrat a Olot, i aquest havia estat recentment nomenat Comandant general de la divisió de l'Empordà⁵¹⁴, tot i que hagué d'abandonar la comarca d'Osona i l'idea d'ocupar de forma permanent Vic que era el seu principal objectiu, dirigint-se cap a Olot i Amer; la partida de Plandolit voltava pel Lluçanès i ocupava Sant Boi de Lluçanès.

Pels constitucional, malgrat l'èxit del 7 de juliol a Madrid, la situació a Catalunya continuava sent delicada l'estiu d'aquest any. Miraflores exposava així la situació:

"Era diversa la suerte de las armas de los dos partidos en Cataluña; unas veces los facciosos, batidos por los Generales Constitucionales Lloveras, Milans i Torrijos, tenían que ceder y, en ocasiones, que franquear la barrera de los Pirineos; otras vencedor Eroles, adelantaban tomando las plazas de Balaguer y Castellfolit. [...].

*En Cataluña, en Aragón, en Navarra y en Vizcaya, en que ya se habían organizado hasta un cierto punto cuerpos militares, que si no eran temibles por su indisciplina y heterogeneidad, lo eran mucho por su fuerza numérica, y todavía más por la moral que les producía la opinión pública, estraviada a merced de los Sacrosantos nombres de Rey, Religión y Altar."*⁵¹⁵

Una opinió força semblant mostrava l'Audiència de Catalunya quan manifestava "*la imposibilidad que ocurre en formar los extractos de causas complicadas y conspiraciones contra la Constitución*"⁵¹⁶. El nombre d'aixecaments es multiplicava arreu de Catalunya, i paral·lelament ho feien les causes contra els seus participants, motiu pel qual el relators de l'Audiència manifestaren, a mitjan mes de juny: "*la imposibilidad de cumplir con la ley en los extractos de causas voluminosas formadas contra los que atentan contra el sistema constitucional*" si s'havien de seguir els procediments que

⁵¹⁰ Diario de Barcelona, núm.174, de 22 de juny de 1822, pàg.1.650-1.651.

⁵¹¹ J.M.R.: Memorias..., I, pàg.159.

⁵¹² Cartes dels oficials de policia de Prades i Le Perthus al prefecte dels Pirineus Orientals, amb dates de 21, 22, 25 i 26 de juny de 1822 (ADPO, lligall 4MP-260). Vegeu també ACA-RA, Registre 1.420, fol.195 (29 de juny de 1822), carta del notari de Torà dient que no pot traslladar-se a Solsona "*por estar sitiada por los facciosos desde primeros de este mes*". Vegeu també l'expedient personal de Josep Bossoms a l'AGM-S, S1^a-D1^a, lligall B-3740

⁵¹³ Expedient Personal de Josep Montaner (AGM-S, lligall M-3.772).

⁵¹⁴ Carta de Paladio Durán en nom de la Junta provincial a Joan Romagosa, amb data de 6 de juliol de 1822 (carta núm.85, Año de 1822...).

⁵¹⁵ MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.153 i 160.

⁵¹⁶ ACA-RA, Registre 1.420, expedient 370 (caixa 13). La feina s'acumulava als despatxos de l'Audiència i dels jutges de primera instància, davant l'increment del nombre d'aixecaments i dels seus participants durant la primavera de 1822.

marcava la llei de 26 d'abril de 1821 (art.26) que donava tants pocs dies per a fer l'esmentat extracte⁵¹⁷. Tot i reconèixer que tenien raó, el Fiscal els denegà la sol·licitud de llegir tot el procés en el judici o de fer-se un resum amb apunts per respondre oralment al judici.

Segons les fonts franceses, a finals de juny els reialistes disposaven a Catalunya de 10.000 homes, tot assenyalant que "*le partie constitutionel parait paralisé et que les Royalistes font toujours des progrès. [...] Il parait que l'insurrection fai des progrès tres rápides en Catalogne, les corps Royalistes parvinent sur tous les points*"⁵¹⁸. A finals de juliol, segons les mateixes fonts, les tropes reialistes a Catalunya sota el comandament de Valero voltarien els 8.000 homes i la "*opinion générale que les Royalistes triompherant en Catalogne*"⁵¹⁹. Tot i així es constataren divisions entre els caps reialistes com les que manifestaren durant l'ocupació de Perpinyà entre Miralles i el Trapense que va fer que alguns dels seus homes marxessin cap a França a finals de juliol.

No tot eren anàlisis negatius, des del Semi-Semanario Ilerdense es donava una visió força optimista de la situació pels constitucionals, una visió no massa real i que més endavant quedarà totalment negada. Assenyalava l'esmentat periòdic lleidatà que havien entrat a la ciutat un batalló de Barcelona i un altre de Ferran VII, i que continuament anaven arribant tropes a la província de Lleida per perseguir els facciosos "*inducidos por un tal Bordalva capitán retirado*", i afegia "*no seria de extrañar que por todo este mes se reúnan en el mismo 20.000 hombres, y que se acabe con Trapenses, Ro[magosas], Romanillos, M.Antones, Misas y Cia.*" Sense anar més lluny el dia 5 de juliol les tropes i la Milícia havien batut els facciosos comandats per Bordalva al poble de Torres:

*"Habiendo muer[to muchos] de ellos, otros ahogados en el Segre, algunos prisioneros y los restantes todos dispersos. Este es el infausto resultado que han logrado esos hombres obcecados, alucinados y engañados por los perversos. Escarmentad sencillos; no os espongaís a semejantes catástrofes; no escuchéis estas palabras seductoras, que no tienen otro objeto que otra perdición. Estad quietos en vuestros hogares; trabajad en vuestros oficios, cuidad vuestras familias; sed fieles y leales a las leyes y de este modo habréis cumplido con Dios, con la Patria y con vuestros deberes."*⁵²⁰

⁵¹⁷ ACA-RA, Registre 1.420, fol.173 (18 de juny de 1822), expedient 370, caixa 13. Curiosament el tribunal Suprem de Justícia, recriminava uns dies més tard (22 de juny) que "*en las causas de conspiración y expresiones subversivas, se advierte que no se procede en ellas con arreglo a la ley de 17 de Abril de 1821*" (ACA-RA, Registre 1.420, fol.193, expedient 411).

⁵¹⁸ Carta de l'oficial de policia de Prades al Prefecte dels Pirineus Orientals amb data de 26 de juny de 1823 (ADPO, lligall 4MP-260).

⁵¹⁹ Vegeu les cartes dels caps de policia de Prades (24 i 31 de juliol i 3 d'agost de 1822), de Bourgmadame (25 de juliol de 1822) i de Perpinyà (30 de juliol i 1 d'agost de 1822) a l'ADPO, lligall 4MP-260.

⁵²⁰ Nota manuscrita a l'AHPL, caixa 1.427.

L'optimisme s'estenia a la resta d'Espanya, així respecte dels aixecaments a Oriola i Alacant assenyalava que estaven pràcticament derrotats:

*“Parece queda ya desengañado de sus tentativas anti-constitucionales [Jaume el barbut], y que para escaparse del rigor de nuestras tropas, ha tenido que bolver a sus guaridas, con la particularidad que antes de disolver su ejército religionario, prorrumpió en grandes exacciones contra los que le habían comprometido, y según se dice eran gentes de alta categoría en la Corte, Murcia y Orihuela. Enseguida despachó a su gente, y debolió los cavallos que havia robado pareciendo que en este acto hubo algún disgustillo y se sangó a trabucazos.”*⁵²¹

A Galícia, com reconeixia el Semi-Semanario Ilerdense la situació era més complexa, ja que a finals de maig:

*“Una porción de facciosos que estaban abrigados en Portugal y componía la Junta Apostólica, desde últimos del mes anterior andaban por los pueblos de la raya seduciendo gentes para promover una insurrección que llegaron a verificar engrosándose hasta el número de más de 3.000 hombres entre ellos muchos licenciados, ladrones, curas y frailes, habiendo sido anteayer tarde, y ayer por la mañana escabechados hasta el número de unos 300 (que en paz descansen) y en compañía de veinte y tantos curas y frailes, que por defender la fe estaban entre ellos, y tuvieron la fortuna de aquellos. El ejército se denominaba 'del Rey absoluto y de la fe'; habían distribuido los cabecillas armas y municiones, además de tres pedreros que tenían en caballerías; tenían también muchos uniformes con una cruz en el brazo izquierdo, y a todo aquel que conocían constitucional si no se escapaba lo perseguían de muerte y le robaban la casa.”*⁵²²

Galícia va ser un altre punt on l'actuació reialista fou important, en aquest cas les partides reialistes, a més de comptar amb la protecció d'algunes zones rurals, comptaven amb la protecció de les autoritats locals dels municipis portuguesos fronterers, tot i que, en el cas contrari que França, no amb el de les autoritats governamentals que eren liberals, com mostra la signatura d'un acord entre les Corts espanyoles i portugueses per a l'intercanvi de “desertores, malhechores y prófugos”, amb data de 23 d'abril de 1823. Els reialistes gallecs havien anat preparat l'aixecament al llarg de l'estiu, i només esperaven, com assenyalava el cap polític d'Orense, “*el alejamiento de la tropa para ganar prosélitos en los pueblos y hacer al fin un muy formal levantamiento*”, tant formal que el cap de les forces reialistes de Galícia, Manuel Pereyra, s'adreçà a l'ajuntament de Tuy i altres de la comarca amb aquestes paraules:

“Como Gefe, y Encargado del Reyno de Galicia para derribar el sistema constitucional, y poner en él uso libre de sus derechos a nuestro legítimo Monarca Don Fernando 7º (Q.D.G.) me dirijo a V.SS. para que en el momento en que se reciba este mi oficio se convoque todo el vecindario, y después de leerle y enterarle de la adjunta proclama, se aclame al Rey absoluto y se baje y se recoja la Lápida Constitucional, arrestando y depositando en (la cárcel al que intente estorbarlo. También se previene a V.SS. que desde dicho momento cese el nombre de Alcalde y Ayuntamiento Constitucional siguiendo como antiguamente y haciendo circular copias de este oficio a los demás Ayuntamientos de esta Provincia a fin de que ejecuten igual

⁵²¹ Nota manuscrita a l'AHPL, caixa 1.427.

⁵²² Semi-Semanario Ilerdense, núm.7, de 29 de maig de 1822, pàg.2-3 “Noticias del reyno. Orense 16 de mayo”. Vegeu per aquestes partides BARREIRO: Liberales..., pàg.61-96.

*operación, y de no ejecutarlo V.SS. según va prevenido, serán responsables con la última pena impuesta para todos los rebeldes, no sirviendo para V.SS. ninguna disculpa.”*⁵²³

Hem fet esment al reialisme gallec per la seva semblança amb el cas català. Alguns dels aspectes a destacar, i que reflecteix perfectament l'informe elaborat pel cap polític d'Orense, Pedro Boado Sánchez, a mitjan setembre, són la participació del clergat en l'organització de partides, la utilització de la frontera portuguesa per organitzar-se, l'allistament previ d'homes a les partides utilitzant tant el sistema voluntari, pagant 10 rals diaris, com el forçat: *“hicieron muy formal alistamiento de hombres de 18 a 40 años procurando comprometerles con ofrecimientos y al mismo tiempo con amenazas”*, tot i que força veïns fugien igual que feien davant les quintes liberals, i l'entrada de partides reduïdes a pobles petits per aprovisionar-se d'armes i diners. Pel que fa a la ideologia que desprèn la proclama de Pereyra de 5 de setembre de 1822, repeteix les mateixes constants, crítica sobretot a la praxi liberal: augment dels impostos, quintes excessives, etc.

Però si tornem a Catalunya, la realitat, com hem descrit, era força més complexa del que donaven a entendre les notícies optimistes d'alguns periòdics, com manifestava la Diputació de Tarragona a les altres diputacions catalanes: *“el aumento que han tomado los facciosos y el consiguiente desorden y trastorno general [que] afectó en gran parte del abandono en que ha quedado esta Provincia cuya suerte parece que ha mirado el Gobierno con una indiferencia tal vez muy perjudicial a las demás de Cataluña y aún a todo el Reyno”*⁵²⁴. Per fer front a aquesta situació crítica convidava les altres diputacions catalanes per tal de traçar un pla comú per fer front a la revolta reialista: *“a fin de que reunidas puedan todas dirigir sus esfuerzos a la salvación de la Patria que esta corporación mira fuertemente amenazada”*⁵²⁵. La Diputació de Girona respongué afirmativament a la proposta, afirmant que n'era conscient *“desde que observó el extravío de la opinión en la clase baja del pueblo, y el consiguiente aumento que iba tomando la facción anticonstitucional, y sobretudo al llegar a su noticia los últimos acontecimientos de la Corte”*, i que per això calia *“todos los verdaderos*

⁵²³ Abundant informació sobre l'aixecament reialista de Galícia la tardor i l'hivern de 1822-1823, a l'AHN, Estado, lligalls 4.467 i 4.468, caixes 1 i 2. Vegeu especialment el document núm.282, amb data de 5 d'octubre de 1822. La proclama esmentada està reproduïda a l'Annex VIII.7.

⁵²⁴ Carta de la Diputació de Girona a les altres diputacions catalanes amb data de 8 de juliol de 1822 (AHG-ADG, caixa 1).

⁵²⁵ Carta de la Diputació de Tarragona a la de Girona amb data de 8 de juliol de 1822 (AHG-ADG, caixa 1).

*constitucionales, todas las Autoridades y en particular las Diputaciones provinciales obren de común acuerdo y reinan todas sus fuerzas para salvar del naufragio la nave del Estado*⁵²⁶. També l'ajuntament de Barcelona demanà una reunió urgent de les quatre diputacions catalanes “*al objeto de acordar y realizar los medios de defensa generales para las cuatro provincias catalanas, y de acabar prontamente con los facciosos*”⁵²⁷, però el Cap polític refusà momentàniament la proposta, fins el “*exterminio de los facciosos y a la consiguiente pacificación de estas provincias*”⁵²⁸. Davant la insistència de l'ajuntament en aquesta reunió, la Diputació contestà que estava “*íntimamente convencida de que serian en mucho maior número los males que causaria que los bienes*”⁵²⁹.

Mentre, i com a mesura contemporitzadora, el Cap polític de Barcelona autoritzà als Comandants militars que perseguien els facciosos a poder declarar l'amnistia quan els semblés bé, però alhora els hi donà amplis poders per fer el que els semblés més oportú en els altres aspectes, especialment l'aplicació i cobrament de multes⁵³⁰. Milans aplicà diverses multes als pobles del Vallès i del Maresme que no l'informaven sobre la presència de partides reialistes⁵³¹. Aplicant aquestes ordres una patrulla de la MNV de Berga confiscà els béns que transportaven quatre traginers i que pertanyien a persones enrolades a les partides reialistes, i s'embargaren els béns d'Andreu de Rian, pavorbe de la Seu, per valor de 20.000 pessetes⁵³². Per altra banda, el Comandant general, Francisco Ferraz, manà de penjar per última vegada el 17 de juliol el ban atorgant l'indult, en el ben entès que “*de no acogerse al indulto, serán víctimas de su obstinación*”⁵³³. Aquest ban, d'acord amb el que havia establert el decret del rei amb data de 12 de juliol, estava redactat en català i castellà, i al text oficial s'hi afegia una reflexió pròpia com a Comandant militar de Catalunya:

“Me apresuro a fer notòria esta benèfica resolució de S.M. pera que los incautos, dels quals se val la infame seducció pera difundir en los pobles lo robo, lo estrago y la mort, no desoygian la veu de la pietat que per última vegada los crida a un sincero arrepentiment de son error. [...] Torneu, en fi, homens seduïts, a vostres casas; en ellas tindreu la protecció de las lleys; pero si passat lo termini de

⁵²⁶ Carta de la Diputació de Girona a la de Tarragona amb data de 14 de juliol de 1822 (AHG-ADG, caixa 1).

⁵²⁷ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 22 de juliol de 1822, fol.87v.

⁵²⁸ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió d'1 d'agost de 1822, fol.91.

⁵²⁹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 8 d'agost de 1822, fol.99v.

⁵³⁰ Ofici del Cap polític al batlle de Manresa amb data de 17 de juliol de 1822 (AHCM, lligall 62).

⁵³¹ Diana constitucional, política y mercantil, núm.56, de 9 d'agost de 1822, pàg.3.

⁵³² Oficis amb dates de 17 i 22 de juliol de 1822 (AHCM, lligall 62).

⁵³³ Ofici de Roten amb data de 18 de juliol de 1822 (AHCM, lligall 62).

*vuit dies permানেixeu entre las cuadrillas de facciosos, sereu víctimas de vostra obstinació, encara que se vos trobia desarmats*⁵³⁴.

Però la realitat era que la situació de l'exèrcit liberal era prou delicada tal i com es queixava l'Intendent a la Diputació de Barcelona manifestant *“los apuros en que este se halla para mantener la tropa, y de aumentar la fuerza de esta Ciudad destinada a la persecución de facciosos”*⁵³⁵. A més, els militars retirats i les vídues portaven sis mesos sense cobrar, segons el diputat Gironella que també manifestava *“la absoluta necesidad que hay de asegurar la correspondencia pública, de cuya falta resulta la paralización del Comercio que la Diputación debe proteger”*⁵³⁶. Per intentar sortir d'aquesta situació la Diputació de Barcelona proposà que una junta de comerciants, propietaris i capitalistes avancés 6.000.000 de rals, i que les altres Diputacions prenguessin decisions semblants. La realitat fou que aquesta mena de emprèstit forçós es cobrà tard i malament, tal i com es queixà el Cap polític que demanà constrenyiments militars per tal d'accelerar la recaptació que permetés:

*“Aumentar los medios de perseguir y aniquilar las hordas de facciosos que a impulsos del más execrable fanatismo se han sublevado contra los preciosos derechos de un pueblo, esencialmente benéfico, ilustrado, libre y religioso por principios sublimes consignados en su Constitución”*⁵³⁷.

Les diputacions de Lleida i Tarragona enviaren diverses representacions a les Corts fent saber la difícil situació per la qual travessava la província: *“haciendo presentes los males que sufre aquella provincia y los que la amenazan en lo sucesivo por el encarnizamiento de las partidas, pidiendo en consecuencia que se adopten prontas y enérgicas medidas que pongan término a tanta desgracia”*⁵³⁸ La Diputació de Lleida demanà com a mesura immediata:

⁵³⁴ “Comandancia General del Séptimo Distrito Militar”, Barcelona, 17 de juliol de 1822 (reproduït al Diario de Barcelona, núm.198, de 17 de juliol de 1822, pàg.1.916-1.917, que també reproduceix el del dia 16, pàg.1.907-1.909). Roten informava que arran d'aquest indult *“han salido muchos padres de facciosos a buscar a sus hijos”* (Diario de Barcelona, núm.206, de 25 de juliol de 1822, pàg.1.970). Altres exemples: *“los padres de los individuos de la villa de Sarrià que se habian marchado con los facciosos han procurado reducir a sus hijos a la razón, y el dia 19 se habian ya presentado a gozar del indulto Miquel Marsà, Francesc Alfabrega, Marià Garrich i Manuel Barceló”* (Diario de Barcelona, núm.202, de 21 de juliol de 1822, pàg.1.937), també s'acolliren a l'indult cinc veïns de Sant Martí de Provençals, dos de Sarrià, vuit a Caldes de Montbuí, tres de Molins, divuit d'Argentona, dos de Rubí, un de Sant Gervasi, quinze de Sant Vicenç dels Horts, tres a Santa Perpètua, set a Mollet, dos a Cervelló, sis de Terrassa (Diario de Barcelona, núm.204, 206, 211, 212, 213, 219, de 23, 25, 30 i 31 de juliol, 1 i 7 d'agost de 1822).

⁵³⁵ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 17 de juliol de 1822.

⁵³⁶ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 8 d'agost de 1822, fol.94).

⁵³⁷ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 8 d'agost de 1822, fol.94-99.

“la próxima convocación de Cortes extraordinarias que expresen con vigorosas providencias cual es su verdadero voto, contrario a los continuos desacatos que está sufriendo su soberanía, y el honor de S.M. exige también que haga una manifestación de sus honrados sentimientos, tan diversos de los que le suponen los enemigos de su buen nombre, que fingen amarle y defenderle”⁵³⁹

⁵³⁸ “Actas ... Diputación Permanente”, sessions 12, 23, 45 i 46, de 12 i 24 de juliol i de 23 i 26 d’agost de 1822, fol.45 i 86.

⁵³⁹ “La Diputación Provincial de Lérida a la Permanente de Cortes”, Lleida 13 d’agost de 1822.

VIII.4 LA REGÈNCIA D'URGELL

VIII.4.1 Constitució i organització

El 14 d'agost es constituí "*Junta de Regencia Suprema de España durante la cautividad de Fernando*"⁵⁴⁰, i el 15 es proclamà públicament a la Seu d'Urgell. Tot plegat, segons la mateixa Regència, "*a solicitud de los pueblos de España para gobernar durante la cautividad en que notoriamente se halla la augusta persona del Sr. D. Fernando VII (que Dios guarde) y poner un término a los males que le están afligiendo.*"⁵⁴¹ És important de destacar que la Regència justificava la seva instal·lació per la sol·licitud del poble, i dels quaranta mil reialistes que, segons ella mateixa, li donaven suport, però al mateix temps era conscient de la seva debilitat que l'obligava a demanar ajuda a França, amb l'objectiu de fons d'acabar amb els revolucionaris a un país

⁵⁴⁰ Hem pogut refer l'actuació de la Regència d'Urgell i dels seus preparatius a partir de l'estudi del manuscrit 1.867 de la Biblioteca Nacional de Madrid "Regencia de Urgel. Años 1822 y 1823. Correspondencia de D. Fermín Martín de Balmaseda, Encargado de Negocios por la Regencia en Paris- Cartas del Presidente de la Regencia, Sr. Marques de Mataflorida; del Secretario D. Antonio Gispert; de los Generales Barón de Eroles y Eguía y de otras varias personas; con otros documentos referentes a los asuntos de la Regencia.", i dels "Papeles Reservados de Fernando VII", volums XXI, XXII i LXXII de l'Archivo del Palacio Real (APR). Malauradament, en l'últim volum hem trobat una index dels papers que la Regència diposità a Palau però que no hem localitzat per enlloc de l'APR. Aquesta documentació ens facilita molta informació sobre les seves activitats i la de les partides reialistes a Catalunya. Informació addicional al manuscrit de Joan Romagosa quan era cap militar dels forts de la Seu, i conservat per la família Solé de La Bisbal que me l'ha facilitat i ja citat. Vegeu també The Times, de 2 de setembre de 1822, pàg.3, que reproduïx els seus manifestos, i afegia que els reialistes ocupaven Ripoll on tenien una fàbrica d'armes, i tenien incomunicades les fortaleses de Rosses i Figueres. De moment, ens sembla que l'aproximació més encertada i documentada a la Regència d'Urgell són les pàgines que hi dedica ARTOLA: La España..., pàg.777-800. Vegeu també la versió reialista a J.M.R.: Memorias..., I, pàg.314-365; FERRER, TEJERA i ACEDO: Historia..., II, pàg.57-67; i COMELLAS: Los realistas..., pàg.94-104, i Alexandra WILHELMSEN: La formación del pensamiento político del carlismo (1810-1875), Madrid, 1995, pàg.97-125.

⁵⁴¹ La constitució de la Regència va anar precedida de "*la celebración de la Misa del Espiritu Santo en la Catedral con asistencia del Obispo, Cabildo, Clero, Ayuntamiento, Gefes de los facciosos y un concurso regular de pueblo, añadiendo que los tres individuos de la Junta llevaban banderas blancas con borlas negras en los extremos, como símbolos, según decían, de la cautividad del Rey*". L'endemà es va produir "*la proclamación de la Regencia en la plaza de la Casa Consistorial, en cuyo balcón se colocaron los individuos de aquella durante la ceremonia que se hizo con toda la formalidad posible*" (textos extrets del testimoni de Manuel Bruqués donat al jutjat militar de Manresa el dia 21 d'agost de 1822 a l'ACD, lligall 39, expedient 54, també a l'AHN, Estado, lligall 3.131). Vegeu una altre descripció dels actes a CASTELLS: "La Regència...", pàg.5-6; i Joan COTS: Historia de la Seo de Urgel, Barcelona, 1953, pàg.84-89. La mateixa Regència publicà un manifest adreçat al rei, amb data de 30 d'agost, en que feia una descripció de la cerimònia i dels primers passos (AMAE, "Correspondance politique. Espagne", vol.711, fol.384-385). La constitució de la Regència s'establí per un decret de 13 d'agost de 1822 (tomo XXII, fol.240v., PRFVII-APR). Vegeu, també, J.M.R.: Memorias..., I, pàg.263-367. Una anàlisi en la qual no estem d'acord, però interessant, és la de Santiago GALINDO: La Regencia de Urgel y su posición ideológica, Lleida, 1956. Són força més interessants, en canvi, les pàgines que hi dedica Antonio PIRALA: Historia de la Guerra Civil y de los partidos liberal y carlista.

i a l'altre:

*“La Regencia del Reyno de España, establecida a solicitud de los pueblos durante la cautividad de S.M., deseosa de libertar a la Nación y a su Rey del cruel estado en que se encuentran; y por otra parte, juntar conforme a sus leyes fundamentales, las cortes por Estamentos como medio más propio a poner término a las calamidades que la afligen, ha creído, por los vínculos de parentesco que les unen a las familias reinantes de las dos naciones, y por conservar la paz y unión tan necesaria al bien general de sus súbditos. Sufocando de una vez el germen revolucionario que en ellas existe, impetrar el amparo y protección de S.M.T.C. y su ilustre gobierno.”*⁵⁴²

La Regència que, com hem vist, s'havia format a mitjan mes de juliol, estava formada pel general baró d'Eroles⁵⁴³, el bisbe de Mallorca Jaume Creus⁵⁴⁴ i, el seu principal instigador i president, el marquès de Mataflorida (Bernardo Mozo de Rosales)⁵⁴⁵. Mataflorida nomenà, també, un petit ministeri amb Antoni Gispert

Tomo I. Desde la Regencia de Urgel hasta la dimisión de Zumalacarregui, reedició, Madrid, 1984, pàg.19-39.

⁵⁴² Carta de Balmaseda al ministre francès d'afers estrangers, amb data de 29 d'agost de 1822 (AMAE, “Correspondance politique. Espagne”, vol.711, fol.384-385).

⁵⁴³ Vegeu el seu expedient personal, a l'AGM-S, lligall Ilustres-1. Sobre aquest personatge vegeu Montserrat LLORENS: “Biografies” dins VICENS VIVES: Industrials..., pàg.308-469 (pàg.325-330 pel Baró d'Eroles); Federico CAMP: “Joaquín Ibañez Cuevas, Barón de Eroles”, dins Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, XVIII (1945), pàg.251-259; LE BRUN: Retratos políticos..., pàg.177 i Adolfo CARRASCO SAYZ: Icono-biografía del Generalato Español, Madrid, 1901, pàg.76. Una breu nota biogràfica a l'Apèndix 1, també DBTL, pàg.330 i DHC, pàg.555. Pensem que tant VICENS VIVES: Industrials..., pàg.219, 227-230 i 325-330, com Ferran SOLDEVILA: Història dels Catalans, Barcelona, 1968, III, pàg.2.576-2.577 o CARRERA PUJAL: Historia política..., II, pàg.126: “señalaba una tendencia evolutiva dentro de lo tradicional” i, més recentment, COBERÓ: Les guerres..., pàg.14, han fet una lectura errònia del que representà el baró d'Eroles, al qual li atorguen un prestigi militar (“el cid catalán”, J.M.R.: Memorias...) que estava lluny de tenir durant el Trienni (de fet estava retirat a Tàrn quan Mataflorida el cridà) i l'assenyalen com a cap del fuerisme català (“una tendencia evolutiva dentro del tradicionalismo”) cosa que tampoc sembla gaire encertada, seguint, en certa manera el que diuen FERRER, TEJERA i ACEDO: Historia..., II, pàg.61-62; COMELLAS: Los realistas..., pàg.101-102 i 170 i RODRIGUEZ GARRIDO: Las proclamas..., pàg.50. Vegeu una posició semblant a la nostra a ARTOLA: La España..., pàg.787-788. Jean SARRAILH: La Contre-Révolution sous la Régence de Madrid (mai-octubre 1823), Viena, 1930, pàg. pàg.31-32, diu que el baró d'Eroles era un home sense idea política que el mateix dia que prometia una constitució signava el paper del poder absolut (15 d'agost de 1822): “Militaire avant tout, il n'avait pas d'idées très arrêtées en matière politique. De Bussy le qualifiait d'<homme nul>”. Curiosament també apunta el reformisme d'Eroles Evaristo SAN MIGUEL: Vida..., II, pàg.406.

⁵⁴⁴ Destacat absolutista que tingué una actuació destacada durant les Corts de Cadis quan encapçalà la resistència d'un grup de bisbes a la Constitució de 1812. Tasca que desenvolupà de forma ampliada durant el Trienni, motiu pel qual els liberals es negaren a fer efectiu el nomenament d'arquebisbe de Tarragona, que tant sols pogué fer efectiu quan es reinstaurà l'absolutisme pel que al tant lluità (1824-1825). Sobre aquest personatge vegeu les notes biogràfiques dels DHC, pàg.318-319 i DBTL, pàg.161, i l'hagiografia de Ramon SALAS i OLIVERAS: Biografía de l'Excm. Rvdm. Dr. D. Jaume Creus i Martí, arquebisbe de Tarragona, 1760-1825, Mataró, 1961.

⁵⁴⁵ Vegeu el seu retrat crític a LE BRUN: Retratos políticos..., pàg.308-312. El Indicador Catalán, núm.234 d'1 d'octubre de 1822, veia així els caps de la Regència: “padre impuro de los Persas, Mataflorida, la descarada ambición del bizco de Tàrn y la profunda inmoralidad del zángano D.Opas”. PI I MARAGALL: Historia de la España del siglo XIX, Barcelona, 1902, ha dit, referint-se als individus de la Regència que “mientras aquellos tres insensatos se reunían para acabar con los principios liberales, ofrecían en sí propios el ejemplo del poder de esos mismos principios. Hijos todos

responsable d'Estat⁵⁴⁶, Ferran d'Ortafà responsable de Guerra⁵⁴⁷ i Domingo Maria Barrafon⁵⁴⁸ que s'encarregà de les altres secretaries. La Regència, per mitjà dels seus corregidors feu arribà als pobles sota domini reialista la notícia de la seva constitució “previniendo que disponga el que se manifieste en sus respectivos pueblos con regocijos públicos la satisfacción que les ha cabido por un acontecimiento tan importante a la prosperidad y alegría de la nación”⁵⁴⁹.

La constitució de la Regència va anar acompanyada de la publicació d'uns manifestos on s'intentava justificar la seva necessitat i els seus objectius: manifestos de la Regència i del baró d'Eroles i d'una exposició dirigida al Rei (tots ells amb data de 15 d'agost de 1822)⁵⁵⁰. En aquesta darrera exposició es justificava la creació de la Regència perquè el rei, deien, era presoner dels liberals i això invalidava tots els documents que hauria signat des del 7 de març de 1820:

“Solo estando V.M. cautivo, solo preso el protector del Concilio, el digno heredero de las virtudes de sus antepasados, y solo encadenado el Padre de sus Pueblos podrán haber

del pueblo, debían a la emancipación social su encumbramientos al poder supremo, al que nunca hubieran llegado si prevaleciesen en su pristino esplendor los privilegios de la Edad Media que querian resucitar”.

⁵⁴⁶ Brigadier que havia estat Governador militar i polític de la Vall d'Aran i Castella-Lleó (1815-1820), es passà a la contrarevolució convertint-se en Brigadier de l'exèrcit reialista, a més de Secretari d'Estat de la Regència.

⁵⁴⁷ Noble i hisendat de Perpinyà (1775-1836). Vegeu el seu expedient personal a l'AGM-S, lligall O-554, i la nota biogràfica de l'Apèndix 1.

⁵⁴⁸ Domingo María Barrafon (Fraga, 1789 - 1852), era un hisendat de Fraga que donà suport a la contrarevolució, ja com a secretari de Gràcia i Justícia de la Regència d'Urgell, ja com a Intendent de l'Exèrcit reialista. Com a premi per la seva activitat absolutista el rei el nomenà Intendent d'Aragó i corregidor de Saragossa (1824-1827), després Intendent de Catalunya (1827), corregidor de Madrid (1830), i finalment fou Senador del Regne (1849-1850). Informació al seu expedient personal de l'AGM-S, D1°S1°, lligall B-840, a l'Arxiu del Senat, lligall 50, núm.5. Vegeu-ne una biografia a Valerià C. LABARA: Els Barrafon de Fraga, Fraga, 1994, pàg.71-118.

⁵⁴⁹ Ofici del corregidor d'Urgell a l'ajuntament de Puigcerdà (Actes Municipals de Puigcerdà, sessió de 30 d'agost de 1822, AHCP).

⁵⁵⁰ Hem localitzat exemplars originals d'aquests dos manifestos a l'ADPO, lligall 4MP-260 i 4MP-369, a l'AMAE “Correspondance politique. Espagne”, vol.711, fol.333-337; al volum XXI, fol.5-6, 11 i 251-255, i vol. XXII, fol.246-247 i 251-253, dels PRFVII de l'APR, i a l'ACD, lligall 4, expedient 131. Una còpia manuscrita que adreça el cap polític de Tarragona al secretari d'Estat a l'AHN, Estado, lligall 3.131. Reproduïts sencers a J.M.R.: Memorias..., vol.I, pàg.326-363, cosa que, malgrat els petits errors tipogràfics, ens estalvia de fer-ho. La Regència adreça el 14 d'agost de 1822, una exposició al Rei (volum XXII, fol.240-241, PRFVII-APR). Vegeu un tractament desorientat i sense basar-se en les fonts originals d'aquests manifestos a WILHELMSSEN: “Los realistas...”, pàg.376-400, que conclou: “los documentos de la Regencia de Urgel forman el tercer hito en el desarrollo del pensamiento político tradicionalista del siglo pasado. [...] La aportación nueva de la Regencia de Urgel consiste en el énfasis dado a los fueros regionales y a la religión”, en el mateix sentit “El desarrollo de la ideología carlista, 1833-1876”, dins BULLON DE MENDOZA: Las guerras carlistas, pàg.43-59, pàg.43-47 per aquesta qüestió, “La teoría del Tradicionalismo político español (1810-1875): realismo y Carlismo”, dins Stanley G. PAYNE (dir.): Identidad y nacionalismo en la España contemporánea: el Carlismo, 1833-1975, Madrid, 1996, pàg.33-54, i La formación del pensamiento político del carlismo (1810-1875), Madrid, 1995, pàg.97-125.

experimentado un tal trastorno los derechos de la Iglesia, el templo y sus Ministros, perdida en España su integridad el territorio, vivir en anarquía sus habitantes, desecho todo orden, trastornado todo sistema antiguo, sin paz, sin agricultura, sin comercio, sin sus antiguas leyes, sin seguridad y sin administración de justicia, hechos los Pueblos presa de facciones y los campos cubiertos de lágrimas y sangre, y las llamas devorando la propiedad en que fixaban su esperanza numerosas familias; esto ha producido el cautiverio de V.M. Este horroroso quadro debemos correr a borrarlo; nuestra obligación a ello nos conduce.”

Els dos manifestos partien de la premissa de que el rei “se vio forzado a jurar una constitución, hecha durante su anterior cautiverio (contra el voto de la España)”, i que, per tant, des d’aquesta data “está cautivo impedido de hacer el bien de su pueblos, y regirlo por las antiguas leyes, constitución, fueros, y costumbres de la Península, dictadas por Cortes sabias, libres e imparciales”, cosa que justificava els aixecaments reialistes i la constitució de la Regència.

El manifest del baró d’Eroles tenia algunes diferències en la forma respecte al de la Regència, però era molt semblant en el fons i per això els analitzarem de forma conjunta, malgrat alguns historiadors hi han volgut veure diferències substancials⁵⁵¹. Entre les diferències cal assenyalar que en el del baró d’Eroles es reconeix que la situació del país, abans de 1820, era ja “*decadente*” i això explicaria que molts contribuïren (o s’abstingueren de reaccionar en contra) al triomf dels liberals; també hi trobem més èmfasi en la defensa de les corts tradicionals:

“También nosotros queremos constitución, queremos una ley estable por la que se gobierne el estado [...]. Para formarla no iremos en busca de teorías marcadas con la sangre y el desengaño de aquellos pueblos las han aplicado, sino que recurriremos a los fueros de nuestros mayores, y el pueblo español congregado como ellos se dará leyes justas y acomodadas a nuestro tiempo y costumbres bajo la sombra de otro árbol de Garnica. [...] El Rey Padre de sus pueblos jurará como entonces nuestros fueros, y nosotros le acataremos debidamente.”

⁵⁵¹ BAYO: *Historia...*, II, pàg.361-362, ha assenyalat que “viose a un mismo hombre, el barón de Eroles, proclamando los sentimientos más opuestos: la tiranía en la declaración de la regencia que firmó con sus compañeros, y el gobierno representativo en la proclama a los catalanes, que publicó en su nombre solo. [...] La proclama de Eroles, por el contrario llena de franqueza, abría el camino a las reformas, a la conciliación, a la templanza, y descubría sin embozo el sistema que proponía seguir.” Una opinió semblant a la nostra a ARTOLA: *La España...*, pàg.786-788. LAFUENTE: *Historia...*, XVIII, pàg.391 també assenyala que: “lo extraño fue, que no participando de estas ideas el barón de Eroles, siendo por el contrario hombre de opiniones templadas, y habiendo manifestado ya antes que quería se diese una constitución al pueblo, al mismo tiempo que suscribió el Manifiesto con los demás regentes, dio él separadamente y de su cuenta una proclama. [...]. No obstante esta divergencia de opiniones, reflejo de la que hemos notado entre los que conspiraban y combatían contra el sistema constitucional, no menos desacordes entre sí que los liberales, prevaleció el sistema absolutista puro de la mayoría de la Regencia, que era en verdad el más acepto y agradable al rey.” Vegeu també ARBÓS: *La idea...*, pàg.98-107. Una rèplica al manifest d’Eroles a la *Canción contra la proclama del Barón de Eroles*, Barcelona, Gorchs, 1822 [BN: VE 822-163], “que tiene la misma tonada de la del inmortal Riego”: “*ciudadanos, Milicias, juremos/ odio eterno, y una enemistad/ a ese Eroles perjuro inhumano/ que va contra de la libertad*”.

Cal assenyalar que, un cop restaurat l'absolutisme, Mataflorida criticarà la decisió d'Eroles de publicar un manifest a part de la resta de membres de la Regència:

*“La proclama que con la misma fecha hace el Barón de Eroles a los Españoles sobre principios opuestos a los que la Regencia manifiesta en su proclama. Es muy de notar que el Barón de Eroles firma una cosa con los demás Regentes, y con fecha del mismo día dice otra a los españoles; profesa en la 1ª principios monárquicos, y en su proclama declara que quiere Constitución, y la Constitución que los Españoles establezcamos, dejando al Rey solo el jurarla. [...] Es decir que el pueblo dará la ley al Rey, y no el rey al pueblo, que es un absurdo, y un delito privar al Rey de su privativa autoridad.”*⁵⁵²

El manifest de la Regència assenyala: *“Vuestras antiguas leyes son fruto de la sabiduría y de la experiencia de siglos; en reclamar su observancia tenéis razón; las reformas que dicta el tiempo deben ser muy meditadas, y con esta conducta os serán concedidas. [...] según vuestra antigua constitución, fueros y privilegios.”* Aclarim que sempre es parla de Corts estamentals, de furs i constitucions de l'Antic Règim, i que les primeres i les últimes portaven segles sense executar-se, i que tot plegat era entès com una part més de la restauració de la monarquia absoluta. Destaquem que en d'altres proclames reialistes també trobem referències vagues a la convocatòria de corts tradicionals: *“Las cortes legítimas formarán el código de leyes justas y civiles; y un concilio nacional dispondrá otro de eclesiásticas. La felicidad universal será el resultado de un nuevo sistema.”*⁵⁵³ Per altra banda, en una proclama posterior de la Regència titulada “Catalanes” (25 d'octubre de 1822) i on s'intenta de guanyar la confiança dels catalans, contraposant lo bona situació de Catalunya abans i el malament que estava ara, hi deixa anar que la monarquia que ells volen: *“conserve las provincias en su pacífica posesión de sus costumbres inmemoriales y de sus antiquísimos Privilegios.”*⁵⁵⁴

En ambdós manifestos trobem que la crítica a les idees liberals ocupava una petita part, mentre la major part del text es dirigia a criticar la praxi del liberalisme i les conseqüències nefastes que aquest tenia⁵⁵⁵, segons ells, per importants sectors de la societat, tal i com dona a entendre el manifest d'Eroles:

⁵⁵² “Indice...”, lligall 11, fol.160v.-161. Vegeu COMELLAS: *Los realistas...*, pàg.105-120, que veu en el manifest de la Regència i l'anterior de Mataflorida “Manifiesto...”, les bases del pensament renovador, entre revolució i reacció, que, afageix, apareix plenament expressat en el manifest d'Eroles als catalans.

⁵⁵³ *GRITO de un español verdadero a toda la Nación*, s.d. [possiblement de finals de 1822], un exemplar a l'APR, PRFVII, vol.21, fol.143

⁵⁵⁴ Una còpia manuscrita al vol.21, fol.160-164, dels “PRFVII” de l'APR. Reproduïda a l'Annex VIII.8.

“Muchos los han seguido de buena fe porque contemplando el estado decadente de la Nación, creyeron que se levantaría de su letargo deslumbrados con los mágicos nombres de libertad y justicia, ley y Constitución, y con las falaces ofertas que aquellos nos ofrecieron todo lo que podía excitar el anhelo de un pueblo sencillo, pero ya hemos comprobado que el arte de engañar a los hombres no es el arte de hacerlos felices. Ellos nos han ofrecido la felicidad en falsas teorías que sólo nos han traído la desunión y la miseria; han proclamado la libertad con palabras ejerciendo la tiranía con los hechos; han asegurado que respetarían la propiedad a todos los españoles, y no hemos visto más que usurpaciones de despojos, han ofrecido respeto a las leyes y han sido los primeros a violarlas.”

Mentre que el de la Regència (que era una declaració de principis) assenyalava: *“habéis ya experimentado el deseo de innovar en todo con fines siniestros; cotejad las ofertas con las obras, y las hallaréis en contradicción; si aquéllas pudieron en un momento alucinaros, éstas deben teneros desengañados”*. Com podem veure, no es criticava tant la ideologia liberal (que podia tenir simpaties entre el poble), com la seva aplicació concreta i les limitacions del propi liberalisme, com la marginació política de les masses rurals, les contribucions excessives i els problemes conjunturals provocats per una baixada dels preus agrícoles i per una gran sequera (anys 1821 i 1822). S’oblida, però, d’assenyalar que la situació durant el sexenni absolutista (1814-1820), quan ells governaven, les coses no anaven pas millor pels pagesos. Tampoc es destriava el que eren causes alienes, del que eren resultats de la política liberal.

El manifest de la Regència procurava de posar el dit a la llaga de tots i cada un dels problemes que presentava el país, dins d’un suposat *“ataque que ha sufrido vuestro orden, paz, costumbres e intereses”*, la religió *“de vuestros padres, que se os ofreció conservar intacta, se halla despojada de sus templos, sus ministros vilipendiados, reducidos a la mendicidad”*; la misèria: *“los pueblos en anarquía sin posibilidad de fomento y sin esperanza de sacar fruto de su sudor e industria”*; la injustícia: *“apoderados de vuestros caudales, ocupando los destinos públicos, haciendo arbitraria la administración de justicia para que sirva de complemento a sus fines, poblando las cárceles y los cadalsos de víctimas porque se propusieron impugnar esta violencia”*; les contribucions: *“que se os exigen, superiores a vuestras fuerzas, no sirven para sostener las cargas del estado; los préstamos que ya pesan sobre vosotros, han servido solo para buscar socios y agentes de vuestra ruina”*, la pèrdua de les colònies: *“las Américas se han hecho independientes, y este mal, desde el año doce en Cádiz, ha causado y causará desgracias transcendentales resultas.”* Tot plegat era conseqüència, segons la

⁵⁵⁵ Aquesta tàctica es reflecteix en els Diàlegs, Converses i Col·loquis, vegeu ARNABAT: “La literatura...”.

Regència, de *“haber sacudido el gobierno monárquico, que mantuvo la paz de vuestros padres, y el que, como el mejor que han hallado los hombres, han vuelto los pueblos cansados de luchar con ilusiones.”* En definitiva, la política liberal havia provocat que el poble es trobés *“huérfanos, envueltos en partidos, sin libertad, y sumergidos en un caos”*.

Per restaurar el vell sistema demanava l'ajuda del poble: *“con vuestra fidelidad y energía, para que en juntas libres y legítimamente congregadas, sean examinados vuestros deseos y atendidas las medidas en que creáis descansar vuestra felicidad sobre todo ramo, en las que tendréis un seguro garante de vuestro reposo, según vuestra antigua constitución, fueros y privilegios”*. Concretament, la Regència, prometia i manava el restabliment de les lleis d'abans de 1820: *“las cosas serán restituidas por ahora bajo la puntual observancia de las ordenanzas militares y las leyes que regían hasta dicho 9 de marzo de 1820”* (art.1), i dels furs i privilegis d'alguns pobles i províncies que *“confirmados por S.M. serán restituidos a su entera observancia”* (art.7), però aquest no era el cas de Catalunya perquè aquests havien estat arrabassats el 1714; la reducció de les contribucions *“al minimum posible”* (art.8); i la convocatòria de Corts segons els antics costums: *“Para lograr el acierto, y que la voz sensata de la Nación sea la que guíe nuestros pasos, serán convocados, con arreglo a los antiguos fueros y costumbres de la Península, representantes de los pueblos y provincias”* (art.9)⁵⁵⁶.

Finalment, la Regència tenia una deferència vers Catalunya:

“Considerando el mérito que contrae esta Provincia en ser la primera que con heróico esfuerzo repite a su Rey los más vivos sentimientos de su antigua fidelidad, y que gran parte de su subsistencia depende de su industria y comercio, la proporcionaremos, y a sus vecinos en particular, cuantas gracias y privilegios estén a nuestro alcance para su fomento, las que se harán extensivas a otras según se las hallare acreedoras por igual energía, esceptuando solo los pueblos que se manifiestan desobedientes a este gobierno.”

La qüestió de la diversitat provincial i dels furs està també reflectida en la manifesta que la Regència adreça al congrés de Verona:

“Tenemos presente que en la inundación que hicieron las armas Agarenas en España, se dividieron en muy pequeños Reynos que hoy se llaman Provincias en la Península, pero que el mucho tiempo que fueron dominadas de los moros, al ser unidas en su reconquista a las armas de Pelayo y sus sucesores, vinieron con sus costumbres particulares y aun con lengua, vestido, monedas distintas, de que en el día se conserva mucha diversidad en algunas, y fue preciso para unirlas en la forma posible concederles fueros que han mirado como un Santuario, tolerar costumbres contra las que nunca tuvo imperio la ley, y convencerse de que a la sola

⁵⁵⁶ Els historiadors de l'escola del pare Suarez, han intentat veure en aquests documents (que següien l'estela del Manifest dels Perses) les bases de l'opció renovadora entre el tradicionalisme i la revolució, vegeu, per exemple: COMELLAS, Los realistas..., pàg.105-120

vez de una Religión sostenida y de un solo Rey respetado podía conservarse el trono y mantenerse la obediencia al Cetro. Se debe pues mirar el Gobierno de España como de los más delicados y en que es necesario hacer jugar la más fina política. La influencia del clima hace a los [h]abitantes Españoles fuertes, pundorosos y amantes de la verdadera independencia de un Vasallo, que consiste en vivir protegido por la ley puesta en observancia según sus fueros y costumbres.”⁵⁵⁷

Potser per compensar el manifest d'Eroles als catalans, i per a millorar la seva influència fora de Catalunya i Aragó, la Regència dirigí un manifest als “Castellanos” amb aquest títol, on després d'exaltar-los una mica: *“La sencillez de vuestras costumbres, la buena fe de vuestras palabras os hicieron el modelo de los mejores Padres de familias, y los fieles servidores de los Reyes”*, pintava els desastres de comesos pels liberals: *“tantos bienes de la divina Providencia han desaparecido de entre vosotros con las novaciones, que han infestado vuestro suelo: canciones, que hubieran estremecido a vuestros Padres, opiniones subversivas, que dividirán vuestro país, ideas escandalosas contra el Altar y el Trono os conducirán a vuestra total ruina”*, i els donava l'alternativa, lluitar a les ordres de la Regència: *“Ya habréis visto las medidas, aliviar vuestras penas, y restablecer nuestro comercio. Reunidos baxo nuestra dirección, y daréis un nuevo testimonio de la sinceridad de vuestros deseos.”⁵⁵⁸*

Des de les files liberals sortí una acurada i detallada crítica als manifestos de la Regència⁵⁵⁹. La primera part es dedicava a refutar les idees que es plantejaven en el manifest de la Regència: religió, constitució, rei, corts i estat de la nació. Pel que fa a la religió acusava els redactors del manifest que *“se vale de la necia y vieja supercheria de confundir con la religión, o cosas que no pertenecen a su esencia; o abusos inseparables de la fragilidad humana, y cuya existencia no es incompatible con la de las leyes más perfectas y más santas”*. Quant a la Constitució i a les Corts assenyalava que *“las facultades que la Constitución atribuye a las Cortes son únicamente aquellas que forman la moderación y templanza de la monarquía, y que tuvieron sin la menor reclamación las antiguas Cortes, como resultará del examen de las que usaron las Castillas, de León, de Aragón, de Cataluña y de Navarra”*. Respecte del rei deia que era

⁵⁵⁷ Amb data de 13 de setembre de 1822 (un exemplar als PRFVII-APR, vol.22, fol.184-190 i al “Índice...”, V).

⁵⁵⁸ Aquest manifest fou publicat al quarter general d'Urgell amb data d'11 d'octubre de 1822, i signat pels tres membres de la Regència i per ordre seva per Antonio de Gispert, el seu Secretari d'Estat (un exemplar a l'APR, “PRFVII”, vol.21, fol.11, reproduït també a *Diario de Urgel*, núm.43, de 24 de novembre de 1822, pàg.2-4).

⁵⁵⁹ Una crítica total, punt per punt, del manifest de la Regència en el document REFUTACION de un manifiesto publicado en Urgel por tres traidores que han osado titularse Regencia de España. Escribela un amante de la Constitución, ni más, ni menos, Madrid, 1822.

la Regència la que l'insultava al presentar-lo "*como enemigo de la Constitución, y como un hipócrita político que los tiene malamente engañados*". Finalment, pel que fa a la situació del país discutia que amb la Constitució es paguessin més impostos que abans, ja que s'havia reduït el mig delme que calculava en uns 250 milions de rals⁵⁶⁰. Referint-se als signants, del marquès de Mataflorida deia que era "*bien conocido por el inicuo perjurio y la negra traición que hizo a su patria; a cuyos dos crímenes se debe atribuir cuanto ella y su Rey han padecido en los seis años últimos, cuanto padecen en la actualidad, y cuanto en adelante puedan padecer*"; de Creus que havia obtingut el bisbat de Menorca i l'arquebisbat de Tarragona "*por los demuestos y las calumnias que lanzó contra la Constitución y las Cortes en cierta arenga a S.M.*"; finalment, pel que fa a Eroles, després de mostrar la seva sorpresa per ajuntar-se als reialistes, deia que possiblement o hagués fet perquè "*su ambición le haya hecho creer que con la causa que ha abrazado adquirirá más riquezas, poder, y celebridad*"⁵⁶¹.

Per altra banda, els caps i oficials del regiment de Cavalleria de la Constitució estacionat a Barcelona reclamà al rei que es manifestés públicament davant la invocació del seu nom per part de la Regència d'Urgell⁵⁶². I l'ajuntament de Barcelona convocava els ciutadans a l'acte públic de cremar les proclames de la Regència d'Urgell "*es preciso que pasen inmediatamente a las del verdugo para que reducidas a cenizas vean los nuevos facciosos el caso que hacemos a sus producciones, y juzguen por este acto la suerte que les aguarda*", acció que provocarà uns greus incidents a la ciutat a començaments de setembre com veurem⁵⁶³. Per la seva banda el Comandant general, marquès de Castellidosrius, es dirigí a la tropa reclamant unitat i decisió contra els facciosos⁵⁶⁴.

La constitució d'una Regència era el resultat d'una mena d'acord entre el ministeri francès i Ferran VII per a justificar la intervenció estrangera, i embarcaren com

⁵⁶⁰ REFUTACIÓN..., pàg.4-73 (pàg.5, 35 i 65 per les cites).

⁵⁶¹ REFUTACIÓN..., pàg.73-95 (pàg.74-76 per les cites).

⁵⁶² "Representación que dirigen a S.M. el Rey constitucional de las Españas, los Gefes, oficiales, sargentos, cabos, soldados y trompetas del regimiento de caballería de la Constitución", amb data de 31 d'agost de 1822, publicat al Diario de Barcelona, núm.248, de 5 de setembre de 1822, pàg.2.321-2.322.

⁵⁶³ Ban de l'ajuntament amb data de 4 de setembre, publicat al Diario de Barcelona, núm.248, de 5 de setembre de 1822, pàg.2.345.

⁵⁶⁴ "A las bizarras tropas nacionales del Séptimo Distrito Militar", Barcelona, 2 de setembre de 1822 (AHM, S2ª D2ª, "GFVII"). Reproduïda a l'Annex VIII.13.

a executor d'aquesta a Mataflorida⁵⁶⁵, tot i que, mesos més tard l'abandonaren perquè ja no els resultava útil als seus interessos. Mataflorida relata així el procés:

“Me autorizó también Villar con aprobación y consentimiento de V.M. para que me pusiese a la cabeza de una Regencia y manifestase a la Europa entera su implantación a vista de la situación apurada y riesgos en que se hallaban las graciosas vidas de V.V.M.M. y A.A. interesándole a que tomase parte en la justa defensa de su causa preveniéndome que a este fin obrase en todo con amplias facultades y con la reserva que era preciso para no exponer a Vuestra Real Persona y su Augusta familia al furor de la secta, comisión que me sirvió de norte, y cuya reserva me ha hecho el blanco de la persecución más encarnizada.”⁵⁶⁶

Mataflorida ha insistit sempre en que formà la Regència per ordre del rei i d'acord amb el govern francès:

“La Regencia de Urgel conservada aun en su Presidente autorizado tres veces por su Rey Fernando Séptimo para procurar su libertad y la de España. [...] A invitación del Ministerio Francés, continué el proyecto que había formado de establecer una Regencia que formada en España el Centro de los Realistas. Adquirí dos compañeros; publiqué su instalación en Urgel dando parte de ella a todos los Gobiernos de Europa implorando sus socorros; que el tiempo que duró aquel Gobierno fue reconocido por las Provincias y Gefes Militares amantes de mi Rey, de todas partes de la Península vinieron a alistarse a sus banderas, oficiales beneméritos, Realistas extranjeros ofrecían su espada y solicitaban formar Regimientos que aumentasen las victorias de la Regencia; las Juntas de Provincia de Cataluña, Aragón, Sigüenza, Soria, Navarra, Vizcaya, Álava, Guipúzcoa y Galicia, se apresuraban a remitirla sus comisionados para recibir sus instrucciones y prestaron juramento de obediencia. Este nuevo Gobierno era el eje de las esperanzas del real Palacio de Madrid y de los Pueblos más rencorosos de la Península. [...], bien pronto [h]ubo a sus órdenes en varios puntos un ejército que pasaba de quarenta mil hombres.”⁵⁶⁷

El mateix Mataflorida assenyala que aviat el govern francès es desentengué de la Regència i la boicoteja, cosa que junt a l'actuació dels revolucionaris hauria aconseguit de fer-la retornar a França:

“Se negó a esta Regencia todo socorro por el Ministerio Francés, le impidió este trasladar a Urgel por la frontera cuantas armas tenía ya compradas y adquiridas. En el momento en que

⁵⁶⁵ La valoració dels membres de la Regència no era pas massa bona, com assenyalaria el personatge de la novel·la de Benito PÉREZ GALDOS: *Los cien mil hijos de San Luis*, Madrid, 1961: “De los tres regentes el más simpático era Mataflorida y también el de más entendimiento; el más tolerante, Eroles, y el más malo y antipático, D. Jaime Creux. No puede decirse de estos hombres que habían marchado con lentitud en sus brillantes carreras. Eroles era estudiante en 1808, y en 1816 Teniente General. El otro de clérigo obscuro pasó a Obispo, en premio de su traición en las Cortes del año 14.”, pàg.32. sobre la divisió dels dirigents de la contrarevolució vegeu , Pio BAROJA a *Con la pluma y con el sable*, Madrid, 1915, pàg.267-272 i 283-292: “Los absolutistas españoles instalados aquí [França] trabajan mucho; peor como buenos españoles, se hallan divididos; los más ilustrados y transigentes siguen a Mozo de Rosales (Mataflorida), y los más clericales, los más puros, como se llaman ellos, van con don Francisco de Eguía” (pàg.267).

⁵⁶⁶ Carta de Mataflorida a Ferran VII amb data de 4 d'agost de 1824 (vol.22, fol.341-350 dels “PRFVII” de l'APR).

⁵⁶⁷ Carta de Mataflorida a Metternich amb data de 2 d'agost de 1823 (vol.22, fol.335-340 dels “PRFVII” de l'APR). Vegeu també “Índice...”, lligall 25, fol.25: “La 1ª autorización [del rei] es de principio del año de [1]822, y en su virtud se decidió el Marques de Mataflorida a ponerse al frente de la Regencia, y llevar a efecto el plan de que se lleva hecha mención, para sacar a su Rey, Real Familia, y a su Patria del cautiverio a que la revolución los había puesto. Esta autorización se sirvió S.M. dirigirla al Marques por medio de D. José Villar Frontin.”

los oficiales Españoles refugiados iban en gran número a buscar las banderas de la Regencia apareció en Francia una hospitalidad dictada por su gobierno que no ha habido hasta entonces, ni ha habido después de conseguir el fin, ofreciendo socorros pecuniarios a toda clase de militares y empleados públicos que quisieron permanecer en este Reino; de forma que proporcionándoles una vida sin peligro les dejaron de ir a servir a Urgel.

Trató la Regencia de proporcionarse un empréstito de un Banquero de París para organizar mejor su ejército y extender sus conquistas, y se paralizaron sus operaciones por varios medios para que aquella careciese de este preciso socorro.

[...] El contagio de las máximas revolucionarias por los medios que saben sus directores se comunicó a algunos Gefes del ejército Realista decidiéndolos por aquel sistema, quienes en tiempo se mantuvieron disfrazados, mediando conspiraciones y asesinatos contra los Regentes. Después se ocuparon en entorpecer las órdenes de la Regencia, desunir y desorganizar las tropas, y en fin con descaro hicieron la insubordinación al descubierto intentando formar un nuevo Gobierno entre ellos mismos, y en lugar de castigo o de desprecio han sido premiados por el Gobierno Francés decidido por el Sistema representativo y sostenido contra el de Urgel, dándoles grados, distintivos y empleos.”⁵⁶⁸

Mataflorida, abans de fer-se càrrec de la Regència havia plantejat un pla per tal de “alliberar” el rei de les “garres” constitucionals, però aquest pla que ja havia acordat coordinar-lo amb Jerónimo Merino, per mitjà de Domingo Fuentenebro (corregidor de Roa), va ser mal vist pels francesos, interessats segons Mataflorida en allargar el “captive” del rei perquè així fes concessions als constitucionals i poder intervenir a Espanya:

“Me serví del conducto de D. Domingo Fuentenebro, por medio de este di mis encargos e instrucciones a D. Gerónimo Merino conocido por el cura Merino a fin de que auxiliase el plan que yo había formado de salvar a V.M. sin que tubiese que salir de Madrid, y la Caballería de dicho Merino era una de las fuerzas con que contaba para tomar las espaldas de la Corte y obligar a los revolucionarios a la fuga mientras yo con superiores fuerzas de Caballería e infantería había de marchar desde Urgel alarmando las Provincias del tránsito para reunir toda la fuerza. Este plan militar de quien no lo era, pues mi carrera no ha sido la de las armas, hubiera sido el mejor y hubiera ahorrado muchos disgustos a V.M. y a su Nación, pero el tener que contestar al Ministerio francés en el mismo Tolosa sobre su invitación para que me pusiese al frente de la Regencia, preguntándome el plan militar y medidas que había pensado seguir, manifesté reservadamente lo que creí, pensando que se procuraba con sinceridad realizar la defensa, pero fue grande mi sorpresa cuando llegué a convencerme y me han ratificado avisos fidedignos de que el Ministerio Francés, había acordado distinto plan con los revolucionarios de cuyas resultas V.M. y su real familia debían ser conducidos a Cádiz para arrancar condescendencias que repugnaban su Corazón. Para que eso tubiese lugar era preciso paralizar mis operaciones y en efecto vi con extrañeza que hasta los Jefes Militares que se hallaban más próximos a la Regencia tramaban conspiraciones contra mi vida y se les veía vendidos a las máximas del Ministerio Francés, [...] redoblé mis esfuerzos para sostener mi plan era necesario estrechar las relaciones con los Comandantes fieles y notoriamente el Cura Merino que tantas veces había expuesto su vida para salvar a V.M. [...]

Visto que el Ministerio francés me faltaba a los auxilios pecuniarios y de armamento que había ofrecido por medio de su emisario Vizconde de Boisset, y visto que ya tenía enganchados más de ocho mil hombres en Cataluña para principiar la contra revolución.”⁵⁶⁹

⁵⁶⁸ Carta de Mataflorida a Metternich amb data de 2 d'agost de 1823 (vol.22, fol.335-340 dels “PRFVII” de l'APR).

⁵⁶⁹ Carta de Mataflorida a Ferran VII amb data de 4 d'agost de 1824 (vol.22, fol.341-350 dels “PRFVII” de l'APR).

Mataflorida tingué molts problemes amb el govern francès, i una i altra vegada deixà escrit en la seva correspondència a Balmaseda que els francesos es mostraven molt poc disposats a col·laborar amb la Regència:

“Una miserable porción de fusiles me dieron en Tolosa, y todavía no he podido conseguir introducirlos; ya Vd. ve que hay, no quieren entregar ni una peseta; tengo algunos miles de hombres que son como fieras si se les armase y vistiese, y no suelen tener más que un palo debajo del brazo, porque ni bayoneta, ni sable hay que darles; de forma que si salgo con la empresa es un milagro patente, y sino Francia será responsable ante Dios y el mundo y experimentará el castigo de la espantosa revolución que les amenaza.”⁵⁷⁰

L'actitud del govern francès provocarà constants problemes de liquidés a la Regència que dificultaran el manteniment d'una estructura civil i militar regularitzada i que faran que Mataflorida hi perdi una part important de la seva fortuna, ja que amb bona part d'aquesta finançà la contrarevolució a Catalunya, amb l'ajut de Juan José Marcó del Pont, intendent de l'exèrcit⁵⁷¹:

“Más como mi firma en España no podía correr bajo mi propio nombre era preciso que sirviese con uno fingido, era preciso que hubiese Banquero de opinión que la diese curso o apoyase su seguridad mientras yo pudiese solbentarlo todo y pagarle con mis bienes, para tan importante servicio encontré pronto a D. Juan José Marcó del Pont.”⁵⁷²

Per intentar mantenir bones relacions amb les potències, la Regència destacà a París com encarregat de negocis a Fermín Martín de Balmaseda⁵⁷³. Balmaseda fou nomenat el 18 d'agost i presentà les cartes de presentació als sobirans, ministres i ambaixadors a París el dia 28⁵⁷⁴. Al duc d'Angulema a qui recordava el seu parentiu amb la casa dels Borbons que governava a Espanya li deia que:

“Ha conseguido establecer un gobierno supremo para que a nombre de S.M. el Sr. D. Fernando 7º y durante su cautividad, mande quanto pueda convenir a salvar la Patria y a su adorado Rey de los peligros horrosos que les rodean. Cerca de quarenta mil hombres armados, dos castillos y una

⁵⁷⁰ Carta datada a Urgell el 14 de setembre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9, 10).

⁵⁷¹ Una nota biogràfica d'aquest personatge a DBTL, pàg.406.

⁵⁷² Carta de Mataflorida a Ferran VII amb data de 4 d'agost de 1824 (vol.22, fol.341-350 dels “PRFVII” de l'APR).

⁵⁷³ La correspondència entre Balmaseda i Mataflorida al “Índice...”, lligalls I “90 minutas de Balmaseda, de cartas dirigidas al Presidente de la Regencia, desde 28 de Agosto de 1822 a 4 de Mayo de 1823”, i lligall XVIII, 9 amb les cartes de Mataflorida a Balmaseda (vegeu per exemple les de 18, 18, 21 i 28 d'agost des de la Seu d'Urgell). Un comentari sobre la correspondència de Mataflorida amb les potències al lligall 9 del “Índice...”, fol.155v.-158. Sobre la divisió en la cúpula contrarevolucionària vegeu ARTOLA: La España..., pàg.788-794, i COMELLAS: Los realistas..., pàg.124-182, que assenyala que “La Regencia, combatida con las armas por los liberales, denigrada por los realistas exilados, olvidada por las potencias extranjerias, abandonada por varios de sus principales servidores al final por uno d ellos mismos regentes. Acabó por quedarse sola” (pàg.140).

⁵⁷⁴ Minuta de Balmaseda al comte d'Artois assenyalant que “Cansada la Nación Española de sufrir los horrosos a que la ha conducido la liberal filosofia como enemiga la más cruel del Altar y del Trono, y asta de sufrir el trato perverso que su adorado Rey D. Fernando 7º recibe diariamente d ellos inocuos seguidores de este sistema”, s'havia format “la Regencia del reyno establecida en el Quartel General y Plaza de Urge” que comptava amb 40.000 reialistes, segons Balmaseda (“Índice...”, II, 1).

*plaza formidable, es el apoyo de hoy de la Regencia del reyno, sin contar con la voluntad general de la nación*⁵⁷⁵

La Regència va intentar ràpidament de guanyar-se el favor del govern francès, i per aquest motiu, el 26 d'agost, dirigí dues cartes al comte d'Artois i al ministre d'afers estrangers francès, per mitjà de Fermín de Balmaseda, demanant-los audiència:

*“La Regencia del Reyno de España considerando útil y conducente que la España y Francia guarden entre si los vínculos de paz y unión en beneficio de los reynos, ha dado noticias a V.E. por pliego separado, que obra en mi poder, su instalación a petición de los pueblos y durante el cautiverio del Rey. Yo espero en su vista que V.E. se dignará disponer de mi buen deseo para instruirle de todo en audiencia particular.”*⁵⁷⁶

Tres dies més tard, Balmaseda s'adreçava de nou al comte de Montmercy, demanant-li ajuda concreta:

“1º Dos millones de francos para poner en toda su extensión el plan de efectuarse felizmente la contrarrevolución, con cargo de devolverlos en el término de un año.

2º De quince a veinte mil fusiles, acordando la forma más conveniente para recibirlos sin necesidad que los enemigos lo noten, y mil quintales de pólvora o ya sea quatro millones de cartuchos.

3º Que por medio de orden secreta disimule en la frontera por las autoridades civiles y militares la entrada de efectos de guerra, lo que pueda verificarse sin comprometimiento del Gobierno de S.M.C.

4º Que se cedan dos regimientos Suizos como apoyo a finalizar la contrarrevolución ya bajo el pretexto de que se pasen a España o ya que los licencie el Gobierno y contraten con la Regencia.

5º Un buque de transporte y una fragata para auxiliar las operaciones del Ejército en Cataluña u otros realistas que se manifiesten sobre las provincias del Mediterráneo o la Cantabria, devolviéndose después o su importe.

*6º Y último. Que considerando de que la demora ya para conceder o negar lo que contiene la presente nota puede ser a la Nación Española y a la Europa de trascendencia fatal, ruega la Regencia de España a S.M.T.C. y su Gobierno una respuesta pronta y categórica ya sea concediendo en el todo o en parte de cada uno de los artículos que contiene la presente nota.”*⁵⁷⁷

Afegia Balmaseda que:

“Conviene mui mucho tomar al menos algún puerto pequeño por esa parte de Cataluña, único medio de recibir las armas y municiones que aquí o en Marsella por contrata u otra manera se puede proporcionar en tal forma evitaríamos las dificultades que se presentan por tierra en el caso de que no lo quieran acordar.”

Finalment, argumentava Balmaseda que *“efectuada la contrarrevolución en España es asunto concluido lo de Portugal”* i que la causa reialista era d'un *“grande interés a todos los*

⁵⁷⁵ Minuta de Balmaseda al duc d'Angulema amb data de 26 d'agost de 1822 (“Índice...”, II, 4).

⁵⁷⁶ AMAE, “Correspondance politique. Espagne”, vol.711, fol.368-371. Reproduïda a l'Annex VIII.9. La correspondència entre Balmaseda com encarregat de negocis de la Regència a París i els ministres francesos, sobretot el d'afers estrangers, de 15 d'agost de 1822 a 2 d'abril de 1823, a “Índice...”, VII.

⁵⁷⁷ Carta de Balmaseda amb data de 29 d'agost (AMAE, “Correspondance politique. Espagne”, vol.711, fol.368-371 i al “Índice...”, II, 6).

*imperios y testas coronadas*⁵⁷⁸. La veritat però, es que el mes de setembre el vescomte de Boisset comunicà oficialment a Mataflorida que el govern francès no li facilitaria ni un ral⁵⁷⁹. Davant les constants negatives dels ministres, el 30 d'agost la Regència decidí de dirigir-se directament al rei francès demanant-li:

*“Suplicándole que nos mande auxiliar con unos cinco o seis mil fusiles, y algunas moniciones, para emplear más el valor de los muchos fieles que nos rodean; para animarles y dirigirlos ayer salió de aquí el general Barón de Eroles, a fin de que con sus conocimientos militares, valor y fidelidad experimentada, aparezca al frente de los Ejércitos Realistas, y no se omitan en tan gloriosa lucha todos los esfuerzos que estén a nuestro alcance.”*⁵⁸⁰

El poder real (polític i militar) de la Regència estarà força limitat, doncs, per aquestes dificultats i la diversitat del reialisme⁵⁸¹. Però, més que el seu poder real, el que cal considerar és el seu pes simbòlic, ja que els reialistes havien aconseguit instaurar un govern paral·lel, per molt limitat que fos, i així fou percebut pels constitucionals quan començaren a assabentar-se'n:

*“Si esto es cierto como corre la voz, vemos que el cordón sanitario de los Pirineos ha introducido una epidemia en nuestro suelo catalán, la que solo podremos extirpar a fuerza de crueles sacrificios que habremos de hacer los españoles buenos. [...] Es muy interesante que los encargados de dirigir el gobierno redoblen su vigilancia, y no se duerman un momento, un pequeño descuido prolongaría esta crisis desastrosa que nos aflige.”*⁵⁸²

San Miguel valorava d'aquesta manera la importància de la constitució de la Regència d'Urgell:

*“A pesar de algunas dudas, disputas y desavenencias, fue reconocida esta regencia por las juntas, corporaciones e individuos, que obraban en sentido absolutista en Navarra, Galicia, Aragón y las demás provincias. Lo fue también por todos los generales y de más individuos de las tropas, que por la misma causa peleaban. La reconocieron del mismo modo todos los obispos espatriados, y cuantos españoles en países extranjeros se habían declarado enemigos contra las instituciones liberales. Así se dispó como el humo, la ilusión de la carta a la francesa. [...] Se organizó con nuevo ardor, en virtud de la instalación de la nueva regencia, la insurrección que infestaba a Cataluña. Salieron a campaña con más celo que nunca, los famosos cabecillas Romagosa, el Trapense, Mosen Anton, Misas y otros varios, que reconocían al barón de Eroles por jefe de las operaciones militares.”*⁵⁸³

⁵⁷⁸ Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data de 28 d'agost de 1822, fent-se ressò de la carta que volia trametre al Ministre francès d'afers estrangers amb data de 29 d'agost de 1822 (“Índice...”, I,1 i II, 6).

⁵⁷⁹ Carta de Boisset a Mataflorida amb data de 14 de setembre de 1822 (“Índice...”, lligall 6, fol.142v.).

⁵⁸⁰ Carta signada per Mataflorida i l'arquebisbe Creus, amb data de 30 d'agost (AMAE, “Correspondance politique. Espagne”, vol.711, fol.384-385).

⁵⁸¹ ARTOLA: *La España...*, pàg.788, diu al respecte que “al no poder ofrecer ningún género de ayuda, la Regencia tampoco pudo tratar de dirigir el movimiento de unas partidas cuyos caudillos se limitaron a un reconocimiento nominal, siguiendo por lo demás practicando el mismo tipo de guerra que hasta entonces habían mantenido”. És interessant el seguiment que fa de l'actuació de la Regència i Mataflorida, COMELLAS: *Los realistas...*, pàg.124-133 i 153-184.

⁵⁸² *Diana constitucional, política y mercantil*, núm.65, de 30 d'agost de 1822, pàg.3.

⁵⁸³ SAN MIGUEL: *Vida...*, II, pàg.406-407.

En tot cas, la situació de la Regència sempre fou més precària del que deien els seus regents, com la carta adreçada al rei amb data de 30 d'agost:

*“En los días que llevamos de regencia hemos conseguido la rehuñión y subordinación de quantos han tomado las armas por la defensa de su Rey, y los muchos Pueblos que tienen la dicha de hallarse en libertad se des[h]acen en felicitaciones por la conservación de una cabeza que pueda conducirlos al puerto de su felicidad; todos los restantes de la Monarquía están animados del mismo espíritu y deseo.”*⁵⁸⁴

La Regència no podrà imposar tampoc una regularització econòmica a les partides:

*“En Cataluña no hubo que robar porque las partidas absorbían para la manutención quanto producían las contribuciones ordinarias, quando producían las multas que se imponían a los Constitucionales, y no llegaba al Gobierno un maravedí sino quejas, de forma que eran escasisimos los recursos que llegaban a la tesorería general del estado por la qual y por el ministerio de hacienda se invirtieron con la mayor formalidad sin que Mataflorida tubiese intervención en nada de eso, en lo que si la tubo por meses enteros fue en franquear caudales de su bolsillo para que esa misma tesorería pudiese existir con los pagos necesarios.”*⁵⁸⁵

El que si permetrà la formació de la Regència es que comencin a arribar armes i municions per a les tropes reialistes amb molta més facilitat que abans. Casa-Irujo informava que havien arribat de Tolosa a Perpinyà entre 5.000 i 7.000 fusells *“con el objeto de hacerlos pasar a los facciosos de Cataluña, y que hay motivos para creer que se les han hecho otros recursos desde el mismo punto”*⁵⁸⁶. Al mateix temps que l'establiment de la Regència d'Urgell accentuà l'activitat del suposat cordó sanitari francès, convertit en exèrcit d'observació. El mes d'agost el suposat cordó sanitari va augmentar les dificultats de circulació dels catalans que vivien prop de la ratlla fronterera, tal i com es queixava el cònsol de Perpinyà: *“los graves perjuicios que se irrogan a los muchos naturales de las Provincias de la antigua Cataluña, que o bien domiciliados o de tránsito en estos departamentos son llamados por sus asuntos a ellas”*⁵⁸⁷. Això és el que venia manifestant el Cap Polític de Girona al secretari de la Governació al llarg dels mesos d'agost i setembre:

“Por las noticias que se me han comunicado de Francia se me da aviso de que en Perpiñán llegan diariamente carros cargados con balas de calibre y otras municiones; que se hace un gran acopio de ellas y de fusiles en el fuerte de Avilés donde se trabaja incesantemente en la confección de cartuchos, y que los enemigos de la patria refugiados en Tolosa no pierden momento en mandar hacer toda clase de equipo [...]. Estas noticias que se me confirman por

⁵⁸⁴ AMAE, “Correspondance politique. Espagne”, vol.711, fol.384-385.

⁵⁸⁵ Carta de Mataflorida a Balmaseda amb datada a Perpinyà el 22 de febrer de 1823. En una carta posterior (7 de març de 1823) afegia que *“todo lo reunido en la tesorería general de Urgel apenas llaga a quatrocientos ochenta mil reales, los gastos diarios en Urgel ascendian a diez mil, mi bolsillo pagaba lo restante.”* (“Índice...”, XVIII, 9, 57 i 61).

⁵⁸⁶ Carta de Casa-Irujo amb data de 24 d'agost de 1822 (AHN. Estado, lligall 3.032-2). A finals de setembre, segons El Indicador Catalán, núm.237, de 4 d'octubre de 1822, pàg.2, a Perpinyà s'estaven preparant milers i milers de cartutxos.

⁵⁸⁷ Carta de 15 d'agost de 1822 (ANH, Estado, lligall 6.288).

otro conducto vienen acompañadas de varias reflexiones sobre la opinión que se forma en Francia de la extraordinaria fuerza que contiene el Cordón sanitario, siendo la de muchos que es para entrar en nuestro territorio a la primera señal la de otros para auxiliar al Rey con cuya fuga se cuenta y que para su Ejército deben servir los acopios que están haciendo; y finalmente la general de los buenos que no debemos adormecernos con las ventajas hasta aquí conseguidas sino trabajar con firmeza y actividad para cortar de raíz los males que nos afligen.”⁵⁸⁸

A l’hora les Corts espanyoles havien publicat un decret on es deia que només es deixés entrar gent procedent de França per Irún.

La Regència intentà establir un sistema de contribucions que permetés de regularitzar els ingressos de l’administració i l’exèrcit reialista. Primer, decidí *“restablecer algunos arbitrios, que existían antes del 9 de Marzo de 1820, y se conocían por los menos gravosos, haciendo descansar otros sobre los que han contribuido y sostenido el despojo del Cetro de S.M.”⁵⁸⁹* A continuació, a més d’altres impostos, s’imposava una contribució d’una sou per lliure de carn venuda, que els pobles paguessin el 25% en lloc del 17% dels propis i arbitris, i que el pes caigués sobre els constitucionals:

“Para debilitar la fuerza de los enemigos de la justa causa que defendemos, dejando las Comisiones Corregimentales a los constitucionales exaltados lo preciso para vivir con su familia, les pondrán sobre la contribución ordinaria, la capacitación estraordionaria, que permitan sus facultades, sin perjuicio de las multas que por vía de corrección deben llevar”.

Però una cosa eren els desitjos i una altra ben diferent la realitat d’un país en guerra.

Les dificultats econòmiques s’agreujaren de forma important a partir de la tardor de 1822, com assenyalava el cònsol de Baiona: *“Dos comisarios de guerra de los facciosos de Cataluña han venido en busca de dinero para la pretendida Regencia la cual dicen aquellos que no tiene medios para continuar manteniendo al ejército”⁵⁹⁰*. Ouvrard que defensà la Regència d’Urgell, manifestà que malgrat les seves bones intencions *“mais elle n’avait pas d’argent; et, sans argent, comment soutenir la guerra? comment faire une révolutions?”*, i que per intentar-ne aconseguir envià Balmaseda a París, però que a la capital *“il recueillit une ample moisson d’encouragemens, de voeux de promesses, le tout assaisonné, suivant l’usage, de conseils et de reproches; mais d’argent, point”⁵⁹¹*. Balmaseda va recórrer a Ouvrard per a demanar-li tres-cents milions

⁵⁸⁸ Carta de 19 d’agost de 1822 (AHN, Estado, lligall 3.032-2).

⁵⁸⁹ Decret de la Regència amb data de 9 de setembre de 1822 (*Diario de Urgel*, núm.23, de 31 d’octubre de 1822, pàg.1-2).

⁵⁹⁰ Carta de 8 de novembre de 1822 (AHN, Estado, lligall 6.156).

⁵⁹¹ OUVRARD: *Mémoires...*, I, pàg.289-290. Vegeu la defensa de la Regència front a la Junta provisional encapçalada per Eguía i la crítica a Villèle per haver adoptat aquesta decisió a les pàg.15-21.

de francs, i aquest li oferí quatre-cents milions amb un interès del 10%, sempre i quan la Regència fos reconeguda a Verona o, al menys, per França, i que adoptés el nom de Regència d'Espanya. Finalment, Ouvrard davant les reticències del govern francès accedí a unes subscripcions per valor de 288 milions⁵⁹², tot i que imposant unes condicions insalvables per a la Regència que, com Mataflorida assenyalava “*después de hechas todas las operaciones, apenas podía la Regencia disponer de 15 millones de reales, cargando a la Nación con 2.080*”⁵⁹³. Després intentà emetre una mena de vals reials per valor de 80 milions de rals, amb un rèdit del 5% que també fracassà.

La Regència pogué funcionar perquè assegurà els proveïments d'armes, i aliments per mitjà d'Andorra⁵⁹⁴, i aconseguí arrossegar artesans i menestrals, com Pere Joan Periu, impressor de Talarn, Ramon Fito, majoral de fàbriques de pólvora de Manresa, Hemeteri Carbonell, sastre, que a començaments de 1823, refugiat a França amb la dona i tres filles, es queixava de que:

*“Pensaba el exponente que su detención en Francia no seria de tanta duración y esperaba poder cobrar lo que tenía ganado con el sudor de su rostro en los vestuarios de los Realistas, pero todo esto se le ha frustrado y se halla en la última miseria, a pique de perecer de hambre él y su familia”*⁵⁹⁵.

La Regència d'Urgell, conscient que sense l'ajuda estrangera mai acabaria amb el règim constitucional, es dirigí ben aviat a “*los mismos cetros que gobiernan el orbe con el mayor acierto*”⁵⁹⁶ que havien de reunir-se en el Congrés de Verona⁵⁹⁷. La Regència manifestava als monarques europeus que a Espanya, des de la instauració de la Regència d'Urgell, hi havia una guerra civil que enfrontava dos governs, un (el seu) legalment constituït i l'altre (el constitucional) usurpador que tenia pres el rei, i que la revolució espanyola feia perillar la seguretat de les altres nacions: “*hay una secta en Europa*

⁵⁹² OUVRARD: *Mémoires...*, I, pàg.291-292, ahora que proposava un pla contra el govern constitucional, consistent en fer arribar a Madrid set o vuit cossos de reialistes i obligar les Corts a capitular.

⁵⁹³ “Indice...”, lligall 16, fol.169. Ouvrard proposà a la Regència de facilitar-los un crèdit de 20 milions: 5 milions en or i 15 milions en títols del govern espanyol d'abans de la revolució (GRANDMAISON: *L'expédition...*, pàg.83). Vegeu també OUVRARD: *Mémoires...*, pàg. i CHATEAUBRIAND: “Congrés...”, pàg.88-89.

⁵⁹⁴ ADPO, lligall 4MP-369.

⁵⁹⁵ Carta sol·licitant ajuda al govern francès (ADPO, lligall 4MP-369).

⁵⁹⁶ “Exposición de la Regencia a los Soberanos del Congreso de Verona” (13 de setembre de 1822), un exemplar al vol.XXII, fol.181-191, dels PRFVII-APR i un altre al M.1.867(V) de la BNM). El 23 d'octubre el núm.15 del *Diario de Urgel*, publicava un “Manifiesto a las Españas y a todas las Naciones de Europa para desvanecer las falsas impresiones que pueden haber producido los pestíferos e incendiarios escritos de los constitucionales anarquistas españoles”, que presentava un to molt semblant a l'anterior que hem comentat.

resuelta a trastornar el altar y los tronos sin perdonar medio; y aunque se apellidan con distintos nombres caminan a un mismo fin. [...] Esa secta enemiga del altar y del Trono solo quiere destruir todos los vinculos sociales, confundir anonadar la especie humana". Segons la Regència, els partidaris del govern liberal eren minoritaris i el poc suport popular que tenia provenia de la corrupció (política i econòmica) que havien aconseguit generar al país: "la nación Española en su fondo es fiel, obediente y amante de sus reyes, no gusta de imitaciones peligrosas, y en ella no se han gravado los principios que desgraciadamente se llaman luces del siglo, a pesar de los muchos ensayos que han hecho sus autores y satélites." La Regència assenyalava que:

"Indudablemente el tiempo indica reformas, y procuráremos hacerlas oyendo la voz de la nación por el conducto de aquellas clases del Estado que por derecho manifestasen su opinión, que daban consejo, que pedían al Rey y obtenían su aprobación, empleándose entre otros objetos en ser los reguladores de las contribuciones e imposiciones al Pueblo sin cuya intervención no se podían imponer ni exigir."

Tot i aquestes bones paraules per tal de restaurar unes corts estamentals que, en el cas de Catalunya, feia més de dos segles que no es reunien, es mostrava contrària a acceptar una modificació de la Constitució, tal i com reclamava el govern francès, al menys fins que Ferran VII fos restaurat al ceptre absolut:

"Sería injusto e impolitico introducir la menor novedad ¿Cómo la nación podría permitir que subsistiese un código demagógico que hizo renacer el horrendo crimen de una revelión soldadesca por más que se le quisiese reformar algún tanto? [...] Parece, pues, en nuestro concepto que el primer paso conviene sea restablecer por ahora las cosas en el estado que tenían en el 9 de Marzo de 1820."

Per aconseguir els seus objectius, la Regència demanava a les potències *"dispensarnos auxilios para coronar tan basta empresa, y entre ellos podrá ser uno concedernos alguna fuerza armada por si necesitamos reunirla para auxiliar nuestras providencias."* Algunes potències mantingueren unes posicions que no acabaven d'agradar massa als dirigents de la contrarevolució, així Anglaterra:

"Quedándose neutral en público es de presumir quiso aun sostener secretamente la revolución en España, que desde el principio del año de 1820 promovió para sacar de las Américas Españolas el partido que de otro modo no podía. En el mismo empeño de sostener secretamente a los revolucionarios de España sigue aun la Inglaterra."⁵⁹⁸

Però si bé la posició d'Anglaterra era previsible:

⁵⁹⁷ Per aquest Congrés vegeu FONTANA: *L'època...*, pàg.392-397; i Ulrike SCHMIEDER: *Prusia y el Congreso de Verona*, Madrid, 1998, pàg.117-149.

⁵⁹⁸ Aquestes manifestacions, i les que segueixen sobre França, es troben en paper anònim "Papel reservado de observaciones" entre els papers de Mataflorida, i tot i que està sense datar es refereix clarament al Congrés de Verona (vol.22, fol.259-260 dels "PRFVII", APR).

*“Sé muy bien que los Ingleses desean la independencia de las Américas, y que esa ha sido la causa de la revolución de España, saben desunir y entorpecer las operaciones de los Soberanos, porque estos no quieren entender sus verdaderos intereses, ni lo que vale la unión de sus fuerzas, esa ceguera es un castigo de Dios, si los Jacobinos Españoles han cedido la Isla de Cuba sabrá hacer quanto esté a su alcance, y al menos lo dejará todo en vacío para que la posteridad saque fruto de lo que nosotros dispondremos.”*⁵⁹⁹

El que sobtava més als reialistes era la postura de França en qui creien haurien d’haver trobat el suport més decidit, i en canvi, els representants francesos s’oposaven a que un exèrcit rus travessés França per entrar a Espanya, i eren partidaris de “*transigir con los revolucionarios de España modificando la Constitución de las Cortes*”, posició de la qual s’acusava directament al ministre Villèle. Aquests recels respecte de França apareixen clarament en els informes que Mataflorida adreçà al rei un cop finalitzat el Trienni, mentre s’elogiava l’actuació dels emperadors de Rússia i Àustria i, sobretot la Metternich⁶⁰⁰.

La Regència envià al Congrés de Verona a Antonio de Vargas Laguna⁶⁰¹ i Pedro Gómez Labrador (que mantingué una posició inhibicionista)⁶⁰², aquests tot i que no foren reconeguts oficialment pogueren mantenir contactes amb Metternich i altres participants. El primer, que es convertí en l’home de la Regència a Verona, escrivia regularment des de Viena a Mataflorida informant-lo de la marxa del congrés, molts cops gràcies a la informació que li facilitava Carlos de Espanya⁶⁰³. En una d’aquestes cartes, el mes de setembre, manifestava que:

*“No nos cabe la menor duda en que los Soberanos aliados deseosos de la Paz, felicidad y tranquilidad de los pueblos, única garantía de sus Tronos, en su augusto Congreso decretarán la cooperación de todas sus fuerzas para la destrucción total del monstruo de la revolución que desgraciadamente se ha introducido en España, y se esfuerza a extender su benenosa influencia en los Reynos estraños.”*⁶⁰⁴

El cert era que a les potències els interessava ben poc el que passava a Espanya i al seu rei, tot i que si temien que això pogués servir d’exemple. Però tot sembla indicar

⁵⁹⁹ Carta de Mataflorida a Balmaseda amb data de 23 d’octubre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9, 21).

⁶⁰⁰ Vegeu per exemple, la carta que adreça al rei el 3 de març de 1824 recomanant gratificacions als que han ajudat a la contrarevolució (vol.22, fol.254-260 dels “PRFVII” de l’APR).

⁶⁰¹ Vegeu la correspondència entre Balmaseda i Antonio de Vargas com a corresponçal de la Regència a la península italiana, del 17 de novembre de 1822 a 15 de març de 1823 (“Índice...”, VI).

⁶⁰² Vegeu la Gaceta extraordinaria de la Regencia del Reyno, de 13 d’octubre de 1822 (una còpia manuscrita al volum XXII, fol.250-251, dels PRFVII-APR). La correspondència entre aquests personatges i Mataflorida al lligall 10 del “Índice...”, fol.158v.-160.

⁶⁰³ Cartes d’Antonio Vargas amb dates de 27 i 30 d’octubre, 16 i 22 de novembre, 2 de desembre de 1822, 27 de gener, i 1 de març de 1823 (“Índice...”, fol.159-160). Una nota biogràfica sobre aquest personatge a DBTL, pàg.208.

que cada una jugava el seu paper d'acord amb els seus propis interessos: els anglesos estarien interessats en mantenir la Constitució i la inestabilitat a Espanya perquè això facilitava l'avenç de la independència de les colònies americanes que pensaven controlar, i fins i tot es parla que a canvi de la seva ajuda els liberals els havien promès la illa de Cuba i l'entrada dels seus productes sense aranzels. Per la seva banda, França estava interessada en ser ella, sense la col·laboració dels reialistes espanyols, qui mitjançant el seu exèrcit imposés una mena de pacte entre els dos bàndols en base a una Carta. Finalment i segons reconeix el mateix Erro, Rússia i Àustria es mostraren més favorables a intervenir a Espanya per restaurar la monarquia absoluta perquè Carlos de España els havia ofert la meitat del Perú a canvi de la seva ajuda⁶⁰⁵.

Mataflorida reclamarà més tard (1824) davant del rei, el reconeixement de la seva actuació sobre els sobirans europeus (l'emperador de Rússia, l'emperador d'Àustria, el rei de Prússia, el rei de Nàpols i Sicília -oncle de Ferran VII-) per tal fer-los, primer reunir (mitjançant Metternich) i després acordar la intervenció a Espanya per acabar amb la Constitució, sobretot gràcies a la instal·lació d'una Regència a territori espanyol⁶⁰⁶. La veritat és que Mataflorida desplegà una important activitat diplomàtica, directament o per mitjà de Vargas Laguna (ambaixador de la Regència a Roma i Verona)⁶⁰⁷, fent arribar cartes a tots els sobirans europeus, al Papa, al secretaris d'estat de les potències i als ambaixadors d'aquestes a París. En la seva exposició al rei, Mataflorida destaca el paper jugat per Metternich amb el qual mantenia correspondència des de finals de 1821: *"es notorio lo mucho que le debe la Europa y la cabeza de los Soberanos: su sabiduria y su firmeza la salvó dos veces."* Altres personatges que ajudaren a la contrarevolució i que mereixerien, segons Mataflorida, premis espanyols, eren: el comte de Nesselrode (ministre rus), Sehepeller (ambaixador prussià a Espanya), el comte Mercy, el general Vincent (ambaixador d'Àustria a París, Gertz (conseller i secretari de tots els congressos), el baró Binder (secretari de l'ambaixada austríaca a París), Vilate (intim de

⁶⁰⁴ Carta tramesa des de Viena l'11 de setembre per Antonio de Vargas y Laguna comunicant la bona nova i publicada a la Gaceta extraordinaria de la Regencia del Reyno de 13 d'octubre de 1822.

⁶⁰⁵ Moltes d'aquestes informacions a la correspondència del mes d'octubre de Balmaseda a Mataflorida ("Indice...", fol.146-148).

⁶⁰⁶ Carta al rei amb data de 30 de març de 1824 (vol.22, fol.254-259 dels "PRFVII" de l'APR). Assenyala també Mataflorida que la germana del rei, la duquesa de Luca, li feu arribar 500.000 rals per a la Regència. Mataflorida en justificà la despesa: pagar sous i socors dels homes de la Regència (5,5%) i dels exèrcits reialistes de Catalunya, Navarra i Àlaba (94,5%). Les dades a l'apèndix 5 a l'esmentada carta, fol.279.281.

Metternich), el duc de Blacas (sumillier de Corps del rei de França), el comte de Labourdonay (diputat francès), el marquès de Mansi (secretari d'estat de la gran duquessa de Luca), Antonio Vargas Laguna (ambaixador espanyol a Roma).

VIII.4.2 La Junta de Catalunya i les Juntes Corregimentals

L'anterior *Junta Superior Provisional* fou substituïda per una nova Junta Provincial a partir d'unes eleccions que s'havien de fer a cada corregiment per elegir els vocals. El 16 d'octubre s'efectuà la primera reunió amb l'assistència dels vocals elegits (9 dels 12 corregiments): Manuel Sabartés (pel corregiment de Lleida), Raimon Janer (Cervera), Josep M. Llopart i de Ron (Urgell i Puigcerdà), Francesc Soler (Tortosa), Josep M. Fàbregas (rector i degà de Montblanc, per Tarragona)⁶⁰⁸, Josep Jordà (Manresa), Quirze Teixidor (beneficiat de Calella, per Girona), Pere Abadia i de Llorens (advocat, per la Vall d'Aran) i Ramon Josep de Bouffard, baró de Canyelles (Vic). Aquests vocals corregimentals elegiren una nova Junta que restà integrada pel bisbe d'Urgell com a president, tot i que renuncià en favor del vice-president, Manuel Sabartés (canonge de la catedral d'Urgell); i per Josep M. Llopart (hisendat), Francesc Soler (tinent vicari de l'exèrcit reialista), Josep M. Fàbregas, Josep Jordà i el baró de Canyelles, com a vocals⁶⁰⁹. Els seus secretaris foren Ramon Nogués i José Antonio Nebra. Joan Suari restà com a Auditor de guerra de l'exèrcit reialista a Catalunya⁶¹⁰.

Mataflorida deixà escrit, referent a la tasca d'aquestes juntes provincials de Catalunya:

“En Cataluña hubo dos Juntas Principales: la primera establecida en Urgel inmediatamente después de haber sido tomados aquellos Fuertes, por las tropas Realistas en Junio de [1]822 y otra que substituyó a la primera y se compuso de Diputados de todas las Juntas Corregimentales que se crearon en el mismo Principado y que residió igualmente al lado de la Regencia. Amabas cuidaron del Armamento, de recaudar las Contribuciones Ordinarias, de repartir las extraordinarias, de vigilar y mantener el orden de la Provincia, evacuar informes y tomar providencias sobre las quejas

⁶⁰⁷ La correspondència entre Vargas Laguna i la Regència passava per les mans d'Eguía (vegeu les cartes d'Eguía a Mataflorida amb dates de 8, 15, 25 i 27 d'octubre de 1822 (“Índice...”, fol.135v.).

⁶⁰⁸ En un altre document hem trobat que el representant de la Junta corregimental de Tarragona a la del Principat era Francesc Xavier Aguiló, propietari, advocat i batlle de Montblanc (ADPO, lligall 4MP-369).

⁶⁰⁹ Diario de Urgel, núm.24, d'1 de novembre de 1822, pàg.1-2. Vegeu, sobre la seva actuació, Exposición que hacen al Rey N.S. el Barón de Cañellas, D. Francisco Soler, canónigo de Tortosa, y el coronel D. Domingo de Caralt, Vocales que fueron de la Junta Superior del Principado de Cataluña, y el primero su vicepresidente, para enterarle de las principales ocurrencias acaecidas en dicho Principado desde el levantamiento del partido Realista, hasta la entrada de los ejércitos aliados, Madrid, 1824. Informació sobre el seu paper a Diario de Urgel, núm.5, de 13 d'octubre de 1822.

⁶¹⁰ Aquest i la seva dona i una filla entraren a França per a cercar refugi el 19 de desembre de 1822 (ADPO, 4MP, lligall 369).

de varios pueblos contra algunas Partidas. Todo lo qual era un trabajo penoso, arriesgado y que los comprometia en su vida, en la de sus familias y en sus haberes, no tenian por ello sueldo ni gage alguno, y creo justo que se les atienda para que si otro día fuera preciso usar de su fidelidad se les halle prontos viendo que V.M. remunera a los que le sirven.”⁶¹¹

La mateixa Junta en una memòria de les seves activitats escrivia:

“Elegida esta Junta por la voluntad general de los pueblos (que a escepción de unos pocos discolos, revoltosos y aventureros, son decididamente realistas y anti-constitucionales en la totalidad de sus moradores) ha obrado siempre de acuerdo con las demás provincias, a pesar de las dificultades que ofrecia el teatro de nuestra guerra civil; pero sobretudo ha conservado aun en estos últimos meses la misma buena correspondencia que antes con las divisiones realistas armados, no menos que con las poblaciones y aldeas del Principado; y tanto de unas como de otras tiene averiguado que el voto general de la Península realista, pero en general de nuestra fiel Cataluña, es a favor de la Regencia, toda vez que esta suprema autoridad fue propuesta, instalada y reconocida de tantos meses a esta parte con unanimidad de todos los buenos; de modo que están dispuestos y resueltos a no reconocer otro gobierno que este que ha jurado”⁶¹².

Aquesta Junta, igual que la Regència, patí continuament problemes de legitimitat, malgrat que els reialistes reunien uns 28.000 homes i 800 cavalls en el conjunt d'Espanya el mes d'octubre:

“Los medios de que se valian algunos eran impropios y poco dignos del grandioso fin que se proponian, porque debieron haberse sacrificado intereses y resentimientos particulares, que pusieron en peligro de verse arruinada en el todo la obra de tanto tiempo [...]. La Regencia i Junta, que no podían dudar de la legitimidad de su instalación, vieron suscitarse de aquí un cisma político (permítase esta expresión) capaz acaso de ensangrentar uno y otro partido, pues con efecto se vieron en el peligro de llegar a las manos; pero por fortuna no llegó este caso, porque no dejó la Regencia obrar a su favor a las fuerzas que tenia a su disposición, porque preveía que el perjuicio mayor debería en este caso sufrirlo la causa del Rey, y por esto no quiso impedir el obrar libremente a los nuevamente nombrados. [...]. Más sin embargo, con asombro de todos, y sin duda por no haber llegado a oídos de V.M.; vemos desatendidos a los valerosos Catalanes, a estos que con más empeño defendieron la causa del Altar y del trono, como si el haber pisado suelo catalán fuese el sello de la reprobación.”⁶¹³

La Junta, com assenyala Mataflorida, intentà organitzar militarment i administrativa les zones sota el seu control amb les juntes corregimentals i, de fet, força ajuntaments de les comarques de la Cerdanya, l'Urgell, el Solsonès, el Pallars i el Berguedà prometeren fidelitat a la Regència d'Urgell i li pagaren contribucions⁶¹⁴. Pel que fa a la tributació la seva política consistia en cobrar contribucions només als liberals en els pobles no controlats pels reialistes; i als pobles sota el seu control es cobrarien les contribucions i els delmes (decret de la Junta de 20 d'agost). Quant a les autoritats locals es reposarien immediatament les de 1820, i això és el que deia que havia fet en un

⁶¹¹ Carta de Mataflorida a Ferran VII amb data de 5 de juny de 1824 (vol.22, fol.355-360 dels “PRFVII” de l'APR).

⁶¹² ESPOSICIÓN que hacen..., pàg.6-12.

⁶¹³ ESPOSICIÓN que hacen..., pàg.6-9.

⁶¹⁴ J.M.R.: Memorias..., I, pàg.365-367.

comunicat a la Junta de Catalunya, l'ajuntament de Rubió (Talarn): "*Certificamos haber mudado el Ayuntamiento poniendo en su lugar el que lo era antes del día 9 de marzo de 1820; y haber arrancado y rompido la piedra de la Constitución*"⁶¹⁵.

Malgrat els intents, la Junta no aconseguí establir el seu poder, i moltes partides refusaren enquadrar-se en un exèrcit reialista centralitzat. No sembla, tampoc, que aquestes juntes arribessin a controlar administrativament el territori dominat pels reialistes, sinó que, més aviat es produïa un espontani retorn a l'antic règim quan a autoritats civils. A més, sembla que no es pogué tornar a cobrar el delme sencer i les contribucions sense grans dificultats. Tampoc la reposició del delme decretada per la Regència degué tenir efecte ja que un mes més tard es tornava a dirigir una ordre als pobles sota el seu control en aquest sentit:

*"Dispondrá V.E. se circule inmediatamente orden a las justicias de los pueblos para que respeten el medio diezmo consignado a la sustentación del Clero, pues muchas justicias, o por no haber recibido el Decreto relativo al pago y aplicación de diezmos del presente año, o por mala inteligencia han hechado mano de los frutos que ha producido en perjuicio de los Ministros del Santuario, que quedarian sin subsistencia sino se atajase este abuso"*⁶¹⁶.

Les juntes corregimentals, de les quals en desconeixem moltes coses, estaven formades per un governador nomenat per la Regència i quatre vocals elegits pels regidors degans dels pobles que haguessin restablert els ajuntaments d'abans del Trienni⁶¹⁷. Aquestes juntes corregimentals tindrien tasques administratives, judicials, d'intendència, tributàries i militars. La idea era formar una junta corregimental a cada corregiment de Catalunya. I cada Junta corregimental havia d'elegir un diputat que, junt als de les altres, elegiria una Junta Provincial.

Algunes juntes corregimentals, com la de Tarragona que s'instal·là a Cornudella, desenvoluparen una tasca important, entre el mes de juliol i agost, moment en que la Junta corregimental s'instal·là a Juncosa, per tornar el setembre a Cornudella⁶¹⁸. A

⁶¹⁵ Amb data de 4 de juliol de 1822 (reproduïda per MINA: *Memorias...*, I, pàg.380).

⁶¹⁶ Ordre datada a Urgell el 3 d'octubre de 1822, i signada per Domingo Barrafon, dins *Diario de Urgel*, núm.6 de 14 d'octubre de 1822, pàg.3. A finals d'octubre s'insistia en el mateix (*Diario de Urgel*, núm.19 de 27 d'octubre de 1822, pàg.3-4).

⁶¹⁷ Vegeu el seu reglament amb data de 20 d'agost a J.M.R.: *Memorias...*, I, pàg.367-372, també a *Diario de Urgel*, núm.5 de 13 d'octubre de 1822, pàg.2-3: "Reglamento para el establecimiento de las Juntas corregimentales, que deberán contribuir inmediatamente a crear una Superior Provincial".

⁶¹⁸ Vegeu GORT: *Història de Cornudella...*, pàg.286-292; ANGUERA: "Economia...", pàg.103-105 i Xavier HUGUET: "Moviments facciosos al Camp de Tarragona durant el Trienni Constitucional: el cas de Riudecanyes, 1822-1823" dins *Panell*, núm.2 (1985), pàg.73-78. També en dona notícia Baltasar Simó "Libro 1º...", pàg.62. Segons la *Diana constitucional, política y mercantil*, núm.57, d'11 d'agost de 1822, pàg.1, aquesta junta estava manada pels cartuixos d'Escala Dei, "*aquellos buenos padres que tanto influjo tienen en todas las maniobras de la insurrección del Priorat*".

Cornudella instal·là també el seu quarter general el cap reialista Josep Miralles que actuà per les Garrigues, la serra de Llena i el Montsant⁶¹⁹. La Junta de Cornudella mantingué una important activitat al Priorat i camp de Tarragona entre mitjan mes de juliol i finals de setembre de 1822, període en el qual no deixà de trametre ordres als pobles que estaven sota el seu control⁶²⁰. Aquesta Junta estava integrada per Maties Mestre, Josep Voltes, Josep Pujol, Joan Passió, Ramon Castells, i Josep Queraltó com secretari⁶²¹. La primera disposició de la Junta de Cornudella fou la restitució dels càrrecs municipals anteriors al període Constitucional, sempre i quan no tinguessin cap taca de liberalisme⁶²², però el tema que originà més correspondència, com en el cas de les autoritats liberals, fou el de les contribucions que estaven obligats a pagar diàriament els pobles sota el seu control, per exemple Riudecanyes havia de contribuir amb entre vuit i dotze duros diaris, i quan els recursos començaven a escassejar (setembre de 1822) s'obligava als sectors més benestants a avançar els diners que després s'havien de recollir entre la població. Per altra banda s'obligava a pagar el delme sencer: *“queda intacta la mitad del diezmo y primicia destinada a la manutención de exercito realista”*⁶²³. Finalment, la Junta realitzava tasques de propaganda mitjançant bans, com el de mitjan de juliol que deia que el poble *“no quiere que le manden los hombres irreligiosos, demagogos y perturbadores del orden y tranquilidad”*⁶²⁴. Així ho veia la Diana constitucional de Reus:

*“Los facciosos que amenazan el llano de este campo de Tarragona hasta ahora se contentan con hacer algunas correrias de noche por los pueblos apartados de esta villa. De día salen algunas partidas que diseminados por las montañas sacan de los pueblos por donde pasan raciones y otras cosas. Por lo demás se mantienen como gamos por los montes escarpados del Priorat y del Monsa[nt]. Cuentan que la Junta insurreccional de Cornudella se trasladaba a Juncosa por el continuo miedo que tenian los vocales de que nuestras tropas no los cojan de sorpresa”*⁶²⁵.

A Mora d'Ebre també s'instal·là, a mitjan mes de juliol, una Junta reialista arran

Vegeu el cas de Torà a COBERÓ: Les guerres..., pàg.13-15. Més informació a J.M.R.: Memorias..., vol.I, pàg.367. Un cas forà a Liébana (Cantàbria) descrit per FERNÁNDEZ BENÍTEZ: Carlismo..., pàg.14-19.

⁶¹⁹ J.M.R.: Memorias..., I, pàg.197-199.

⁶²⁰ HUGUET: “Moviments...”, pàg.76-78, que assenyala que l'ajuntament de Riudecanyes va rebre correspondència de la Junta de Cornudella de forma més o menys continuada entre el 18 de juliol i el 29 de setembre.

⁶²¹ VINAIXA: La postguerra..., pàg.126-127, que assenyala que el mes de desembre s'estava a la Torre de l'Espanyol.

⁶²² El 25 de juliol es canvià l'ajuntament de Cornudella (GORT: Història de Cornudella..., pàg.287).

⁶²³ Reproduït per ANGUERA: “Economia...”, pàg.105.

⁶²⁴ Reproduït parcialment per HUGUET: “Moviments...”, pàg.78.

de l'aixecament del sometent de la ciutat i pobles del voltant encapçalat per Josep Descàrrega, Josep Bru Calanda i Josep Anton Montagut⁶²⁶. L'abast de la Junta de Mora era el corregiment de Tortosa, i s'instal·là oficialment el 5 d'agost amb els següents membres: Tomàs Quadras (advocat de Mora), Joan Baptista Descàrrega (prior de Mora), Josep Lloru (advocat de Gandesa), Josep Català (beneficiat de Batea), Josep Treix (hisendat de Miravet), Josep Antoni Oriol (noble de Flix), Bartolomé Salvadó (tinent coronel d'Ascó), Joan Baptista Osó (Tinent coronel de Vilalba) i Fr. Cristòfol Pegueroles (guardià del convent de Mora) que en seria el primer president. Però, tot just constituir-se, Quadras i Salvadó, foren cridats per Romanillos per formar part de la Junta d'Aragó que havia instal·lat en la recent conquerida fortalesa de Mequinensa, foren substituïts per Josep Antoni Montagut (hisendat), Salvador de Salvadó i Miquel Surié (advocat)⁶²⁷.

Aquesta Junta feu funcionar una fàbrica de plom i una altra de bales, i arribà a controlar fins i tot alguns vaixells; fortificà la vila i s'hi emplaçaren tres canons portats de Mequinensa, i s'hi aquarterà un batalló de 400 homes; nomenà com a Governador militar a Marià Batlle (ex-caporal del Mossos de l'Esquadra) i com Alcalde Major a Dionís Mañer (advocat i notari de Benissanet i Mora); inicià les tasques de "purificació" i propaganda a la vila i rodalies. La Junta obtingué el vist-i-plau de la Regència (20 d'agost) i nomenà una mena de Junta auxiliar a Xerta, també en mans dels reialistes. Des del mes del mes de setembre, la Junta de Mora fou la responsable de les partides del País Valencià i l'Aragó, a més de les de la Catalunya meridional, i el nombre de les forces a les ordres de Montagut voltava els 2.000 homes.

A les terres de Ponent també funcionava una mena de Junta corregimental de la qual n'era el president Antonio de Borralba. També tenim notícies de l'existència d'una Junta corregimental de Mataró presidida per Pau Duran i Julià, i amb Josep Colomer i Riu de Viladrau, entre d'altres, tot i que tingueren moltes dificultats per muntar-la: "*fins ara ha estat del tot impossible*". Afegia Colomer: "*jo, ja que no puch installar la Junta, ni podré afins que milloria de sort a lo menos lo partit del Vallés, la que dependeix de la rendició de Vic, baix donant alguna vista a la divisió, y recullint espècies, sempre estich ohint la falta de municions y medis per pagar la gent*", manifestava el darrer a

⁶²⁵ Diana constitucional, política y mercantil, núm.62, de 23 d'agost de 1822, pàg.3.

⁶²⁶ Per aquest aixecament i la tasca de la Junta corregimental vegeu VINAIXA: La postguerra..., pàg.124-137.

Creus a finals de setembre⁶²⁸. A més li deia que:

“Atesas las circunstancias de nostre principat, crech que lo més acertat seria solisitar la entrada del exèrcit aliat, antes no se acabia de anquilar lo terreno que a fins ara ha sostingut las partidas Realistas; los pobles estan molt apurats, los uns per una part, y los altres per l’altre, y a més que los Constitucionals treballant amb molta energia; en Barcelona se fa lo allistament general de 16 a 40 anys, lo cert es que desplegan tot son furor, y si Déu nostre Señor no envia un remey prompte, la major part dels sacerdots seran victimas de la sua rabia, los pàrrocos quasi tots se han vist precissats a abandonar las suas ovellas, fugint per las muntanyas, y no contens dels sacerdots, matarán a tots quans reconeguan del partit del trono y del Altar.”

Com podem veure, tant en aquests casos que acabem de comentar com en el de la Junta de Cervera, les persones que integren les juntes reialistes corresponen invariablement a aquests cinc grups socials: hisendats, advocats, clergues, militars i algun noble local.

VIII.4.3 La divisió de la direcció contrarevolucionària: Eguía i Mataflorida

La divisió de la direcció contrarevolucionària fou un dels principals problemes de les files reialistes, com assenyala Modesto Lafuente:

“Desacordes entre sí los agentes de la contrarrevolución española en el extranjero, Eguía, Ugarte, Balmaseda, Mataflorida, Morejón y demás, como lo andaban los que desde el centro reaccionario de España les comunicaban sus planes e instrucciones, el éxito para ellos fatal de la conjuración del 7 de julio en Madrid había hecho inclinar la balanza del lado de los que, como el marqués de Mataflorida, trabajaban por la restauración completa del más puro absolutismo, sin mezcla de reforma constitucional. [...]. Así obraba Fernando, en tanto que acá halagaba y entretenía hipócritamente al partido moderado constitucional, y más hipócritamente todavía firmaba sin escrúpulo todo lo que un ministerio exaltado le proponía contra los moderados y contra los absolutistas.”⁶²⁹

Mataflorida no aconseguí mai suport actiu del govern francès que durant l'estiu de 1822 seguí intentant de jugar la carta de la reforma constitucional amb la col·laboració d'alguns dirigents de la contrarevolució com Morejón, Antonio Gómez Calderón⁶³⁰, Juan B. Erro⁶³¹ o, fins i tot, el mateix Quesada⁶³². Balmaseda acusava aquests dirigents del

⁶²⁷ J.M.R.: *Memorias...*, I, pàg.201-214, i II, pàg.5-10.

⁶²⁸ POL DE QUIMBERT: *Testimonio...*. Aquest darrer era una mena de vocal de la Junta corregimental reialista de Mataró i mantenia correspondència amb la Regència (*El Indicador Catalán*, núm.243, de 10 d'octubre de 1822, pàg.2-3, reproduïx dues cartes seves a Creus, datades a San Marsal el 25 i 27 de setembre i interceptades pels constitucionals).

⁶²⁹ LAFUENTE: *Historia...*, XVIII, pàg.390.

⁶³⁰ Advocat madrileny, fou elegit diputat a les Corts de Cadis on deixà clares les seves posicions absolutistes. Durant 1815-1820 fou Fiscal del Consell Suprem de les Índies

⁶³¹ Juan Bautista Erro y Azpiroz (Andoain, 1774) desenvolupà la seva carrera a l'Administració, generalment com a Intendent de Sòria, Ciudad Real, Madrid (1814-1819), Barcelona (1819-1821). L'any 1821 conseqüent amb les seves idees absolutistes s'exilià a França on entrà en contacte amb els dirigents de la contrarevolució, optant per Eguía amb qui formà una Junta, enfront de Mataflorida. Tornà a Espanya amb els francesos i fou nomenat secretari d'Hisenda per la Regència (juliol, 1823), tot i que fou substituït a finals d'any per López Ballesteros. Amb la mort de Ferran VII marxà a Anglaterra

fracàs del cop de Madrid: *“lo ocurrido en Madrid el 7 de Julio habia sucedido por haber rehusado el Rey firmar lo que habian tratado en Paris Fernán Nuñez, Toreno, Laval, y otros, con Martínez de la Rosa y demás Ministros para establecer las dos Cámaras, y modificar la Constitución dando algún más poder al Rey”*⁶³³, una idea sorgida del govern francès *“medio dicen único para unir las voluntades de los realistas, liberales y comuneros y para que la nación tenga una Constitución”*, finalment assenyalava que tots els esforços *“serán inútiles y no hay más cierto a nuestro favor que la buena disposición de los havitantes de nuestra Patria y las enérgicas y sabias providencias que ese Supremo Gobierno adopte”*⁶³⁴. El cert era que els informes que remetia des de Paris Balmaseda eren decebedors pels interessos de Mataflorida. Per una banda, el rei francès es negava a rebre Balmaseda i per tant a reconèixer oficialment la Regència, i per l'altra, cada cop hi havia més ministres francesos a favor de *“la Carta para España o modificación de Constitución, medio de reunir las voluntades”*, però sobretot Villèle i Corbiere⁶³⁵. Balmaseda insistia a Mataflorida que *“el motivo por que el Gobierno francés no se decide a apoyarla [a la Regencia], es por lo mucho que los malos españoles han trabajado para hacer creer a aquella Corte que la Nación Española quiere la Constitución de Cádiz, modificándole dos o tres artículos; y que los mismo derramaban a manos llenas en París el dinero para sus fines.”*

Balmaseda seguí informant minuciosament el mes d'octubre de l'activitat parisina relacionada amb la contrarevolució espanyola, fent especial esment de l'activitat a favor de la Carta de Fernán Núñez i Álvarez de Toledo a qui s'acusava d'actuar en combinació amb els liberals i de viure amb un gran luxe⁶³⁶. L'actitud del govern francès era criticada per Balmaseda que es feia ressò de l'oferiment d'aquest ministeri de 5.000 fusells a la República de Colòmbia, i de la facilitat amb que els liberals havien contractat un préstec

on s'uní a Carles amb qui entrà a Bascònia, sent nomenat ministre universal carlista. Vegeu la nota biogràfica al DBTL, pàg.203.

⁶³² Balmaseda assegura a Mataflorida que Quesada ha publicat una proclama oferint establir una nova Constitució *“obra que parece acordada por liberales y malos españoles”* (carta amb data de 28 d'agost de 1822, “Índice...”, I,1).

⁶³³ Una idea repetida per BAYO: Historia..., II, pàg.319.

⁶³⁴ Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data de 29 d'agost de 1822 (“Índice...”, I,2). Un altre que estava força contrariat per la posició francesa era Carles d'Espanya que no havia rebut cap tipus d'ajuda (carta de Balmaseda a Mataflorida amb data de 3 de setembre de 1822, “Índice...”, I,3).

⁶³⁵ Cartes de Balmaseda a Mataflorida amb dates d'1, 3, 6, 11, 18, 20 i 24 de setembre de 1822 (“Índice...”, fol.146v.)

⁶³⁶ Carta de Mataflorida a Balmaseda amb dates de 20 i 23 d'octubre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9, 20 i 21).

de 200 milions amb els banquers parisencs⁶³⁷. Per intentar mantenir les bones relacions amb les potències la Regència retornava sense tocar tota la correspondència diplomàtica que interceptaven les partides a Espanya:

*“Los correos en efecto se interceptan; en los de Catalunya no se interceptó a ninguno de los Embajadores; en las cartas de comercio se queman las letras para que no perjudiquen a los interesados, y se avisa al público; y las cartas útiles se retienen para formar cargos a su tiempo. Donde parece ha sucedido lo que v. dice es por el lado de Bayona, o mejor dicho por las Provincias, pero no hemos podido remediarlo, porque hasta ayer no nos reconoció la Diputación de Guipúzcoa, y parece están en igual ánimo las demás Provincias. Ya les hemos encargado que no detengan los correos de los Embajadores, y que conserven as demás cartas para examinarlas, que es lo que interesa.”*⁶³⁸

Balmaseda també demanà a Mataflorida que aclarís la seva posició respecte de si les coses havien de tornar a l'estat de l'any 1819 o al del 9 de març de 1820, ja que en les proclames es deia una cosa i en la carta a les potències una altra. Mataflorida respongué:

*“Ha observado V. que estrañan muchos y serán los que se llaman Realistas que la Regencia haya vuelto las cosas al estado que tenían el 9 de Marzo del año 20, no al del año 19, que hasta el último de Octubre fue cosa distinta; nadie ha querido en España dominios absolutos; yo he escrito y he hablado más que otro contra él, pero en las observaciones al Congreso he hablado quanto conviene a los Soberanos, y por ahora ni es oportuno ni político hacer extracto de aquellas observaciones al público; lo uno porque no debe hacerse habiendo hablado a quien corresponde, lo otro porque no sirve a los liberales, quienes usan de esto como pretexto y no hay reflexión que los separe de sus intrigas, y lo otro que para los serviles es también inútil: su ignorancia es invencible aunque se les predique con un Santo Cristo a cada dedo, y así callar y adelante, y en conversación decirles lo posible.”*⁶³⁹

La Regència comptà amb una mena de Consell assessor format pels consellers nats del rei refugiats a França: arquebisbe de València, Inquisidor General, bisbes de Tarazona, Urgell i Pamplona, marquès de Feria i Víctor Damián Sáez⁶⁴⁰. La majoria d'aquests es mostraren favorables a la posició de la Regència de tornar a 1820, i en contra de les propostes de implantar a Espanya la Carta francesa. Vegeu sinó la resposta donada el 26 de desembre a una consulta de la Regència sobre aquesta possibilitat:

*“Si se trata de quitar al Rey las cadenas para que libre y desembarazado, y en medio de sus Cortes legítimas pueda dictar lo que parezca conveniente, muy bien, la obra será generosa, patriótica, útil y honesta; pero entrar como Mahoma con un Alcorán en una mano y la espada en otra para que la trague la Nación y el Rey, sin más aprobación que la de cuatro grandes corrompidos, la de cuatro intrigantes, y la de los presidiarios que hecha la revolución militar vinieron a conservarla y generalizarla, es cosa que no tiene nombre en el Diccionario de las maldades. No sé a que hombre de juicio puede parecerle conveniente el dictar en las presentes circunstancias una Carta para España, y menos si se toma por modelo la de Francia.”*⁶⁴¹

⁶³⁷ Carta de Balmaseda a Mataflorida amb dates de 4, 9, 11, 13, 20,23, 25 i 30 d'octubre de 1822 (“Índice...”, fol.147-148).

⁶³⁸ Carta de Mataflorida a Balmaseda amb data de 3 d'octubre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9, 15).

⁶³⁹ Carta de Mataflorida a Balmaseda amb data d'11 d'octubre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9, 18).

⁶⁴⁰ La correspondència entre aquests i la Regència al lligall 14 del “Índice...”, fol.166v.-168.

⁶⁴¹ “Índice...”, fol.167v.-168.

Tot i que el rei continuava jugant a tres bandes, amb la Regència, amb Eguía i amb els seus propis homes de la cort, la Regència es mostrava esperançada que el congrés “*decretaran la cooperación de todas sus fuerzas para la destrucción total del monstruo de la revolución que desgraciadamente se ha introducido en España y se esfuerza a extender su benenosa influencia en los Reynos estraños*”⁶⁴². Però al mateix temps Mataflorida rebia les cartes de Balmaseda on li deia que Villèle i Lord Wellington treballaven a favor d'un acord amb els constitucionals en nom dels quals negociava el comte de Toreno, i que aquest acord consistia en “*la modificación de la Constitución de Cádiz con el establecimiento de dos Cámaras, o la Carta de Francia; una amnistia general para los liberales y realistas; reconocer la deuda contraída por las Cortes, y coronar en América un Príncipe de la familia Real.*”⁶⁴³

Malgrat tots aquests problemes, la Regència va rebre el jurament de fidelitat de diverses juntes territorials: Junta Provincial de Catalunya, Junta de Mora d'Ebre, Junta Governativa del Regne de Navarra (setembre), Diputat General de Biscaia (octubre), Diputació de Guipúscoa (setembre), Junta d'Àlaba (novembre), Junta Apostòlica de Galícia, Junta Superior del Regne de Aragón (Mequinensa, agost i setembre), Sòria, i Junta de Sigüenza, Junta de Baiona (Eguía, O'Donell, bisbes de Tarazona i Pamplona i el General de Caputxins)⁶⁴⁴. També va rebre reconeixement de tots els prelats eclesiàstics

⁶⁴² Comunicat de la Regència de 27 de setembre de 1822 (Gaceta extraordinaria de la Regencia del Reyno, de 13 d'octubre de 1822). Informació sobre el comportament de cada un dels sobirans absolutistes que participaren en el congrés de Verona a l'informe de Mataflorida al Rei amb data de 3 de març de 1824 (volum XXII, fol.254-259 dels PRFVII-APR).

⁶⁴³ Cartes de Balmaseda a Mataflorida des de París amb dates de 13, 18, 20 i 25 de desembre de 1822 (“Indice...”, fol.149).

⁶⁴⁴ Vegeu la relació del col·laboradors de Mataflorida i de la composició de les Juntes Provincials a l'Annex VIII.10 (“Indice...”, lligall 13, fol.163-166 i carta de Mataflorida a Ferran VII amb data de 5 de juny de 1824 al vol.22, fol.384-390 dels “PRFVII” de l'APR). Vegeu la carta de Mataflorida a Balmaseda amb data de 13 de setembre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9). Els constitucionals interceptaren una carta de la filla d'Eguía, Juana, datada a Boina, el 9 de setembre de 1822, en que altres coses mostrava el desànim dels dirigents de la contrarevolució i les travetes mútues que es feien: “*Lo que conozco es, que el pobre padre está decrepito, y que de su amor al Rey se han prevalido ciertos infames de Madrid y de paris para hacerle emprender una obra, que ni él verá concluida, ni contribuirá más que a acelerar su muerte y la ruina de esta pobre familia. [...]. El último golpe que ha recibido el pobre anciano ha sido el de la aparición de este infame paisano tuyo el Barón de Eroles, que nadie contaba con él, ni lo apetecíamos para nada. [...]. El trastorno general que sufren las operaciones tanto políticas como militares, debido al manejo tortuoso de este maldito Aventurero. De la Seo pretenden engañar al padre con que siempre conservará el poder, pero entre tanto ellos se han erigido en regencia, disponen ya de la fuerza armada, y el Sr. Barón, con titularse Capitán general de toda la Cataluña, ha conseguido que haya una total anarquía; porque ni Quesada ni los primeros que levantaron el Estandarte Real en Cataluña lo quieren reconocer por Jefe.*” (El Indicador Catalán, núm.235, de 2 d'octubre de 1822, pàg.2).

expatriats; de la majoria de caps militars reialistes: generals Francisco Longa⁶⁴⁵, Grimarest⁶⁴⁶, Laguna, Quesada, Sánchez Cisneros (Comandant general de l'exèrcit reialista del País Valencià i terres de l'Ebre), els coronels Gastón, Imarz i Mazanasa, els caps de partides de Castella, Gerónimo Merino, de Catalunya, d'Andalusia, Lleó; dels dirigents contrarevolucionaris exiliats: Calderón, Morejón, Álvarez de Toledo i Corpas, i fins i tot del mateix Eguía⁶⁴⁷. Això portarà a Mataflorida a afirmar a començaments d'octubre que estaven “*en una mano todas las riendas del gobierno realista*”⁶⁴⁸.

Molts d'aquests reconeixements foren conjunturals, i el darrer trimestre de 1822, començaren les desercions de les files de la Regència i els intents de formar-ne una de nova, com el que intentaren a Perpinyà els generals Felipe de Fleires i Pedro Podio Valero, amb la col·laboració de Salvador Malavila⁶⁴⁹. Tot i això, la majoria de caps de partida catalans es mantingueren fidels a la Regència: Antoni Coll, Pau Miralles, Tomàs Costa, Joan Romagosa, Agustí Saperes i Benet Plandolit, igual que ho feu la Junta Provincial de Catalunya (Domènec de Caralt, Baró de Cañellas i el bisbe d'Urgell). Aquesta desunió entre els dirigents reialistes feia dir a Mataflorida:

*“La experiencia del tiempo que llevo en esta contrarrevolución me ha hecho ver que son más dignos de castigo los que se llaman Realistas que los que se titulan Liberales: estos son malos, parten de principios equivocados, y no tienen juicio en sus operaciones; pero al fin no son tontos, se unen y dirigen sus operaciones con destreza; en fin malo o bueno en el concepto de ellos; pero los llamados Realistas ni tienen unión ni talento, ni se han desprendido del egoísmo y codicia de dos años y medio de destrucción y trabajos, y así no hay fuerzas para hacerles operar para su mismo bien.”*⁶⁵⁰

No és gens estrany que amb aquests problemes interns, i les primeres derrotes serioses a mans de l'exèrcit de Mina, la Regència intentés a la Seu d'Urgell “*precaver por todas las medidas conducentes cualquiera alteración, que se pudiese premeditar contra la*

⁶⁴⁵ Francisco Tomás de Longa y Jáuregui (Biscaia, 1783 - València, 1831). Vegeu-ne una nota biogràfica a DBTL, pàg.369. També Carmen GÓMEZ RODRIGO: Un vizcaíno para el Gobierno de Santander: 1822-1824, Madrid, 1995.

⁶⁴⁶ Mariscal de Camp destituït de comandant de la ciutadella de Barcelona per la revolució de 1820. Vegeu la nota biogràfica, i DBTL, pàg.307-308.

⁶⁴⁷ Mitjançant una carta que portà el seu net a la Regència a començaments d'octubre (carta de Mataflorida a Balmaseda amb data de 5 d'octubre de 1822, “Índice...”, XVIII, 9, 17).

⁶⁴⁸ Carta de Mataflorida a Balmaseda amb data de 5 d'octubre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9, 17).

⁶⁴⁹ Quan a Catalunya començaren a anar maldades les coses pels reialistes, Fleyres es posà ràpidament a les ordres d'Eguía que li manà “*que pasase a Tolosa a auxiliarle en sus trabajos para la restauración de S.M. en la plenitud de sus derechos, quien le manifestó la autorización que tenia para ello a cuya intermediación continuó hasta Vitoria.*” (expedient personal a l'AGM, S1°D1ª, lligall 1490).

⁶⁵⁰ Carta de Mataflorida a Balmaseda amb data d'11 d'octubre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9, 18).

conservación del orden, tranquilidad, y seguridad pública”⁶⁵¹.

Les activitats de la Regència van comptar sempre amb l’oposició de l’acèrrim enemic de Mataflorida, Francisco de Eguía⁶⁵², amb qui es disputava la representativitat dels reialistes espanyols⁶⁵³, tot i que en un primer moment (estiu-tardor de 1822) es posà a les ordres de la Regència d’Urgell⁶⁵⁴. A començaments de setembre Mataflorida va escriure a Eguía per recordar-li que la Junta de Navarra que ell presidia havia jurat fidelitat a la Regència i retraient-li alguna de les seves idees com la de que “*no papeles sino balas eran los que se necesitaban contra los enemigos, por ignorar sin duda que las armas principales de los revolucionarios han sido siempre la pluma*”⁶⁵⁵. Per la seva banda, Eguía pretenia convertir-se en el cap dels reialistes aixecats des de la presidència de la Junta de Navarra, amb l’excusa de “*convinar las operaciones de las Provincias con la de Cataluña*”. Mataflorida, però, s’avançà i en formar la Regència i instal·lar-se a Urgell (Eguía mai s’havia plantejat entrar a Espanya), aconseguí el reconeixement de la majoria de caps reialistes, fins i tot el de Quesada que, teòricament estava a les ordres d’Eguía, com es queixava aquest amargament:

*“El General Quesada se decidió por su propia autoridad, y sin que se previese ventaja de ninguna naturaleza a emprender con toda su división el movimiento sobre Cataluña, prestando el juramento de fidelidad a aquella [Regència], de cuyas determinaciones no tenía dado conocimiento al que expone que era el único jefe a quien había reconocido y obedecido hasta entonces. En su movimiento le siguió el Trapense Fr. Antonio Marañón, quien se había introducido en Navarra arrojado de Cataluña.”*⁶⁵⁶

⁶⁵¹ “El Dr. D. Paladio Durán y Juliá Abogado de la Real Audiencia de Cataluña, Juez de vigilancia nombrado por S. A. la Regencia del Reyno en la presente Ciudad, y Cuartel General de Urgell”, amb data de 16 d’octubre de 1822, dins *Diario de Urgel*, núm.11, de 19 d’octubre de 1822, pàg.3-4.

⁶⁵² Eguía envià una exposició al rei amb data del de desembre de 1823, exposant: “*mi conducta y operaciones en la terribles tempestad que ha agitado, a punto de perderse, la nave del Estado en estos cuatro años últimos*” (fol.2), acompanyada de nombrosa documentació que utilitzarem en aquest treball (APR, “PRFVII”, vol.24, fol.1-98).

⁶⁵³ Vegeu la crítica de Mataflorida al pla d’Eguía (Burdeus, 1 d’abril de 1822) al M.1.867 (IV). Podem resseguir aquesta polèmica amb força detall a COMELLAS: *Los realistas...*, pàg.95-105 i 134-140. D’això també se’n feia ressò el cònsol espanyol a Baiona amb carta de 18 de novembre de 1822 (AHN, Estado, lligall 6.156). Fins i tot, segons Mataflorida els seus enemics dins el reialisme intentaren d’assassinar-lo a ell i a Creus dins els forts d’Urgell, cosa que evità per la confiança del seu governador, Justo Tarazona (carta de Mataflorida al rei amb data de 4 d’agost de 1824, vol.22, fol.341-350 dels “PRFVII” de l’APR). Vegeu també la informació de Juan Antonio Barreiro: “*Se sabe que en dos ocasiones se trató de asesinar en Urgel y en Llívia a la Regencia y a sus inmediatos empleados*” (“Índice...”, XVIII, 17,1).

⁶⁵⁴ La correspondència d’Eguía amb Mataflorida el mes d’octubre de 1822 ho prova amplament, fins el punt que Eguía agraeix a la regència que hagi nomenat cap dels reialistes navarresos al general Carlos O’Donell (carta de 25 d’octubre). Eguía reconegué la Regència amb el vist-i-plau de la Junta de Navarra, de l’inquisidor General, del Bisbe de Pamplona, del General dels Caputxins i del General O’Donell (“Índice...”, fol.135v-136).

⁶⁵⁵ Carta datada a la seu d’Urgell el 2 de setembre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9).

⁶⁵⁶ Exposició al rei amb data del de desembre de 1823 (APR, “PRFVII”, vol.24, fol.16v.)

Eguía retraurà continuament a Quesada la seva opció, però basant-se en fets militars, com ara que al marxar a Catalunya amb 3.500 homes, deixés Navarra a mercè dels liberals. Tot plegat, però, comportà que la majoria de dirigents ultres exiliats, reunits a Baiona, decidissin de donar suport a la Regència, amb la condició de que aquesta acceptés de donar el comandament dels reialistes navarresos al general O'Donell, per tal de castigar la desobediència de Quesada, cosa a la qual accedí la Regència. Eguía es sentia de cop desplaçat de l'epicentre de la contrarevolució: "*despojado del mando que V.M. le había conferido, de todo conocimiento en las operaciones*"⁶⁵⁷, desatès per les autoritats franceses i amenaçat de mort pels seus enemics reialistes. Quesada, en realitat, es desentengué d'Eguía i Mataflorida, i el mes de novembre de 1822 intentà formar una Regència pròpia amb la col·laboració de Cecilio Corpas i José Solera (clergue)⁶⁵⁸.

El prestigi d'Eguía queia a marxes forçades, a mesura que anava gastant-se els fons de la contrarevolució, fins el punt que el seu secretari a Marcos Núñez Abreu⁶⁵⁹ l'abandonà i fugí amb tots els seus papers. Eguía es va veure obligat a demanar ajuda a Mataflorida, i aquest manifestà que "*jamás Eguía había enviado un maravedí al Marqués y este había tenido la delicadeza de no pedir cuentas a Eguía*"⁶⁶⁰, i afegia que "*el arma más poderosa de los revolucionarios está en proporcionar la desunión, esta la han manejado con gran destreza entre los pocos buenos Realistas emigrados en Francia*", per aquest motiu li proposava que oblidessin velles disputes i actuessin units. Mataflorida al temps que intentava consolidar la contrarevolució a Catalunya intentava assegurar-se la fidelitat dels dirigents contrarevolucionaris refugiats a França, per això encarregà a Balmaseda que realitzés entrevistes amb Morejón, Erro, España i Calderón⁶⁶¹.

Eguía, amb l'objectiu de guanyar-se l'ajut francès, jugà la carta de la moderació⁶⁶². El govern de les Tulleries havia "*manifestado que sus intentos no son de volver al estado del año 19, sino que juntándose las cortes por estamentos cuidaran,*

⁶⁵⁷ Exposició al rei amb data del 1 de desembre de 1823 (APR, "PRFVII", vol.24, fol.17v.)

⁶⁵⁸ Cartes de Balmaseda a Mataflorida datades a París el 6 i 25 de desembre de 1822 ("Índice...", fol.149).

⁶⁵⁹ Nota biogràfica al DBTL, pàg.472.

⁶⁶⁰ "Índice...", fol.136. Referida al mes d'octubre de 1822, ja que amb carta del 25 d'octubre Eguía demanava ajuda econòmica a Mataflorida.

⁶⁶¹ Carta de Mataflorida a Balmaseda, Urgell 10 de setembre de 1822 ("Índice...", XVIII, 9).

⁶⁶² ARTOLA: *La España...*, pàg.781, es qüestiona que Eguía fos més moderat que Mataflorida i analitza la seva posició des de la perspectiva de l'enfrontament entre ambdós i de la necessitat de trobar el suport francès.

como único medio de remediar los males que la nación padece”, i escoltava amb indiferència les propostes de Mataflorida perquè “cosas tan antiguas no era del caso renacer”⁶⁶³. El secretari i home de confiança de Mataflorida a París, Martín de Balsameda, insistí una i altra vegada que l’objectiu de les autoritats franceses, segons l’hi havia comunicat Vilelle, era el de “darnos Carta o la modificación de la actual con la creación de dos Cámaras; su interés es que desaparezca la Regencia y los soldados que están bajo sus órdenes para después entrar este ejército y dar la ley según lo tienen ya acordado”⁶⁶⁴, i que “convendría se digere en algún papel público cuáles son las causas o motivos que la Regencia ha tenido por conveniente para determinar que las cosas vuelvan al estado que tenían en el año 19; porque todo el mundo se le ha figurado que es para que el Rey vuelva a su dominio absoluto, especie que nos es muy funesta, y contribuye efectivamente a retardar que por aquí se deliberen a ayudarnos”⁶⁶⁵. En canvi, Mataflorida es mostrà intransigent en aquest aspecte i resumia les posicions amb la frase: “yo no quiero la carta de aquí [França] y ellos [Eguía] sí”⁶⁶⁶. En una carta posterior al rei reafirmava la mateixa posició: “no convenia en España la carta de Francia, que no cabía enmienda en esa infernal Constitución, y que el Trono Español debía ser restituido a sus derechos.”⁶⁶⁷

És en aquest moment quan, des de les files liberals moderades també es realitzen propostes per a reformar la Constitució en un intent de solventar tres problemes alhora: aconseguir els seus objectius de reduir la participació popular, cercar un pacte amb els

⁶⁶³ Carta de Balmaseda a Mataflorida relatant una conversa del primer amb Chateaubriand, datada a 20 de setembre de 1822 (Manuscrit 1.867 de la BNM). Eguía, en un informe a Antonio de Ugarte, manifestava que “los desastres de Cataluña: estado de abatimiento a que habían quedado reducidos los valientes defensores de V.M. por la mala dirección de los negocios cuya administración era abusiva y sobretudo por la conducta poco recta y desmesurada ambición del marqués de Mataflorida que criminalmente se había apropiado las prerrogativas del trono; y hacía ver al mismo tiempo la revolución en que estaban muchos jefes de Cataluña de abandonar la empresa más bien que obedecerle.”

⁶⁶⁴ Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data de 20 d’octubre de 1822 (Manuscrit 1.867 de la BNM).

⁶⁶⁵ Carta de Martín de Balsameda a Mataflorida amb data de 2 d’octubre de 1822 (Manuscrit 1.867(I) de la BNM).

⁶⁶⁶ Carta de Mataflorida a Balmaseda amb data de 13 de juliol de 1822 (M.1.867(XVIII) de la BNM). Per tant, la visió de la Regència com a representant de la tendència reformista del realisme segons la historiografia del pare Suarez i que ha estat recollida per historiadors catalans com GIRALT: “Les lluites...”, pàg.314, ens sembla poc encertada, com assenyala Josep FONTANA: “La crisi de l’Antic Règim (1808-1833)” dins *Història de Catalunya* (Oikos-Tau), Barcelona, 1983, pàg.421-430 (pàg.426 per aquesta qüestió). Vegeu, també, BAYO: *Historia...*, II, pàg.291-300 i 360-364 i III, pàg.48-52. De fet, tampoc era moderat Eguía, com va demostrar amb la seva actuació política abans, durant i després del Trienni (vegeu COMELLAS: *Los realistas...*, pàg.137 i 171), vegeu com exemple el seu escrit al Rei servat a l’APR-PRFVII, tomo XXIV, núm.1.

realistes moderats i un acord amb les autoritats franceses. Hem localitzat una d'aquestes propostes que tot i no tenir data ni autor la podem enquadrar en aquest context⁶⁶⁸. En aquesta proposta de Constitució que devia anar adreçada al rei, s'establien dues premisses bàsiques: la religió del país havia estat, era i seguiria sent la Catòlica (art.1) i el país havia estat, era i seguiria sent una monarquia (art.2). Es dedicava un bon nombre d'articles (del 3 al 12) a establir la successió. La proposta de Constitució recollia també un seguit de drets individuals: no poder ser desterrat sense sentència (art.13), seguretat individual i de la propietat (art.14), inviolabilitat del domicili (art.15), abolició de la tortura i els constreyniments (art.61) i llibertat de premsa (art.62). Però la característica principal d'aquesta Constitució era que, tot i que mantenia el sistema d'elecció d'ajuntaments, electors i diputats a Corts (art.16-38), és limitava el dret de ser electors a aquells que tenien més de mil rals de renda als pobles de menys de mil veïns o de més de dos mil rals al de més de mil veïns (art.16); i es limitava també el dret a ser elegit regidor només a aquells que disposaven d'una determinada renda: més de dos mils rals (pobles d'entre 200 i 500 veïns), de quatre mil rals (pobles d'entre 500 i 1.000) i així fins els 50.000 rals de renda en les ciutats de més de tres mil veïns (art.25); per ser elegit elector de partit calia una renda de d'entre 12.000 i 60.000 rals depenen del volum del poble (art.28); per ser elector de província es demana una renda d'entre 24.000 i 120.000 rals (art.32). Els procuradors de Corts així elegits per un mandat de tres anys es reuniran en períodes de tres mesos l'any i funcionaria una Diputació Permanent entre aquests (art.32-53). En aquest sentit cal destacar que les Corts tindrien una funció purament consultiva, excepte en els pressupostos i impostos, ja que el poder decisorí es mantindria en el rei (art.51).

Els realistes interpretaven aquest tipus de proposta com els intents dels liberals de frenar la contrarevolució que havia pres una gran empenta a Catalunya amb la constitució de la Regència d'Urgell:

*"El golpe de Cataluña no hay duda que los ha sido funesto, y por tanto es de creer hagan por introducir la cizaña no solo en los individuos de la Regencia, sino también en las tropas; debe también V.E. penetrarse, que estos y aquellos (los Liberales de España y Francia) pondrán en egecución quantas diabluras abriguen sus corazones, para trastornar la grande obra que se ha principiado, y no estrañarse que ese Supremo Gobierno reciva dentro de poco proposiciones para transigir con nuestros enemigos"*⁶⁶⁹

⁶⁶⁷ Carta de Mataflorida al rei amb data de 27 de desembre de 1822 (vol.24, fol.175-176).

⁶⁶⁸ AHN "Estado", lligall 2.579.

⁶⁶⁹ Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data de 29 d'agost de 1822 ("Índice...", I,2).

Balmaseda escrivia a Mataflorida a començaments de setembre que:

*“La maldita idea de carta (de Francia) o modificación en la actual constitución como medio de unir las voluntades: este es pues el fruto como he dicho del bribón de Fernán Nuñez, Toreno y todos los demás que han trabajado para que este gobierno coadyude a sus perversas ideas y quedan así impunes sus delitos.”*⁶⁷⁰

Al mateix temps que li demanava informació sobre els moviments de les partides realistes, doncs a França havien arribat les notícies de la derrota del Trapense i això havia fet baixar la cotització de la Regència d’Urgell. La qüestió era que les opinions a favor i en contra de la Regència *“unos vituperando a los regentes y otros alabándolos”*, dividiren els absolutistes espanyols i francesos. Per exemple Balmaseda informava que havia parlat amb Labrador i que aquest li havia manifestat que *“su opinión no es por la Constitución ni tampoco porque volvamos al estado que tenían las cosas en fines del año 19”*, a lo qual respongué Balmaseda que *“es la misma opinión la que tiene la Regencia pues así lo expresaba en su manifiesto y en la proclama de el General Barón de Eroles”*⁶⁷¹. Per Mataflorida el problema no era el de qui volia Carta o no, sinó que Eguía s’havia polit els diners que arribaven de la cort per a la contrarevolució, sense invertir-los en la formació d’un exèrcit, com manifestà al rei:

*“Escribi diciendo que vista la conducta de Eguía y de los que le rodeaban aprovechándose por hallarle lelo, y viendo que cuantos fondos le eran confiados para la justa causa se disipaban entre los codiciosos, y recelando que la falta de Ejército y de tino habían de conducir a V.M. y al Señor principe D. Carlos al infeliz estado en que se hallan reducidos, determiné presentarme al frente del Ejército por el lado de Cataluña para llamar la atención y rodearme de un nombre que representado la sana parte de la Nación me autorizase para reclamar a nombre de ella quanto fuese conveniente a nombre de la Religión, de V.M. y de la Patria.”*⁶⁷²

Perduda la confiança amb el govern francès, Balmaseda dirigí els seus esforços vers els sobirans de Nàpols, Sardenya, Saxònia i el Papat per tal que *“por medio de alguno de sus buques puedan embarcarse en Marsella unos 15 a 20 mil fusiles [...] y efectuar así su desembarco en cualquier punto de la costa de ese principado por medio de algunas lanchas.”*⁶⁷³ Cal destacar també que, fins i tot, Ferran VII va fer el buit a Mataflorida, com deixen entreveure les cartes que li adreçà el delegat secret del rei a París, comte de Fernán Nuñez. Aquest darrer informava a Ferran VII que a començament de setembre de 1822, havia arribat a París un delegat de la Regència d’Urgell *“para que este Gobierno la reconozca mandando la España. [Argumentando]*

⁶⁷⁰ Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data de 3 de setembre de 1822 (“Índice...”, I,4).

⁶⁷¹ Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data de 8 de setembre de 1822 (“Índice...”, I,6).

⁶⁷² Carta de Mataflorida al rei amb data de 27 de desembre de 1822 (vol.24, fol.175-176).

⁶⁷³ Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data de 6 de setembre de 1822 (“Índice...”, I,5).

que V.M. está sin libertad. Traen las proclamas y demás documentos firmados por los tres Regentes, que sabe V.M., han hecho igual comunicación a todas las Cortes”, afegia que el govern francès “no piensa responder por el temor de comprometer, su intención es sobre esta llamada Regencia para que los sirva aquí de norma a este gobierno”, i que s’esperava la reunió de Verona “pero hasta su decisión no quieren los de aquí romper a las claras, siempre por el temor de comprometer la existencia y vida de V.M., y por la misma razón no me dan todavía ningún dinero.”⁶⁷⁴ Aquesta mateixa carta deixa entreveure els enfrontaments entre els diferents agents secrets de Ferran VII, sobretot entre Fernán Núñez i Casa-Irujo, fins el punt que el primer es proposa com a candidat per a representar el rei en el congrés de Verona, alhora que demanava el canvi de Casa-Irujo com a ambaixador a París. La sorpresa fou que qui anà a Verona fou Carles d’Espanya, quan Fernán Núñez i Eguía li havien manat que es posés al cap de les tropes reialistes de Navarra i ell havia fet l’orni, i per aquest motiu aquest càrrec l’ocupà finalment Carlos O’Donnell⁶⁷⁵. Segons les informacions reialistes, l’exèrcit navarrès comptava amb uns sis mil homes, però el que mancaven eren els fons necessaris per a mantenir aquesta mobilització, com es queixava Fernán-Núñez a Ferran VII: “los gastos aumentan considerablemente, y tanto que si V. no me proporciona fondos según se le tiene prevenido el principal, tendré que desistir de la empresa, con que así apriete V. por ellos y entonces podrá facilitar los que necesiten.”⁶⁷⁶

També Eguía va rebre carta del rei (14 de setembre de 1822), comminant-lo a que “averiguase el motivo de la formación de la Regencia, mandándole la diera instrucciones correspondientes para que no diera paso alguno sin contar con el Emperador de Rusia, a quien V.M. tenía dadas todas sus facultades.”⁶⁷⁷ Un mes més tard (24 d’octubre), el rei envià de nou una carta a Eguía demanant-li informes de la Regència. Eguía contestà les sol·licituds del rei per mitjà d’Antonio Ugarte els dies 8 i 26 de desembre, fent-li avinent:

“Los desastres de Cataluña; estado de abatimiento a que habian quedado reducidos los valientes defensores de V.M. por la mala dirección de los negocios, cuya administración era abusiva, y sobre todo por la conducta poco recta y desmesurada ambición del Marqués de Mataflorida que criminalmente se había apropiado las prerrogativas del trono; y haría ver al mismo tiempo la resolución en que estaban muchos Gefes de Cataluña de abandonar la

⁶⁷⁴ Carta de 3 de setembre de 1822 (AHN, Estado, lligall 2.579).

⁶⁷⁵ Vegeu *Diario de Urgel*, núm.39, de 20 de novembre de 1822, pàg.5-7.

⁶⁷⁶ Carta de 7 de setembre de 1822 (AHN, estado, lligall 2.579).

⁶⁷⁷ Exposició al rei amb data del 1 de desembre de 1823 (APR, “PRFVII”, vol.24, fol.18)

*empresa más bien que obedecerle.”*⁶⁷⁸

A finals d'any, coincidint amb la fugida de la Regència de la Seu d'Urgell cap a Tolosa, Eguía tornava a ser el centre de la contrarevolució i envià a Antonio Calderón i Álvarez de Toledo perquè, junt a Erro, fessin gestions a París davant el govern francès.

Les llargues donades pel govern francès a Mataflorida, al·legant que *“el gobierno francés desea ayudar a la Regencia, pero no puede desatender la suerte actual del Rey Fernando y su real familia, si reconoce al nuevo Gobierno”*⁶⁷⁹, tot i alguns compromisos per facilitar armes i diners mitjançant tercers (dos milions de francs i 15.000 fusells), obligà a la Regència a cercar contrabandistes i comerciants, un dels quals els prometé, sempre i quan la comanda estigués assegurada per alguna casa de comerç, *“que pondría en cualquier parte de Cataluña los fusiles y pólvora que se quisiese”*. Balmaseda va escriure Mataflorida informant-lo de l'oferta i dient-li que cerqués els diners d'on pogués i si era necessari *“sacándolo del altar que es lo último y más sagrado”* per tal *“de armar un número considerable de hombres, haciendo con rapidez la tentativa de alarmar a toda la Nación si hemos de evitar los desastres que nuevamente se nos preparan”*, aquests desastres que anunciava Balmaseda no eren altres que els francesos desconfiaven de la força i les intencions dels reialistes i començament a concentrar tropes a la frontera per tal d'entrar a Espanya *“y en tal caso seremos forzados a recibir o la carta de Francia o la modificación en la Constitución actual de España”*, malgrat que ell havia intentat convèncer els ministres gals que *“sería un error el intentar cualquiera de las dos cosas, porque el pueblo español jamás recibirá a la fuerza una ley extranjera”*⁶⁸⁰.

Una setmana més tard Balmaseda tornava a escriure a Mataflorida insistint amb el mateix tema:

*“Nuestros enemigos trabajan mucho, y ahora es cuando su dinero lo emplean a manos llenas: consiguieron mucho con hacer creer a toda la corte que la nación Española quería la Constitución actual modificándola dos o tres artículos y creando las dos cámaras; grande interés parece debe tener la Francia con sugetarnos a tal laberinto: he aquí el motivo de que no creo ayuden a nuestros esfuerzos”*⁶⁸¹

Finalment Balmaseda, tot i que el duc d'Angulema refusà de parlar amb ell, aconseguí parlar amb Chateaubriand, però aquest refermà les idees del govern francès:

⁶⁷⁸ Exposició al rei amb data de 1 de desembre de 1823 (APR, “PRFVII”, vol.24, fol.18v.)

⁶⁷⁹ Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data d'24 de setembre de 1822 (“Índice...”, I,11).

⁶⁸⁰ Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data d'11 de setembre de 1822 (“Índice...”, I,7).

⁶⁸¹ Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data de 18 de setembre de 1822 (“Índice...”, I,9).

*“Habló enseguida este señor acaso más de media hora para probar que los gabinetes de la Europa no consentirán que el Rey de España vuelva a ser absoluto, de donde infería que vuestras peticiones tal vez no tendrían lugar; la Regencia, repuse, ha manifestado que sus intentos no son de volver al estado del año 19, sino que juntándose las cortes por estamentos cuidaran, como único medio de remediar los males que la nación padece; oyó con indiferencia la proposición manifestando que cosas tan antiguas no era del caso renacer.”*⁶⁸²

Balmaseda estava desesperat i proposà a Mataflorida que:

*“Convendría se digere en algún papel público quales son las causas o motivos que la regencia ha tenido por conveniente para determinar que las cosas buelban al estado que tenían en el año 19; porque todo el mundo se le ha figurado que es para que el Rey vuelva a su dominio absoluto, especie que nos es muy funesta, y contribuye efectivamente a retardar que por aquí se deliberen a ayudarnos”*⁶⁸³

A més, Nàpols que veia amb afecte la seva causa, no tenia recursos per ajudar-los, i el govern francès que en tenia no estava massa disposat a fer-ho sense condicions. Segons Balmaseda a la reunió del consell de Ministres francès, Corbiere i Villèle es mostraren contraris a ajudar a la Regència tot esperant el resultat del Congrés, i els altres ministres es mostraren a favor ajudar Regència, però el Rei imposà la opinió minoria, segons Balmaseda *“consentir que la Regencia y los realistas Españoles abandonados a sus mismas fuerzas, fueren victimas de si celo y amor por su patria y su Rey, en cuya causa la Francia tiene tanto interés como la España”*. Balmaseda en la mateixa carta mostrava la seva frustració després d'un mes de negociacions:

*“Cosas maravillosas hemos visto en la empresa ardua en que nos encontramos, sin ayuda de esta potencia nos hallamos en un estado imponente al enemigo, siendo el objeto de la admiración de los hombres nada preocupados: ignoramos los designios del cielo, acaso querrá para más admiración y mayor gloria nuestra, que sin auxilio extrangero se consume la obra; constancia y espíritu que es lo que conviene en las adversidades. [...], no ha sido este el primer chasco que nos hemos llevado de los franceses.”*⁶⁸⁴

Tot plegat portà a Balmaseda a tornà intentar aconseguir diners per adquirir pel compte de la Regència les armes necessàries (el preu d'un fusell, baioneta i munició corresponent i el seu transport de Londres al punt on es digués costava 23 francs, sempre i quan es fes una comanda de, com a mínim, vint mil unitats), però els intents de gestionar un préstec acabaren en un fracàs. Mataflorida respongué a Balmaseda a finals de setembre que:

*“En el punto de los fusiles de que V. me habla no siendo dados es imposible comprarlos porque absolutamente no hay dinero, apenas se saca para sostener esto y los señores Franceses se han empeñado en que no han de prestar siquiera disimulo para que pasen por la frontera, y así nos compondremos del modo que sea posible.”*⁶⁸⁵

⁶⁸² Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data de 20 de setembre de 1822 i resposta de Mataflorida a Balmaseda amb data de 30 de setembre de 1822 (“Índice...”, I,10 i XVIII,9,14).

⁶⁸³ Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data de 2 d'octubre de 1822 (“Índice...”, I,13).

⁶⁸⁴ Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data de 2 d'octubre de 1822 (“Índice...”, I,13).

⁶⁸⁵ Carta amb data de 30 de setembre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9,14).

Els banquers francesos estaven disposat a donar préstecs al govern liberal o a la Regència sempre que hi haguessin contrapartides, per això la Regència manifestà reiteradament que *“jamás reconocería por deuda de la Nación lo que solo había servido para su ruina y de toda la Europa”*⁶⁸⁶. Per tal d’aconseguir el préstec era necessari que es donés una d’aquestes dues condicions: *“asegurar que se puede batir con buen éxito a Mina”*⁶⁸⁷ o *“que los soberanos reconozcan como legítimo gobierno el que representa la Regencia”*, ja que l’opinió pública francesa estava dividida entre:

“Unos creen que la suerte del sistema constitucional estriva solo del buen éxito de las operaciones militares de Mina; otros tienen fija su atención en la marcha de negocios sobre el ejército francés pronto a obrar hostilmente contra la secta; estos lo consideran en diversa forma como pendiente de las primeras conferencias del congreso; aquellos en fin de la voluntad de la Nación Española, reconociendo con más o menos rapidez a la autoridad de la Regencia careciendo de pruebas hasta aquí por el corto tiempo que hace se instaló.”

Per intentar contrarestar les informacions que facilitaven els liberals, Balmaseda proposava a Mataflorida que la Regència manés que *“cada división presente una relación exacta de sus operaciones para imprimirlas y dar conocimiento de sus adelantos, pues así conseguiremos desmentir los enredos que a efecto de alucinar estampan en sus papeles nuestros enemigos.”*⁶⁸⁸ Finalment, Balmaseda proposava que, tot i el perill que els liberals s’assabentessin de la debilitat de la Regència, de fer:

“He formado la idea, visto de que por ningún lado hallo recurso alguno que proteja ni auxilie nuestros esfuerzos, de hacer una invitación por ejemplares impresos a las personas realistas de esta de París, Tolosa y Burdeos por si gustan ayudar con lo que puedan o quieran seguir el empeño justo en que se encuentran los buenos españoles.”

Mataflorida respongué negativament a aquesta proposta assenyalant que no creia convenient fer impresos demanant ajuda per la Regència:

⁶⁸⁶ Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data de 24 de setembre de 1822 i resposta d’aquest amb data de 3 d’octubre de 1822 (“Índice...”, I,11 i XVIII, 9,15).

⁶⁸⁷ Però les informacions que arribaven a París no eren massa bones pels reialistes, ja que els papers públics informaven de la derrota de Quesada i del pas de mil reialistes als constitucionals, però que la resta el detingué i el porta a Irati on se li formà un consell de guerra i fou penjat, i que *“el Trapense ha sido batido sin haberle quedado sino cinco hombres; que Bessieres es muerto y que la poca tropa que ha quedado de los realistas en Navarra se ha dirigido a la Cataluña”* (Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data de 20 de setembre de 1822 (“Índice...”, I,10).

⁶⁸⁸ Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data de 22 de setembre de 1822 (“Índice...”, I,11). En aquesta mateixa carta Balmaseda valorava d’aquesta manera la intercepció del correu per part dels reialistes: *“prescindiendo de lo útil que puede sernos para desconcertar los planes de los liberales y poder por nuestra parte adelantar en la obra: yo siempre opinaré porque se cojan todos quantos salgan de Madrid para Francia y de Francia para España, pero respetaría los correos de los embajadores, su correspondencia y la del comercio no siendo la de Lafite y toda su comparsa con otros banqueros que nos son de mucho perjuicio”*

*“La invitación por impresos de que V. me habla para exigir auxilios de los realistas no la creemos ni política porque en Tolosa ya se ensayó y no produjo efecto alguno, se continúan los mismos pasos y tampoco producen efecto alguno. En Burdeos también se ha ensayado y ha sucedido lo mismo, y en París no hay necesidad de hacer gestiones impresas, está V. ay y puede sondear los ánimos de palabra a ver si quieren dar algo de numerario, aunque lo dudo.”*⁶⁸⁹

Balmaseda encara intentà una altra via per apropar-se al rei francès, parlar amb una senyora *“mui querida del Rey por si gusta interesarse por muestra suerte, y si la tal señora no consigue alguna cosa será en vano que en lo sucesivo me moleste”*⁶⁹⁰. Balmaseda arribarà a proposar a començaments d'octubre a Mataflorida que dissolgués la Regència i l'exèrcit reialista perquè dins el reialisme *“siempre hubieron poca unión, ningún talento y grande egoísmo”*, i perquè malgrat les potències europees estaven disposades a donar suport a la Regència, a França Villèle insistia en:

*“Damos Carta o la modificación de la actual con la creación de las dos Cámaras; su interés es que desaparezca la Regencia y los soldados que están bajo sus ordenes para después entrar este egercito y dar la ley según lo tienen ya acordado. Pero este plan ha tenido su contradicción con las disposiciones acordadas en Viena últimamente.”*⁶⁹¹

Però l'actitud francesa començà a canviar a començaments d'octubre de 1822 fent més permeable la frontera pels reialistes com reconeixia Mataflorida:

*“Notamos en el Gobernador de una plaza, en Gefes de frontera y en alguna otra autoridad francesa cierta condescendencia y consideración que hasta ahora no habiamos experimentado, y esta pequeña parte de bondad a que eran acreedores los realistas manifiesta sin duda como V. dice que es paso muy avanzado para auxiliarnos con tropa en esta guerra.”*⁶⁹²

Les notícies del Congrés de Verona, tot i que no massa bones per la Regència si que ho eren per la contrarevolució, tal i com informava Balmaseda, ja que el Congrés havia decidit:

*“Dirigir dos embiados; uno a Madrid y otro a la Regencia en Urgel; a uno y a otro gobierno con la resolución de que los dos acuerden establecer la antigua constitución y Cortes por estamentos; con inteligencia de que el gobierno que se decida a sostener la resolución del Congreso será apoyado por un egercito de cien mil hombres.”*⁶⁹³

A finals d'octubre Balmaseda informava a Mataflorida que s'havia entrevistat amb Erro i que aquest li havia dit que España estava disposada a cedir una part del Perú a

⁶⁸⁹ Carta amb data de 30 de setembre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9,14).

⁶⁹⁰ Cartes de Balmaseda a Mataflorida amb dates de 22 i 29 de setembre de 1822 (“Índice...”, I,11 i 12).

⁶⁹¹ Cartes de Balmaseda a Mataflorida amb dates de 3, 13 i 20 d'octubre de 1822 (“Índice...”, I,14, 18 i 20).

⁶⁹² Carta a Balmaseda amb data de 5 d'octubre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9,17).

⁶⁹³ Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data de 20 d'octubre de 1822, en un carta posterior de 25 d'octubre afegia que els francesos formarien tres exèrcits un a Tolosa, un a Baiona i un tercer a Perpinyà. Mataflorida respongué a aquesta carta el 28 d'octubre: *“si llega el enviado que Vd. dice ha*

l'emperador Alexandre i una altra part a Prússia a canvi del seu suport a la contrarevolució, mentre que els liberals haurien ofert Cuba i Puerto Rico als anglesos amb l'objectiu d'aconseguir el seu suport a la revolució⁶⁹⁴. Desconeixem la certesa d'aquestes informacions, però el que si sabem és que si aquest mercadeig va existir, no va funcionar, ja que els reialistes es trobaren amb la necessitat d'aconseguir deu milions de francs per formar *“un ejercito de cien mil combatientes bien armados equipados y pagados, podrá hacer respetar las miras y providencias de la Regencia”*, i garantir la campanya d'hivern ja que:

*“El plan del aumento del ejercito en la Cataluña, por falta de medios está sin hacer, no se atiende con armas, municiones y otros artículos a los valientes que se han sublevado en las demás provincias, por la misma razón: crece el peligro de salvar a nuestro Rey y la Real familia por igual motivo; la rendición de las plazas, se ha hecho más dificultoso, se van aumentando los excesos de los enemigos y crecen a proporción del tiempo que tienen para aumentar sus filas, otros muchos males han sobrevenido por falta de numerario y si el, visto la política que observan las potencias, vendríamos probablemente en hacer inútiles todos nuestros esfuerzos”*⁶⁹⁵

Mataflorida deia a Balmaseda a finals d'octubre que *“muchos van viniendo aquí todos los días, pero ninguno trahe con que mantenerse”*⁶⁹⁶. Les negociacions per aconseguir el préstec no donaven fruits i, tot i que Ouvrad facilità algunes ajudes, en cap cas es comprometé a signar un préstec a no ser en condicions draconianes, tal i com que es queixava Mataflorida a Balmaseda a mitjan mes d'octubre: obligació de negociar només amb Ouvrad, el 10% d'interès, i a més *“Ouvrad nada pone de suyo ni a nada se obliga”*⁶⁹⁷.

Finalment, la Regència negocià un préstec de quatre milions amb la casa de Rougemont de Lowenberg de París, al 5% d'interès anual, i reemborsable un 10% anual⁶⁹⁸. La negociació d'aquest préstec portà a Fernán-Núñez a queixar-se al rei, ja que la Regència havia aconseguit *“un préstamo de muchos millones de Francos con casas de comercio de esta Capital [París]. Este punto es de mayor importancia pues con dinero todo se hace”*, mentre que ell, com agent secret de Ferran VII, es trobava sense ni cinc: *“estoy debiendo por V.M. dos millones y medio de reales”*⁶⁹⁹.

sido acordado en Verona a visitar estos peñascos aseguro a V. que los convertiré en Parayso y que no irá descontento” (“Índice...”, I,20 i 22 i XVIII, 9, 22).

⁶⁹⁴ Carta de Balmaseda a Mataflorida amb data de 25 d'octubre de 1822 (“Índice...”, I,22).

⁶⁹⁵ Cartes de Balmaseda a Mataflorida amb dates de 30 d'octubre i 1, 2, 6 i 8 de novembre de 1822 (“Índice...”, I,24, 25, 26, 27 i 28).

⁶⁹⁶ Carta de Mataflorida a Balmaseda datada el 31 d'octubre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9, 25).

⁶⁹⁷ Carta de Mataflorida a Balmaseda datada de 14 d'octubre de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9, 28).

⁶⁹⁸ Vegeu les dades a “Índice...”, VIII.

⁶⁹⁹ Carta al rei amb data de 12 de novembre de 1822 (AHN, Estado, lligall 2.579).

VIII.5 LA GUERRA CIVIL

Després d'un primer moment que semblava que l'aixecament havia estat, quan menys, frenat (finals de maig), a partir de la segona quinzena de juny i al llarg de l'estiu l'aixecament reialista prengué una gran volada, doblant el nombre dels que combatien a les files reialistes i consolidant alguns punts de suport al nord de Catalunya que oferien una reraguarda segura (La Seu d'Urgell, Puigcerdà, Solsona, Sant Llorenç de Morunys, Castellfollit, Berga, Ripoll, Olot, Tremp, i Balaguer), a més dels punts de Sant Feliu de Codines i el Montseny al Vallès i la Selva, i de Cornudella i Mora al Priorat i les terres de l'Ebre. A partir d'aquell moment l'estratègia de les tropes liberals fou la de concentrar les seves forces i fortificar-se als principals nuclis de població encara que no sempre es comptava amb la participació econòmica dels seus habitants, sobretot dels més rics⁷⁰⁰, assegurar les places de Vic, Manresa i Cardona assetjades pels reialistes, i impedir l'apropament al litoral de les partides reialistes ja que al litoral era on hi havia les viles més importants i on podien subministrar-se en millors condicions, tant uns com els altres⁷⁰¹. Aquesta estratègia, acompanyada de la crema i destrucció de cases de simpatitzants dels reialistes, donà bon resultat als constitucionals que aconseguiren, momentàniament, allunyar del litoral i del pre-litoral bona part de les partides des de l'Empordà al Baix Camp⁷⁰². Una estratègia que lligava plenament amb la que havia plantejat el nou cap militar de Catalunya, Francisco J. Ferraz, i que es centrava en conservar les grans ciutats a mans dels liberals, i no tant en perseguir els reialistes, tal i com informava al Secretari d'Estat i Guerra:

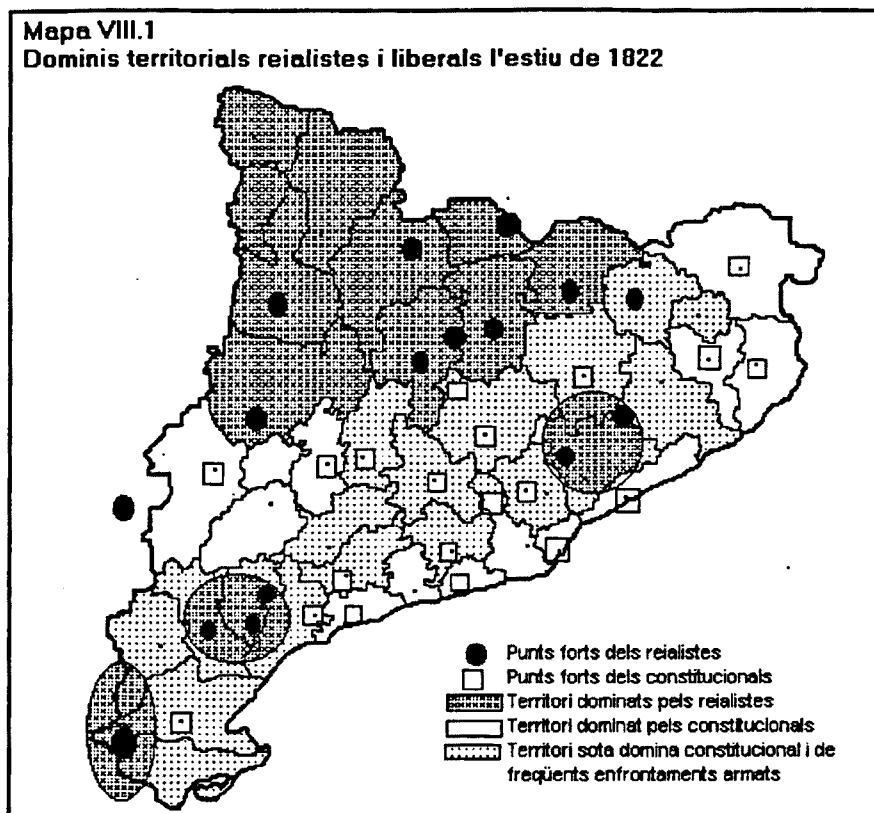
“Engrosado el número de los Enemigos de la Patria en todas partes, intentan con frecuencia apoderarse de las grandes Poblaciones para aumentar sus recursos. [...] Tengo tomadas mis disposiciones para cubrir y contener a los Enemigos que procuran apoderarse de dichos puntos esenciales que en todo caso no se hará otra cosa que librar a estos Pueblos del robo y del saqueo; pero si desgraciadamente cayese alguno en su poder, la insurrección se

⁷⁰⁰ Com amargament es queixava l'ajuntament de Sitges: *“algunos de los contribuyentes se excusan al pago sin que los medios de persuasión hayan sido suficientes a reducirles. El Ayuntamiento se ve con el sentimiento de ver que por la resistencia de los morosos no sólo no puede concluir la fortificación sino que sería inútil la que se ha hecho”* (AHS, “Defensa. Cossos militars-correspondència. 1822-1825”, document sense data, però que situem a finals de maig de 1822).

⁷⁰¹ Diario de Barcelona, de 2 d'agost de 1822, i informe de Ferraz al Secretari del Despatx de Guerra de 30 de juliol (AHM, 2n4n, “GFVII”, carpeta 2).

⁷⁰² Al Penedès per exemple, el dia 27 de juliol es cremà la casa del cap reialista Campanera a la Bisbal (Diario de Barcelona, de 2 d'agost de 1822), i els dies 29 i 30 de juliol es cremaren cases reialistes a Sant Jaume dels Domenys, Marmellà i la Bisbal (Lligall 2.239 de l'AHMVG i VIAPLANA: Notes històriques..., pàg.264).

generalizaba hasta la última Aldea de este Distrito.”⁷⁰³

L'estratègia de les autoritats militars de Catalunya, però, no pogué evitar que els aixecaments es convertissin en una guerra civil que acabà afectant tot Catalunya l'estiu de 1822, com ho proven les nombroses accions que s'hi registraren i que afectaren trenta tres de les quaranta-una comarques catalanes (vegeu el quadre VIII.1)⁷⁰⁴. Els constitucionals aconseguiren de mantenir sota el seu domini les poblacions més importants i els centres administratius excepte les viles i ciutats ja esmentades. Però, les partides reialistes havien consolidat el seu domini sobre un ampli territori al nord de Catalunya, des de la Garrotxa a la Noguera, passant pel Ripollès, el Berguedà, el Solsonès, la Cerdanya, l'Alt Urgell, els Pallars i la Vall d'Aran, i en dos nuclis: un al sud de Catalunya (Priorat i Ribera d'Ebre) i un altre al Vallès i la Selva. El cert era que el mes de juliol els reialistes dominaven entre els Pirineus i la línia que creuaria Catalunya

⁷⁰³ Carta de Francisco Ferraz al Secretari d'Estat i Guerra, amb data de 18 de juliol de 1822 (AHM, S2^a, D4^a, "GCFVII").

⁷⁰⁴ Vegeu les dades a l'Apèndix 6, resumides a l'Annex IX.21. Segons aquestes dades el major nombre d'enfrontaments i d'intensitat de la guerra es produiria l'estiu de 1822 (242 enfrontaments), seguit de la primavera (159) i la tardor (105) del mateix any, per decreixer l'hivern de 1823. Dades semblants a TORRAS: *Liberalismo...*, pàg. 132-133.

d'Olot a Mequinensa (vegeu el mapa VIII.1)⁷⁰⁵. A més, continuaven fustigant les tropes de l'exèrcit i la Milícia arreu de Catalunya, però sobretot a l'Osona, el Bages, l'Anoia, la Segarra, i el Baix Camp (vegeu el quadre VIII.1)⁷⁰⁶.

Quadre VIII.1 Enfrontaments militars, 1822-1823

	<i>primavera</i>	<i>estiu</i>	<i>tardor</i>	<i>hivern</i>	<i>primavera-tardor</i>	<i>total</i>
	1822	1822	1822	1823	1823	
Enfrontaments	159	242	105	72	80	661
Comarques	27	33	27	23	30	37
Mitjana	4	6	3	2	2	16

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Annex IX.21 i l'Apèndix 6

La situació de Catalunya, l'estiu de 1822, podria assemblar-se força a la descripció que feia Bayo:

*“Tirando una línea desde Balaguer por Solsona, Berga y Ripoll, a San Lorenzo de Muga, dominaban todo el territorio intermedio entre esta línea y el Pirineo. Un sin número de partidas sueltas que hormigueaban en el Principado sorprendían continuamente nuestros destacamentos; y estos somatenes eran invencibles, porque rotos por el ejército, escondían su fusil y tomaban la azada, y cuando habían traspuesto las tropas de la libertad, tornaban a empuñar las armas, improvisando de este modo aquellas bandas que aparecían y desaparecían a manera de nublados.”*⁷⁰⁷

L'historiador Modesto Lafuente coincideix en aquesta observació:

*“La guerra civil ardía entretanto en la Península, devastando principalmente las provincias de Cataluña, Aragón, Navarra y Vizcaya, y en escala inferior las de Castilla, Galicia, Valencia y Extremadura, alcanzando también a las Andalucías. [...] Las facciones de Cataluña eran las que habían recibido más considerable aumento, aguijadas y a veces capitaneadas por los curas, que no hacían escrúpulo de ponerse a la cabeza de feroces e ignorantes hordas. Pero quien dio a la rebelión más importancia e impulso fue el barón de Eroles, de la nobleza del país, general de la guerra de la independencia, y de muy diferentes costumbres y tendencias que el Trapense y otros guerrilleros. Interesábale mucho a él y a la causa realista apoderarse de un punto fuerte, y lo consiguió con la toma de la Seo de Urgel, que sin ser fortaleza de primer orden era de gran conveniencia y abrigo a las facciones por su situación en la montaña, y sobre todo por la significación que tenía para con las naciones que protegían el absolutismo”*⁷⁰⁸.

Mentre, l'anònim reialista J.M.R. descrivia la situació de Catalunya en aquest termes, tot

⁷⁰⁵ Segons els informes francesos, a mitjan juliol els reialistes atacaven Vic, assetjaven Lleida i Cardona, entraven a Terrassa i es presentaven davant de Tarragona (carta del cònsol de Barcelona amb data de 20 de juliol de 1822, a l'AMAE, “Correspondance commerciale. Barcelone”, t.25, fol.97v.).

⁷⁰⁶ Carta de Francisco J. Ferraz al Secretari d'Estat i Guerra, amb data de 30 de juliol de 1822 (AHM, S2^a, D4^a, “GCFVII”).

⁷⁰⁷ BAYO: *Historia...*, II, pàg.364-365. JMR: *Memorias...*, I, pàg.215, assenyala que l'estiu de 1822 els reialistes dominaven la part superior de la línia Balaguer, Cervera, Manresa, Vic, Figueres, a més de la Segarra, el Priorat, el corregiment de Tortosa i la Ribera d'Ebre amb uns 12.000 a 16.000 homes.

exagerant els dominis dels reialistes:

“Des de esta época [estiu de 1822] pudieron formar los realistas la línea desde Balaguer, Cervera, Manresa y Vich, hasta Figueras, y que estaban en tranquila posesión del país que media entre ella y la frontera de Francia, de toda la Sagarra, Priorato, corregimiento de Tortosa, y de toda la ribera de esta ciudad del Ebro desde hasta Mequinenza. Los constitucionales ocupando los puntos marcados en la línea, procuraban defenderlos en los frecuentes ataques de los realistas, quienes estaban continuamente su observación, aguardando alguna circunstancia favorable para apoderarse de ellos. De modo que reducidos los constitucionales a una rigurosa defensiva, no pensaban más que en impedir a sus contrarios el adelantar la línea. [...]. En una palabra los realistas recorrían libremente toda la provincia, a escepción de algunos pueblos de la marina.

Las fuerzas de los realistas podían reducirse a dos clases, comprendiendo en la primera los que hallándose bajo las órdenes de gefes reconocidos, como D. Juan Romagosa, Costa, Malavila, D. Antonio Coll, Busoms, Saperes, Targarona, Montagut, Chambó, Rambla y algunos otros, cuyas partidas constaban de doscientos a trescientos hombres hasta cerca de tres mil. En la segunda se comprendían las pequeñas partidas que no constando más que de cien hombres abajo, atacaban a las partidas pequeñas de constitucionales, y favorecidos por el terreno, del que tenían perfecto conocimiento, tan pronto aparecían en un punto como en otro muchas horas distante, tomando tan pronto el fusil como la azada, perteneciendo hoy a una partida y a otra mañana; de las cuales algunas dirigidas por hombres acostumbrados a robar, se aprovechaban de aquel tiempo de desorden para poderlo hacer impunemente”⁷⁰⁹.

Torrijos també es feia ressò a finals de juliol de la situació a Catalunya i de la passivitat del govern en els primers moments, en una rigorosa anàlisi de l'estat polític i militar del país:

“En vano, amigo mio, pedían al gobierno evitase antes de nacer la guerra civil que amagaba, todo se fingía ser celo mal entendido, o efecto de la exaltación juvenil, o proyectos encapotados de republicanismo. [...] Una V. a esta clase [hombres tibios] la de los cesantes, la de los descontentos, la de los que desean mudanzas que puedan mejorar su fortuna, la de los que vivían de abuso, y el clero sobre todo, que relacionado entre si y formando su centro de operaciones en las juntas diocesanas nos ha envuelto en los males que lloramos. [...]. En las provincias de Gerona y Tarragona se emplean únicamente los esfuerzos de los buenos en contener la osadía de los facciosos, y aunque en esta última, así como en la de Barcelona, se encuentran todavía muchos pueblos grandes en buen sentido, solo sirven para entretener las tropas en sus guarniciones y las imposibilitan para obrar. La de Lérida está reducida casi a esta plaza, pues lo restante se halla en absoluta insurrección.

La provincia de Gerona tiene las gavillas de Mosen Anton, Misas y otros varios, y como inmediata a la de Barcelona se fija la atención en detener sus progresos para que Barcelona no vea sobre sus muros a los facciosos. La de Tarragona tiene una porción de gavillas que atacan y entretienen a las tropas que ocupan aquella demarcación. La de Barcelona principia a sublevarse, y aunque hay algunos pueblos en buen sentido, solo sirven para entretener las tropas en guarniciones que nos dejan impotentes para todo. La de Lérida está reducida a esta plaza, pues todo lo demás está en absoluta insurrección. [...]. Mequinenza sin defenderse se ha rendido la tarde de la mañana en que la envistieron los facciosos de la raya de Aragón. [...]. Allí tienen armas, tienen artillería, municiones de toda especie, y todo el bajo Aragón puede considerarse como sublevado.”⁷¹⁰

⁷⁰⁸ LAFUENTE: *Historia...*, XVIII, pàg.389-392.

⁷⁰⁹ J.M.R.: *Memorias...*, I, pàg.215-218, que ofereix la transcripció parcial d'una nota publicada a un diari de Barcelona (*El Constitucional?*) on es descrivia la situació amb un termes semblants (pàg.218-222). Nombrosos exemples d'un i altre bàndol a les terres de l'Ebre a VINAIXA: *La postguerra...*, pàg.137-152.

⁷¹⁰ Carta confidencial de 25 de juliol de 1822 (reproduïda per GOROSTIZA: *Cataluña...*, apèndix I, i SAENZ DE VINIEGRA: *Vida ...*, pàg.144-150.. [MIÑANO]: *EXAMEN crítico...*, vol.I, pàg.135,

Segons Gorostiza, l'estiu de 1822 *“la fuerza de las tropas enemigas que tenían alguna organización podía ascender a doce mil hombres, sin contar el somatén de los dos tercios de la montaña que tienen a su devoción, ni el enjambre de forajidos que en pequeñas cuadrillas roban a todos y trabajan para sí”*⁷¹¹; mentre les forces liberals estarien integrades per uns 11.000 homes de l'exèrcit i uns 12.000 milicians (10.000 voluntaris i 2.000 miquelets), a més de *“millares de patriotas decididos, y que no cesan de prestar servicios eminentes a la buena causa”*⁷¹². Al llarg del Trienni podem considerar que els reialistes aconseguiren de mobilitzar uns 15.000 homes a Catalunya, encara que mai de forma simultània, ni permanent⁷¹³. L'aproximació està feta a partir d'aquestes dades que ofereixen el moment de màxim esplendor de les partides reialistes i que mai coincidí en el temps: Tomàs Costa “Misses”, 1.500 homes (Osona, Ripollès i Garrotxa); Benet de Plandolit “Targarona” 500 (Osona i Gironès); Salvador Malavila i Marià Vilella 1.000 (l'Empordà i el Gironès); Benet Tristany i Joan Marcet “Bonic”, 300 (Solsonès i Anoia); Antoni Coll “mossèn Anton” 500 (La Selva, Maresme i Vallès), Agustí Saperes “Cargol” 700 (el Vallés i al Selva), Joan Romagosa 2.000 (Penedès, Alt Camp, Anoia i Conca de Barberà), Pau Miralles 700 (La Segarra i la Noguera), el Trapense 700 (Segarra, Priorat i Urgell), Josep Bossoms, Josep Montaner i Marià

en canvi opina que els caps militars enviats a Catalunya *“no tenían las cualidades militares y políticas, que eran necesarias para triunfar de los sublevados, atraerlos, y conservar a los pueblos en sumisión. Muchas operaciones se combinaron mal, y se ejecutaron sin vigor y sin energía, y semejantes descuidos, que no dejaban de proporcionar ventajas a los llamados realistas, los alentaban para nuevas empresas.”*

⁷¹¹ Misses 1.500 a l'Osona, mossèn Anton 2.000 a l'Empordà, el Trapense 600, Miralles 800, Romagosa 1.000 a la Catalunya central, i Romanillos 4.000 i 200 llancers a les terres de Lleida, en aquesta relació que ofereix Gorostiza hi trobem a faltar els homes de Rambla i Chambó a les terres de l'Ebre (GOROSTIZA: *Cataluña...*, pàg.52-54). Vegeu, també Josep COSTA: *Reflexiones del Coronel Costa para cortar la insurrección de Cataluña*, Barcelona, 1822, pàg.10. Aquestes dades son compartides per J.M.R.: *Memorias...*, I, pàg.215-222, que representa l'altre bàndol, i que assenyalava que hi havia entre 12.000 i 16.000 reialistes armats (xifres acceptades, a l'igual que la descripció del moviment reialista, per CARRERA PUJAL: *Historia política...*, II, pàg.126-130). FERRER, TEJERA i ACEDO: *Historia...*, II, pàg.66, parlen de 20.000 reialistes armats. El mateix Mataflorida havia xifrat, el mes de juliol, en 13.000 homes els reialistes armats a Catalunya (carta de Mataflorida a Balmaseda amb data de 19 de juliol de 1822 al M.1.867 carpeta XVIII de la BNM) i les dades que facilita, a finals d'agost, el portaveu de la Regència, *Diario de Urgel*, núm.30 de 7 de novembre de 1822. Xifres molt més acceptables que les que facilita MINA: *Memorias...*, I, pàg.336, per final de l'estiu, de *“33.000 hombres armados y otros tantos de somatén”*, i també GALLI: *Memorias...*, pàg.53, de 36.000 reialistes armats, ens sembla fora de lloc i, com a mínim, duplicada.

⁷¹² Entre els quals cita a l'administrador de correus de Berga, i Riu hisendat de Sant Llorenç de Morunys (GOROSTIZA: *Cataluña...*, pàg.52-54).

⁷¹³ La situació a Catalunya la podem destriar de la informació que ens proporcionen les actes de les Diputacions de Barcelona (ADB) i Girona (AHG) i el periòdic lleidatà *Semi-Semanario Ilerdense* (AIEI)

Navarro 1.000 (Bages, Berguedà i Solsonès), Francesc Badals "Romanillos" 2.000 (Pla d'Urgell, Noguera, Segrià); Roman Chambó i Rambla 1.000 (Baix Ebre, Terra Alta i Montsià) i Montagut i Josep Miralles 1.000 (Ribera d'Ebre i Priorat)⁷¹⁴. Uns 13.500 homes als quals caldria afegir els que formaven part de petites partides, i els que mobilitzaren mitjançant els sometents. En total no més del 2% de la població catalana o d'un 10% dels homes d'entre 15 i 40 anys. Aquestes dades fan inacceptable que es pugui parlar d'un aixecament massiu arreu de Catalunya⁷¹⁵, malgrat les discussions sobre el nombre d'integrants de les partides reialistes (molt oscil·lant per altra banda).

Els intents de la tropa i de les milícies fracassaven un darrera l'altre, amb alguna excepció, ja que els reialistes defugien el combat obert. La tàctica dels reialistes continuava sent la de la guerrilla, sense enfrontar-se obertament a l'exèrcit i jugant al gat i al gos: "*tiran de lexos y huyen como de costumbre*"⁷¹⁶, això els va permetre de mantenir a l'aguait a l'exèrcit i estalviar-se baixes a les seves files. Sembla que els reialistes es movien bastant a l'ample (uns cops per necessitats i uns altres per estratègia militar) com demostren els llargs itineraris que feia la partida de Romagosa, i deixà escrits el soldat Xaconín:

"ce.n anàrem cap a vora Roca-fort y en lo en[de]mà ce.n anàrem a Seral, y Seral enfora, anàrem a dormi a Santas Creus y en l.andemà ce.n enàrem a Maumell. Ce.n enàrem a dormi a la Bisbal y de la Bisbal çe.n anàrem cap a Vallvei de Ortigos a fer-li paga un pago y, de allí estan, ce.n anàrem a Valls y allí tingerem un foch, que ne varen mata, dels nostres 3 y de farits 9. Y se.n anàrem a Alió y allí fem nit. Y de allí anàrem a Santas Creus y, de allí estan,

i el reusenc Diana Constitucional, política y mercantil de la villa de Reus (AHCR) que permeten cobrir la no disposició d'actes de les seves Diputacions.

⁷¹⁴ Víctor BALAGUER: Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón, tom V, Barcelona, 1963, pàg.550, i basant-se en J.M.R.: Memorias..., t.I, pàg.222-225, que ofereix aquestes dades referides a començaments d'agost: Costa: 1.500 homes a l'Osona, el Ripollès i la Garrotxa, Targarona: 400 a l'Osona, Malavila: 1.500 a l'Empordà i el Gironès, Mossèn Anton (800 al Vallès i la Selva, Agustí Saperes: 800 al Vallès, Joan Romagosa: 2.000 al Penedès, Anòia i Camp de Tarragona, Bossoms: 1.000 al Solsonès i el Bages, Badals: 2.000 al Segrià, l'Urgell i la Franja, Chambó i Montagut: 2.000 al Baix Ebre, Montsià, Ribera d'Ebre i Terra Alta, més uns 3.000 reialistes en diferents partides i sometents al Baix Camp i al Priorat.

⁷¹⁵ Defensada pels pro-reialistes com FERRER i altres. Historia..., II; COMELLAS: Los realistas... i RODRIGUEZ GORDILLO: Las proclamas... Idea recollida per VICENS VIVES: Industrials..., pàg.218. Estem, per tant, lluny de les dades que facilita Martín Balsameda quan parla de "*cerca de cuarenta mil hombres armados, dos castillos y una plaza formidable*" (carta de Balsameda al Duc d'Angulema amb data de 26 d'agost de 1822 al M.1.867(II) de la BNM) i Eguia de 20.000 reialistes armats (carta interceptada i publicada a El Indicador Catalán, núm.235 de 2 d'octubre de 1822). La quantitat que diu BAYO: Historia..., II, pàg.364 i que és acceptada per FERRER i altres: Historia..., II, pàg.66 i BARDINA: Orígenes..., pàg.377-378, és de 22.000 homes armats, encara que a l'hora de fer els números per partides no li surten els comptes: 15.500 homes; per altra banda xifra en 14.000 homes la tropa liberal i en 8.000 els milicians.

⁷¹⁶ Informe del cap de la MNV-V a Vilafranca al batlle de Vilanova amb data de 30 de maig de 1822 (lligall 2.239).

*sa.n anàrem al Pla y del Pla det a Cabra y s.en anàrem tot saguit det a Sarvera.”*⁷¹⁷

Els reialistes comptaven amb la col·laboració (voluntària o obligada) de força pobles i autoritats municipals, com manifestaven els comandants militars en la seva queixa al rei pel:

“Poco celo con que proceden algunos pueblos, y autoridades subalternas en orden a facilitar a las superiores, noticias oportunas para contener a los facciosos en sus necias tentativas [...], pues en vano se fatigará el soldado con marchas y privaciones si, por falta de las noticias que deben facilitar los pueblos para sorprender a los facciosos, no pueden aprovechar la ocasión de batirlos en aquellos puntos en que sería fácil su exterminio, al paso que retirados a las montañas se les ataca con desventaja, y cuando más se logra dispersarlos; volviendo a aparecer después con mayor animosidad y encarnizamiento.”

Per evitar-ho s'ordenava als pobles que comunicessin a les autoritats,

*“Sin que les sirva de excusa cualquiera comprometimiento que aleguen respecto a los facciosos [...], la entrada de aquellos en su distrito, de los pedidos que hagan con anticipación, de los jóvenes que salgan a alistarse a las partidas, del paradero o destino que tengan estas según noticias que deben tomar y de todas las demás circunstancias que pueden influir en el buen éxito de las operaciones militares que se preparen en los puntos convenientes.”*⁷¹⁸

No sembla però que aquestes crides tinguessin massa èxit com demostra el fet que per evitar que es toqués a sometent als pobles de l'Anoia i la Segarra, el cap militar de Catalunya manés de fer treure les campanes de les esglésies⁷¹⁹; o el cas de Tous que quan hi entraren els reialistes no hi trobaren cap resistència i un nombre de veïns s'incorporà a la partida amb les armes que els havien donat per atacar-los i, a més, les autoritats no donaren cap notícia a la superioritat, cosa que els comportà una multa del cap polític⁷²⁰. Si a això hi afegim que, segons el mateix Brigadier José M^a. Torrijos, *“la miseria de esta país y su malsentido tienen reducida a la tropa al estado de escasez más*

⁷¹⁷ La llibreta..., pàg.71-72. El seu llarg periple ha estat representat gràficament a HURTADO: Atles d'Història de Catalunya, pàg.194.

⁷¹⁸ Circular del Cap Polític de Tarragona als pobles, amb data de 12 de juliol de 1822. Aquesta no col·laboració facilitava, segons les autoritats liberals, el *“cometer excesos que no es dado evitar en circunstancias tan críticas”*, cosa que és aprofitada pels reialistes per a desacreditar més a l'Exèrcit i als liberals. També es queixava del mateix el Brigadier Torrijos (carta de 12 de juny de 1822 a l'AHMI, lligall 36, expedient 3). La no col·laboració de les autoritats municipals amb les autoritats liberals, era una queixa constant dels Caps Polítics i de les Diputacions, vegeu com a mostra la circular del Cap Polític, criticant la manca de col·laboració de les autoritats locals en la persecució i detenció dels facciosos, amb data de 29 de juny de 1822. Per intentar evitar aquesta situació l'ajuntament de Barcelona havia demanat amb insistència que les quatre Diputacions catalanes es reunissin i formessin un pla conjunt amb els comandants militars provincials per perseguir els facciosos. Aquesta proposta no es durà a terme fins l'arribada d'Espoz i Mina que posarà tot l'exèrcit a Catalunya sota les seves ordres.

⁷¹⁹ Carta de Ruiz de Porras al ministeri de Guerra, amb data de 20 de juny de 1822 (AHM, 2on.4^a, “GFVII”, carpeta 2).

⁷²⁰ Document a l'AHMI, lligall 36, expedient 19.

lamentable”⁷²¹, tindrem alguna de les raons de l’amplitud de la revolta reialista.

L’actuació de l’exèrcit regular aquests primers mesos d’aixecaments generalitzats fou desastrosa, i sols les milícies respongueren amb certa eficàcia a la rebel·lió. Gorostiza criticà l’estratègia, o millor dir la manca d’estratègia de l’exèrcit liberal a Catalunya: “*sin plan ninguno, sin combinaciones en los movimientos de las columnas movibles, sin objeto determinado, cada uno obró aisladamente y cada Gefe tuvo que abrazar un sistema peculiar a su posición particular, ya de ofensa, ya de defensa*”⁷²². Tot i les crítiques, la batalla de Cervera havia mostrat que, a camp obert i en un enfrontament regular, els milicians i l’exèrcit, molt més ben armats i disciplinats, sempre tenien les de guanyar. Per Torrijos les causes d’haver-se arribat a aquesta situació era la poca energia demostrada pel govern en reprimir els contrarevolucionaris, i l’excés de cel en reprimir els revolucionaris:

*“V. no ignora, que preparándonos el golpe final que nos aflige, los agentes del poder y los del despotismo, dándose la mano y abusando de nuestra necia credulidad, sembraron entre nosotros la discordia, y nos predispusieron al triunfo que apetecían. Divididos ya, sin arriesgar nada, y a mano salva, como vulgarmente se dice, nos hicieron una guerra que, principiada ocultamente, en breve se hizo pública, y tan ventajosa para ellos, que los hizo dueños de nuestra reputación. [...]. Desacreditados estos [els liberals], fue tanto más fácil desacreditar la causa que defendían, y formar la opinión del vulgo ignorante en contra de las provechosas reformas que lleva consigo el benigno sistema constitucional. [...]. Todo se fingía ser celo mal entendido, extravíos de la juventud acalorada, o el proyecto de establecer una República, que nos iba a llenar de males. Ningún sistema, ni la más leve señal ha habido jamás de tan loco desvarío, y, sin embargo, los periodistas del gobierno, sus agentes, y las autoridades mismas, propalaban tal abominable idea, pidiendo castigos y persecución para el patriotismo, que le era odioso, y compasión y lenidad para los serviles, como extraviados y mal aconsejados; [...], sin considerar estos necios [del Gobierno] que el despotismo, que los elegía por sus agentes indirectos, les haría víctimas a su vez de sus incautos proceder. [...]. Los hombres tibios habían de abrazar cualquier partido que se presentase con visos de fortaleza. Una V. a esta clase dispuesta al mal, la de los cesantes, la de los descontentos, la de los que desean mudanzas que puedan mejorar sus fortunas, los que vivían de abusos, y el clero sobre todo, que relacionado entre si, y formando su centro de operaciones en sus juntas diocesanas, nos han envuelto en los males que lloramos.”*⁷²³

També el coronel Josep Costa criticà l’estratègia militar dels caps militars a Catalunya, ja que, segons ell, primer calia mobilitzar la Milícia, perquè no n’hi havia prou amb que es fortifiqués a les viles i ciutats, ja que això no impedia que fossin atacades pels reialistes que, a més, sovint s’apoderaven de les seves armes. Per això proposava que “*debería operar, reunirse en compañías, y estas en batallones, que con la tropa del*

⁷²¹ Carta datada el 22 d’agost de 1822 a la Manresana i dirigida al batlle d’Igualada (AHMI, lligall 36, expedient 3). En el mateix sentit una carta del Cap Polític, Vicente Sancho, amb data de 27 d’agost de 1822, dirigida al batlle d’Igualada demanant aliments i munició (AHMI, lligall 36, expedient 4).

⁷²² GOROSTIZA: *Cataluña...*, pàg.37.

*egército permanente formando divisiones tomar aquellos puntos principales en conformidad a las operaciones de los facciosos*⁷²⁴. Costa afegia que calia també una reorganització de les tropes de l'Exèrcit que assegurés les places fortes de Vic, Manresa, Cervera, Berga i Girona amb uns 2.500-3.000 homes a cada una, amb destacaments a Olot, Ripoll, Calaf, Solsona i Besalú i amb columnes mòbils cada un d'ells. També proposava d'assegurar els punts bàsics de comunicació amb uns 300 homes a cada un (Martorell, Igualada, Sallent, Granollers, Hostalric, Bàscara, Prats de Lluçanès, Vilafranca, Capellades, Santa Coloma de Queralt, Vendrell, Valls, Reus, Montblanc, Falset i el Pinell) per encerclar les tropes reialistes, coses que podien fer-se amb 21.800 homes (4.000 a les places, 4.800 als destacaments i 13.000 als cinc punts forts) que segons ell era els que hi havia a Catalunya (13.000 soldats i 12.000 milicians), i encara sobrarien 3.200 homes amb els quals es podria instal·lar una divisió a Montblanc⁷²⁵. Per Costa seguir amb l'estratègia que s'havia aplicat fins aquell moment significava:

“Que la tropa del egército no puede atender a todo, se ve aislada, subdividida, se disminuye y aniquila insensiblemente, carece de comunicaciones, nada se impone a los facciosos ni a los pueblos, y ellos se engruesan y se hacen orgullosos como temible, todo se pervierte y todo es perder. [...]

*El sistema defensivo, es tan pasivo como perjudicial: el sistema de defender todas las poblaciones y tener la fuerza repartida atendiendo a todas ellas, es dejarlas todas en descubierto, y es el medio de que 20.000 hombres sean vencidos por 10.000 destruyéndoles sucesivamente; es el medio de que no solo las poblaciones chicas, sino las grandes aunque liberales y bien defendidas caigan al fin en poder de los facciosos; es el medio de que estos se engruesen, armen y municionen, recogiendo los mozos, armas y caballos de los pueblos; es el medio de que recojan las contribuciones y de más necesario, de que les reconozcan los pueblos, les den auxilios; de que los liberales se entreguen o escapen, y lo propio los milicianos.”*⁷²⁶

Afegia Costa que calia *“imponer a los facciosos y exterminarlos en cuanto posible sea, es menester imponer a los pueblos, y castigar a estos severamente si tocan a somatén, por el mismo bien de ellos y por el bien general de la Cataluña, que sino será otra Vendée”*, i afegia: *“sáquese todo el partido posible de los indiferentes y de la miseria del país; fórmense al intento muchas compañías o cuerpos de montaña de gente asalariada”*. Costa també proposava d'actuar decididament amb el clergat: *“con estos rectores y vicarios nocibos, que es preciso ir relevando sin titubear y castigarlos, colocando otros, o secularizados que desimpresionen a los fanáticos acerca de religión*

⁷²³ Carta datada a Lleida el 25 de juliol de 1822 reproduïda a SAENZ DE VINIEGRA: *Vida ...*, pàg.144-150.

⁷²⁴ COSTA: *Reflexiones...*, pàg.3-4.

⁷²⁵ COSTA: *Reflexiones...*, pàg.5-8.

⁷²⁶ COSTA: *Reflexiones...*, pàg.8-13.

y que les es mejor Constitución que despotismo”.

Finalment, el 23 de juliol, es declarava l'estat de guerra a Catalunya i el seu territori fou posteriorment ocupat per un exèrcit d'operacions manat pel Mariscal de camp Francisco Espoz i Mina, tot i que aquest no arribà a Catalunya fins començaments de setembre⁷²⁷. La declaració de l'estat de guerra arribà a coneixement dels pobles catalans finals d'agost, i es manà “*publicar con todo el aparato posible y en forma de bando Real con el objeto de darle mayor publicidad*”, segons informava el Cap polític de Girona al Secretari de Guerra⁷²⁸. Immediatament arreu es formaren comissions militars, per exemple a Tarragona, tant a nivell provincial com de la capital, presidides per Pere Perena⁷²⁹.

La Junta reialista de Catalunya s'apressà a respondre aquest decret del rei, intentant justificar davant els seus homes que:

*“Al leer esta Junta la que se dice real orden de 23 del pasado julio, y será solo ministerial, hallándose el rey imposibilitado de manifestar sus verdadera voluntad, rodeado de satélites inocuos que le acechan, ni la extrañó ni se amedrentó. [...] El ministro solo, que será tal vez otro de los comuneros, es seguramente quien la pensó, quien la dictó, arrancando después del rey una firma que no podía negarse a dar por su triste y lamentable situación y que acompañaría el más acerbo e íntimo dolor de su paternal corazón.”*⁷³⁰

La declaració d'estat de guerra a Catalunya posà força nerviosos els reialistes que veien com les màximes responsabilitats passaven a mans dels militars. Això ho podem comprovar en el manifest que la Regència dirigí al rei reclamant-li recursos per a continuar la lluita, i que deixava sentir un cert de crítica vers el monarca per haver sancionat el decret que, en definitiva, serviria per esclafar els que lluitaven al seu favor:

“No contentos los enemigos con esta conducta tan desastrosa, para aterrar el pueblo español, que jamás fu [?] ni conquistado por ese camino, han declarado la guerra a las tres Provincias de Catalunya, Aragón y Navarra que son limitrofes a la Francia, y que con su defensa forman el primer cordón, que sostiene la tranquilidad en los dominios de V.M., y que hacen más fuerte el que en los Pirineos forma la Tropa Francesa, pues el primer objetivo de esta secta en España es insurreccionar la Francia para que se haga más dificultosa la defensa de nuestro Rey, y el remedio del desorden que ha introducido.

⁷²⁷ Diario de Barcelona, de 1 d'agost de 1822, pàg.2.027-2.028. CRESPI: Diario..., dia 31 de juliol de 1822, assenyala que es declarà l'estat de guerra: “*por cortar de raíz los males que ocasionan las bandas o partidas de realistas*”. Vegeu també ESPOZ y MINA: Breve extracto de la vida del General Mina, Londres, 1825, pàg.66-104 per la seva campanya a Catalunya (setembre de 1822-novembre de 1823). COMELLAS: El Trienio..., pàg.310, assenyala en ple deliri que “*la guerra civil - que muchas veces ni siquiera merece tal nombre- se nos presenta como la pugna entre una minoría bien armada y una mayoría mal armada, o, hasta en ocasiones desarmada*”.

⁷²⁸ Ofici amb data de 29 de setembre de 1822 (AHG-ADG, caixa 2).

⁷²⁹ Acuerdos, 1822-II, vol.28, sessions de 6, 7 i 10 de setembre, doc.562 i 569 (AHMT).

⁷³⁰ Ordre del Gobierno supremo provisional de Cataluña, datada a la Seu d'Urgell el 10 d'agost de 1822, i signada pel secretari, Paladio Duran (reproduïda al Diario de Urgel, núm.25, de 2 de novembre de 1822, pàg.1-2, i per MINA: Memorias..., I, pàg.344 i J.M.R.: Memorias..., I, pàg.301-305).

Es verdad, Señor, que la declaración de guerra la han hecho a las tres Provincias, y que pronto tendrá que hacerla a las restantes por la misma causa, es muy abanzado e impolítico; pero de todo sacan partido los malos que en nada se detienen; este es un pretexto para extender con más salva mano su desorden [...]

La declaración de guerra jamás puede ser a unas Provincias que sostienen los derechos augustos del Trono y de la dinastía de Borbón sin declarársela al mismo Rey que tienen cautivo, y con quien dichas Provincias unen su causa, y reconocen por su Gefe; Y quando, Señor, se ha leído en los anales del mundo que se declare la guerra al mismo a quien se tiene prisionero? Al que no tiene libertad ni aún de mirar a los que quisiera explicar con sus ojos los sentimientos de su corazón? Declarar la guerra a una Reyna, que desde los insultos del 7 de Julio, según el estado en que han puesto su salud puede decirse que la han privado de la vida, y a España de su único consuelo y esperanza! No podemos, Señor, dejar de repetir, que al defender la justicia de nuestra causa, hacemos el mayor servicio a los dominios de V.M.”⁷³¹

Però la declaració de l'estat de guerra no millorà, de moment, la situació pels constitucionals fins que arribà Mina. Si fem cas de la informació que facilitava el Comandant militar de Catalunya, Francisco J. Ferraz, la situació militar era, a mitjan juliol, aquesta:

“Nada sé de la suerte de Lérida, que la considero apurada, puesto que no se duda están cerca de aquella Plaza los Cabecillas Romagosa y Romanillo, con hordas numerosas, y a las cercanías de Vich, según las noticias de hoy, se encuentran de siete a ocho mil hombres. En todas direcciones se hace muy difícil la comunicación, por las gavillas que vagan por todo el País.”

I a finals de mes no havia millorat pas, ja que, segons ell: *“el espíritu público no mejora y la insurrección toma incremento, aun en aquellos puntos donde no se había generalizado tanto, como en la Provincia de Tarragona, la cual en la actualidad se halla a la par de las demás.”⁷³²*

La primera quinzena d'agost la Gaceta de Madrid anava plena d'extractes dels periòdics catalans informant d'enfrontaments entre reialistes i constitucionals⁷³³, i el comandant general de Catalunya continuava igual de pessimista sobre la situació militar:

“El estado del espíritu público en general se deduce del acrecentamiento que cada día toma la insurrección en este País, de la aparición frecuente de nuevas gavillas, y del aumento de fuerzas de las otras.

Así es que en estos últimos días han aparecido enjambres de cuadrillas, que principalmente han cargado sobre las Provincias de Barcelona y Tarragona, y que vagando por todas partes,

⁷³¹ Manifest al Rei de la Regència d'Urgell amb data de 30 d'agost (AMAE, “Correspondance politique. Espagne”, vol.711, fol.383-385).

⁷³² Cartes al Secretari d'Estat i Guerra, amb dates de 18 i 30 de juliol de 1822 (AHM, 2^a, “GFVII”, carpeta 2). Vegeu l'annex VIII.5. El 16 de juliol Vicente Sancho publicà un ban: “Bando. El Gefe polítich als habitants de la provincia de Barcelona”, en català i castellà, donant a conèixer les mesures repressives dictades pel govern contra els facciosos, assenyalant que “no han bastat certament, per contenir tanta perfidia y desenganyar als incautos que segueixen sas banderas, las midas de suavitat y clemència adoptadas per les Corts y l'actual lilegitim Govern, ni tampoch los ecsemples de disciplina y moderació que ab tanta glòria del caràcter espanyol han donat a porfia los valents defensors del sistema constitucional” (AHCI, lligall 34, expedient 11.6, reproduïda sencera a J.M.R.: Memorias..., I, pàg.236-242, hem consultat un original cedit per Josep Fontana).

⁷³³ Gaceta de Madrid, núm.238, de 14 d'agost de 1822, pàg.1.223-1.224.

por un País montuoso con buenas noticias de nuestros movimientos, y conociendo a palmos el terreno, hace que no podamos saber con oportunidad los de muchas gavillas, ni las direcciones que llevan, de suerte que me tiene perplejo tal situación, sin saber que partido tomar para contener y perseguir la multitud de hordas que nos rodean.

Estas circunstancias son las que obligan a que las victorias continuas que alcanzan nuestras armas sean tan estériles, y por lo tanto no puedo menos de reiterar a V.E. que este País tiene que ocuparse pronto militarmente en los términos que tengo propuestos, y con las fuerzas que he considerado necesarias con este objeto, o los males se agravarán de día en día, y costará muchos [días] de luto a la Patria; sino se adoptan medidas extraordinarias y enérgicas, y sino se encuentran las fuerzas y recursos de este Ejército al grado que se necesita para sofocar el grande incremento que ha tomado la insurrección, y que por desgracia se resienten ya del contagio político los confines de los Distritos limítrofes a este.”⁷³⁴

Exagerant una mica, l'anònim reialista J.M.R. descrivia així la situació de Catalunya en aquestes dates:

“Dueños Romagosa y Courten de la provincia de Tarragona, solo conservaban los constitucionales la parte litoral sin que por eso dejasen de estar espuestos sus pueblos a ser ocupados frecuentemente por los realistas. Romanillos apostado en Castellfullit y Miralles en Cervera o en sus cercanías, tenían en continuo sobresalto a los de la Universidad al paso que protegían el sitio de Cardona cuya operación estaba encargada a Busoms. Saperes situado en San Feliu de Codinas desde donde recorría todos los pueblos del Vallés, distraía a Milans que estaba encargado de observar a D. Antonio Coll quien dueño de las vertientes de Monseñ se adelantaba hasta la Selva y costa de levante. Costa y Malavila recurrían sin obstáculo toda la provincia de Gerona. La Regencia de Urgel espedia órdenes y proclamas por toda Cataluña. Estas eran recibidas con aplauso y leídas con entusiasmo al paso que aquellas eran obedecidas con felicidad.”⁷³⁵

Aquesta sensació de trobar-se en territori enemic, també l'havia manifestat uns dies abans el tinent coronel Manuel Sesé, amb motiu de la campanya contra Romagosa a la Conca de Barberà i la Segarra, fent-se ressò de la facilitat amb que els veïns d'aquestes comarques acudien al toc de sometent a ajudar els reialistes, i per contra de la poca ajuda que oferien a les tropes, com demostren els casos de Sarral ja esmentat, o el fet que malgrat fer córrer l'or, no aconseguí que els habitants d'aquest pobles l'informessin d'on era Romagosa:

“Si los hombres amantes de la libertad y sostenedores de los derechos que los Pueblos han dado, viviesen sin la dulce esperanza de poder ser útiles a la causa que defienden para que todos seamos felices al abrigo de la Constitución, muy amargo debían serles su existencia en el suelo catalán, demasiado fecundo por todas partes de acontecimientos tan horrorosos y desconsonantes que ya por escrito y de palabra se manifestaron muchas veces a los Amigos de aquellos que con sobrado tiempo decidieron remediar la desgracia que le aflige y evitar el derramamiento de Sangre inocente.”⁷³⁶

Des de les diferents províncies la situació es veia igualment delicada. El Cap

⁷³⁴ Carta de Francisco Ferraz al Secretari d'Estat i Guerra amb data de 5 d'agost de 1822 (AHM, S2ª D4ª, “GFVII”).

⁷³⁵ J.M.R.: *Memorias...*, II, pàg.43-47. Vegeu també *El Indicador Catalán*, núm.284 i 285, de 20 i 21 de novembre de 1822, en els quals es parla dels enfrontaments entre Valero i Jep dels Estanys en el setge a Cardona, i com “*los sitiadores se enriquecen sacando tanta sal como quieren*”.

polític de Girona feia una radiografia prou real de la seva província. Per una banda assenyalava que *“La instrucción pública tan necesaria para que conociendo los hombres sus derechos, tengan mayor interés en conservarlos, y para que puedan los jóvenes ser Ciudadanos amantes de la libertad, y miembros útiles al Estado de que hacen parte, no ha tenido ninguna de las mejoras de que es susceptible y que tan sabiamente han previsto los legisladores”*, a continuació feia referència a la crisi econòmica:

*“Abandonada la agricultura de muchos brazos útiles que se ocupaban en este ramo y que han empuñado las armas para destruir a su patria; la esterilidad de las cosechas que apenas alcanzan para reponer los granos invertidos en la siembra, efecto de la sequía que se ha experimentado; paralizada la industria por el temor de los fabricantes en emplear sus fondos en primeras materias que a cada paso pueden ser presa de los bandidos que desolan cuanto encuentran; obstruido el comercio interior por la poca seguridad de los caminos, y reducido el marítimo cuasi enteramente al solo de cabotage por las raras y expuestas expediciones a Ultramar, que era el que generalmente se hacía en estas costas, todos los ramos de la prosperidad han quedado arruinados y sin ninguna de las mejoras de que son susceptibles.”*⁷³⁷

Per altra banda, esmentava les dificultats dels edificis de l'assistència benèfica i el mal estat dels camins i carreteres.

A la província de Girona, segons l'informe del comandant general de la província: *“son infinitas las guerrillas de malvados que vagan por aquel País y la falta de recursos, y de fuerzas para perseguirlos y exterminarlos, lo ponen en situación apurada, así como la de las demás provincias de este Distrito”*⁷³⁸. Pel que fa al Partit de Girona, les dades que ofereixen els pobles en els seus informes trimestrals referits a l'estiu de 1822, ens indiquen que els reialistes havien entrat a més de la meitat (37) dels pobles (64): *“varias guerrillas de facciosos han hecho tránsito por el término de este pueblo”* (Sant Llorenç de les Arenes), *“un tanto se ha alterado la tranquilidad pública de este pueblo durante los tres meses, respecto de las circunstancias del día”* (Orfans), *“a pesar de haberse ausentado algunos jóvenes de este lugar a reunirse con los facciosos, se ha mantenido el buen orden”* (Sant Gregori), o *“la tranquilidad ha sido turbada muchas veces por las gabillas de facciosos que infectan este país y la seguridad pública, otras tantas amenazada por los mismos”* (Sant Vicenç de Camós)⁷³⁹.

⁷³⁶ Carta de Manuel Sesé al general Haro, Valls, 2 d'agost de 1822 (AHM, S2ª D4ª, “GFVII”).

⁷³⁷ Ofici del Cap polític al Secretari de Governació amb data de 26 d'agost de 1822 (AHG-ADG, caixa 4, expedient 15).

⁷³⁸ “Resumen de los partes recibidos en este día” (Ferraz, Barcelona, 5 d'agost de 1822) a l'AHM, S2ª D4ª, “GFVII” (vegeu l'annex VIII.2).

⁷³⁹ Són els pobles de Adri, Banyoles, Biert, Borgonyà, Campdura, Cervià, Cornellà, Cors, Espotella, Fallinas, Fontcuberta, Ginestar, Juya, Llora, Mata, Sant Joan de Mollet, Montcalt, Montfullà.

La Junta de defensa, fent-se ressò d'aquest fet s'adreçà al Cap polític fent-li avinent "el triste cuadro del abandono de sus casas de los milicianos de la Bisbal, Palafurgell, Calonge y otros pueblos, providenciándole que estas y las demás del Ampurdán y marina van a ser saqueadas"⁷⁴⁰. A finals d'agost el Cap polític de Girona assenyalava que les dificultats que tenia per mantenir una mínima correspondència amb els pobles de la província perquè hi havia:

*"Facciones en casi todos los puntos de ella que están atropellando a las Justicias impidiéndolas el que den cumplimiento a las órdenes que se les comunican, y en un estado semejante es difícil que las providencias del Gobierno tengan el exacto cumplimiento que se desea y que el objeto a que se dirigen sus sabias disposiciones, produzcan los buenos resultados que debían esperarse."*⁷⁴¹

A la província de Tarragona, segons la seva Diputació, la situació era gravíssima a causa de "la ignorancia y el fanatismo de algunos pueblos", per això adreçà una exposició a les Corts en que descrivia així la situació:

*"Gruesas divisiones de conspiradores armados, que inundan la frontera y otros puntos, el fuerte de la Seo de Urgel en poder suyo, amenazadas las más ricas poblaciones de Cataluña, dirigidas sus operaciones por gefes tan diestros, como ocultos, poderosos, y muy bien relacionados, han influido nuevo valor a los agentes de esta Provincia, que desde la separación de los cabecillas Romagosa, y Trapense, sólo estaban a la mira de un momento favorable para presentar nuevas fuerzas. La escasez de tropas y de recursos les ha dado margen para ello, y hemos visto de nuevo la Provincia en la mayor desolación. Una columna de 800 a 1.000 facciosos ha divagado por varios pueblos, alistando en los estandartes de la fe a los incautos, aun obligando a seguir sus huellas a Ciudadanos indefensos y a espatriarse muchas familias"*⁷⁴².

També reconeixia la Diputació que no comptava amb l'opinió pública "que se ha extraviado por los que, reclamando hipócritamente la religión y el trono, han decretado la desolación y soledad de nuestra provincia." Per fer front a aquesta situació la Diputació decidí de demanar ajuda directament a les Corts i al Rei:

"Multitud de viudas, padres e hijas [que] vienen a depositar en el seno de la Diputación sus justas lágrimas por la pérdida irreparable de sus más gratos objetos; al afanado labrador la anuncia el robo de sus frutos, el industrioso artista el incendio de sus fábricas, el virtuoso padre de familia, el deshonor de la suya, el celoso sacerdote el sacrilegio y profanación".

Olles, Orfans, Orriols, Parets d'Empordà, Rocacorba, Salvà, Salt, Santenys, Sors, Sant Gregori. Informació recollida a l'AHG-ADG, caixa 6.

⁷⁴⁰ Carta amb data de 19 d'agost de 1822 de la "Junta Gubernativa de Defensa. Extracto de los oficios que se remiten" (Manuscrit núm.20 de l'ADG).

⁷⁴¹ Ofici del Cap polític al Secretari de Governació amb data de 26 d'agost de 1822 (AHG-ADG, caixa 4, expedient 15).

⁷⁴² Exposiciones hechas por la Diputación Provincial de Tarragona a su magestad, y Diputación Permanente de Cortes, 4 de juliol de 1822 i Exposición hecha por la Diputación Provincial de Tarragona a la permanente de Cortes, 7 de juliol de 1822. Vegeu, també, PRFVII (ACD), vol.45 "Actas...", fol.45, 86 i 139, sessions 12, 23 i 46 de 12 i 24 de juliol i de 26 d'agost de 1822. El 23 d'agost de 1822 arribava a la Diputació Permanent de les Corts (PRFVII -ACD-, vol.45, fol.136) una exposició de la Diputació de Lleida en termes semblants a la de Tarragona.

La dramàtica situació de la província de Lleida era descrita per la Diputació en una exposició al rei, a mitjan mes d'agost, un cop restablerta la comunicació amb la capital. Primer recriminava la passivitat del govern:

*“La Diputación de Lérida desde el momento en que fue instalada a principios de junio, se apresuró a esponer al Escmo. Sr. Secretario de la Gobernación de la Península el lamentable estado de este territorio, reclamando un aumento de fuerza capaz de contener las numerosas facciones, que un mes había estaban levantadas, y que a pesar de sus primeras derrotas volvían a comparecer cada día crecidas en número y destreza y en furor contra la Constitución. Tan justa solicitud no tuvo el mejor resultado, y recibió por toda respuesta que el gobierno había ya destinado a las provincias de Cataluña todas las tropas de que podía disponer.”*⁷⁴³

A continuació descrivia la situació en que s'havien trobat al llarg de l'estiu:

“Así es que nuestros males han aumentado con progresiva rapidez hasta un punto terrible y casi desesperado. [...] Bloqueados como estábamos en una plaza de fácil acceso, a la misma vista de los facciosos que recorrían esta huerta, saqueadas nuestras propiedades, atropelladas nuestras familias, viviendo entre una multitud de enemigos ocultos, que se encerraban dentro de estos mismos muros, y se iban declarando cada día medida que salían a reunirse con los insurreccionados, viendo insultar, amenazar y señalar con el dedo para el día de la matanza a los amantes del orden y a los patriotas distinguidos, en medio de una terrible incertidumbre de lo porvenir, y en el borde de perecer en el incendio común de la patria. [...]”

[...]. Ocupado el importante punto de la Seo de Urgel, la facción creció rápida y prodigiosamente hasta el punto de verse la Provincia entera o sublevada o sojuzgada por los rebeldes. El no menos importante punto de esta capital, colocado entre el cercano fuerte de Mequinenza y la ciudad de Balaguer, dos focos de facción bien provistos de medios de defensa y de ofensa se halla en la situación más peligrosa; y su patriótica y decidida guarnición se ve privada de verificar la más pequeña salida para no dejar descubierto, ni esponer a una sorpresa este último baluarte que resta a la Constitución en esta Provincia. Así es como los facciosos abandonados a si mismos recorren impunemente los pueblos, en muchos de los cuales son protegidos, animados, socorridos y engruesadas sus partidas con la flor de nuestra juventud; así es como en la tranquilidad en que se les deja se organizan y se proveen de lo necesario para sostenerse, al paso que con los aventurados ataques que pueden dárselos se hacen diestros y aguerridos; así es por fin como se reúnen en un cuerpo de ejército, y se constituyen en estado de resistir con ventaja a las tropas constitucionales. Entretanto los patriotas perseguidos de muerte, saqueadas sus casas, y diseminados en los pueblos, han tenido que buscar su seguridad o en transacciones que la fuerza justifica, o en la fuga y abandono de sus bienes y familias.”

La Diputació continuava dient que “*todos los caminos se han intentado: la indulgencia, y son ingratos; la persuasión, y son ignorantes; la buena fe, y son perjuros*”, per això manifestava que el que calien eren més tropes perquè “*la fuerza, y solo la fuerza debe conducirles a la razón*”, ja que quan apareguin les primeres tropes de reforç:

⁷⁴³ “*La Diputación provincial de Lérida a S.M.*”, Lleida, 13 d'agost de 1822. La Diputació també adreçà amb la mateixa data un manifest als “*Habitantes de la Provincia de Lérida*” en el qual s'insistia en la descripció de la negativa situació de la província, i demanava als facciosos deixessin les armes: “*Cese, pues, cese, mientras aun es tiempo, vuestro loco furor, arrojad esas armas fratricidas; volved a vuestros hogares; uncid otra vez los bueyes al arado, salvad de una vez a vuestras esposas y a vuestros hijos*”.

“Es de creer que los rebeldes sufrirán una baja considerable, que se restituirá a sus hogares la mayor parte de los que por violencia, por seducción, o por miseria, que son los más, militan bajo las banderas del parricidio; y en fin que reanimados los buenos ciudadanos, y cansadas las clases pudientes de tanto estrago y asolación, auxiliarán a nuestros valientes como a los protectores de sus propiedades.”

La Diputació insistia que aquesta mesura era prèvia a qualsevol altre per acabar amb els facciosos, i que tan sols després, *“cuando los fanáticos sean hechos libres a pesar suyo, se podrán poner en movimiento los grandes resortes morales para rectificar la opinión y el espíritu de los pueblos.”* Per tal de tirar endavant les mesures adients la Diputació demanava al rei que convoqués Corts extraordinàries, i que el rei fes una declaració pública en que deixés clara la seva posició constitucional, ja que *“el de la Religión perseguida, y el de V.M. despojado de sus derechos, son los dos grandes motivos con que pretenden legitimar su frenética empresa”*, en clara referència als manifestos de la Regència d’Urgell.

El rei realitzà aquesta declaració el 16 de setembre, en realitat un escrit del govern amb la signatura del rei: *“El Rey a la nación española”*, i que coincidí amb l’entrada de Mina a Catalunya. El manifest era una desqualificació general de la contrarevolució, precisament en el moment que aquesta aconseguia els seus èxits més importants a Catalunya. El rei, manifestava que *“una penosa y reciproca experiencia del gobierno absoluto, [...] nos condujo a adoptar gustosamente la ley fundamental”*, i per tant desqualificava els que lluitaven invocant el seu nom:

“Todo tiene su origen en el desenfreno de los que acostumbrados a no escuchar más voz que la de sus caprichos, ni quieren ceder al freno saludable de la ley, ni deponer sus goces criminales en los altares de la Patria. En vano invocan el nombre de un REY, que no los oye sin los sentimientos de la indignación más viva; en vano preconizan defender los privilegios del que no ambiciona ya otro título que el de Monarca constitucional de las Españas.

[...] Pueblos ilusos, escuchad la voz del REY constitucional de las Españas; no oigáis las de esos pérfidos, que achacan a la ley los que es efecto de la naturaleza imperfecta de los hombres. La Constitución asegura vuestros derechos, y ellos tratan de arrancárnoslos; la Constitución proclama del modo más solemne el culto que fue de vuestros padres, y ellos tratan de convertir vuestra piedad en el fanatismo más abominable. Por la Constitución seréis libres y felices; por ellos yacéis en la desolación y en la miseria.”⁷⁴⁴

El manifest fou ràpidament circulat per tot Catalunya pels Caps polítics, que hi afegien un petit comentari al final, com per exemple el de Girona, Josep Perol:

⁷⁴⁴ Datat a Palau el 16 de setembre de 1822 (un exemplar als “PRFVII” de l’APR, vol.23, fol.126-127). El manifest del rei està reproduït al Diario de Barcelona, núm.265, de 23 de setembre de 1822,

*“El Monarca constitucional de las Españas acaba de presentar a la Nación toda una prueba indestructible de sus puros y generosos sentimientos. Constante en el propósito de hacerla feliz, por medio de la consolidación del régimen, en que se fundaran todas sus esperanzas, la dirige una voz de paz y de confianza. Ya no quiere escuchar por más tiempo su nombre invocado por los infames, que escudados con él, están cometiendo, como lo tenéis desgraciadamente a la vista, las mayores atrocidades.”*⁷⁴⁵

A Girona es realitzaren diferents actes amb motiu d'aquest manifest, i la Diputació acordà de celebrar una festa pagant el menjar als pobres i fent un ball públic per celebrar la declaració del rei ⁷⁴⁶. Una de les poques respostes que hi hagué al manifest del Rei fou la de l'ajuntament de Tarragona manifestant que la situació que patia el país:

*“Nunca la sufriéramos si todos los españoles hubieran resistido al engaño de que V.M. después que aceptó y juró la Constitución promulgada en Cádiz el 19 de Marzo de 1812, y después que a todos nos la hizo aceptar y jurar, maquinase por destruirla, y nos preparase una muerte afrentosa en pena de nuestra docilidad y lealtad. No fuera aun suficiente este engaño para navarros y Catalanes que son de los que naturalmente aborrecen al despotismo, a no haberles inducido a creer que la misma Constitución contiene principios destructivos de sus libertades, de sus derechos, de sus intereses.”*⁷⁴⁷

Mentre els reialistes s'ocupaven en intentar demostrar que el rei no havia escrit el manifest sinó que ho havia fet el govern i que *“el puñal lo hizo firmar a S.M.”*⁷⁴⁸.

No podent-se resoldre la multitud de tasques que tenien les Corts, es convocà una legislatura extraordinària. Mentre, des de diversos, indrets es reclamava unitat als constitucionals per fer front a la contrarevolució:

junt al decret mitjançant el qual es separa el general baró d'Eroles, el Brigadier Felipe de Fleyres i el Tinent general Carlos O'Donell de l'exèrcit.

⁷⁴⁵ “Don José Perol de Otero”, Girona, 27 de setembre de 1822, deia als habitants de la província que: *“El Monarca constitucional de las Españas acaba de presentar a la Nación toda una prueba indestructible de sus puros y generosos sentimientos. Constante en el propósito de hacerla feliz, por medio de la consolidación del régimen, en que se fundaran todas sus esperanzas, la dirige una voz de paz y de confianza. Ya no quiere escuchar por más tiempo su nombre invocado por los infames, que escudados con él, están cometiendo, como lo tenéis desgraciadamente a la vista, las mayores atrocidades.”* (ADG-AHG). Vegeu també el del Cap polític de Barcelona: “Gobierno Político de la Provincia de Barcelona”, Barcelona, 22 de setembre de 1822.

⁷⁴⁶ “Actes Diputació Girona”, sessió de 26 de setembre de 1822. Un ampli relat al Diario de Barcelona, núm.255(285), de 12 d'octubre de 1822, pàg.2.689-2.691.

⁷⁴⁷ Exposició de l'ajuntament de Tarragona al rei amb data de 26 de setembre de 1822 (Acuerdos. 1822-II, vol.28, doc.614). La reproduïm sencera a l'Annex VIII.12.

⁷⁴⁸ La Regència dedicà dos números sencers del Diario de Urgel, núm.17 i 18 de 25 i 26 d'octubre de 1822, per intentar contrarestar l'esmentat manifest, i en el darrer número el publiquen inserint paraules per tal que quedi com un manifest reialista. La Regència publicà un manifest “La Regencia a los Españoles” amb data de 9 d'octubre de 1822: *“¡Españoles! Mirad con el más alto desprecio ese capcioso manifiesto y reconoced en la firma de nuestro adorado Fernando un nuevo insulto cometido contra su Real Persona, empleando los malvados la mano benéfica de un Rey cautivo para estrechar con mayor crueldad sus cadenas ignominiosas, para seducir a los incautos españoles con la falsa voz de un Monarca, que los traydores abominan en sus pérfidos corazones”* (Diario de Urgel, núm.20 i 21, de 28 i 29 d'octubre de 1822).

*“Así pues a nosotros no nos deben acobardar estas gavillas de gente indisciplinada que la perversidad de un gobierno vecino ha protegido, y la apatía del nuestro ha aumentado prodigiosamente. El peligro que nos amenaza debe acallar las pasiones discordantes que nos traían divididos; el peligro que nos amenaza deber hermanarnos todos en torno del árbol sagrado de la libertad para defender los derechos imprescriptibles del hombre”*⁷⁴⁹.

Des de la primavera i al llarg de l'estiu de 1822, els caps polítics de Barcelona (20 d'agost i 11 de setembre), de Girona (20 i 25 d'abril, 2,16,24, i 31 de maig, 1,4 i 25 de juliol, 23 d'agost i 16 de setembre) i de Tarragona (2, 4, 6, i 7 de juliol), havien demanat que en funció *“del cúmulo de desgracias que han sufrido en diversas partes las personas o Pueblos por sus nobles esfuerzos contra los facciosos, [...] se dicten compensaciones y honras a los que con menoscabo de su fortuna y riesgo personal mantienen la obediencia y respeto a las Autoridades e instituciones.”*⁷⁵⁰ I en el mateix sentit ho havien fet els caps polítics de Navarra, Múrcia, Calataiud, Bilbao, Osca, Màlaga, Saragossa i Madrid que demanaven disposicions especials per a *“reprimir a los facciosos, reanimar a los Pueblos indiferentes o castigar a los cómplices de la insurrección”*⁷⁵¹. Una sol·licitud que acostumava a acompanyar-se de la d'atorgar plenes facultats als generals i caps polítics en les províncies on s'havia declarat l'estat de guerra. Però el Consell d'Estat refusà aquestes propostes, tot al·legant que amb les que contemplava el decret de 6 de gener de 1813 ja n'hi havia prou i intentà frenar les iniciatives preses per les Corts al respecte⁷⁵².

No és gens estrany doncs que el Cap polític de Girona demanés al Secretari de Governació un aclariment sobre el decret de 6 de gener de 1813 referent a *“las atribuciones y facultades que designan tanto a la autoridad Militar como a la Política”*⁷⁵³. A mitjan mes de novembre dictava un seguit de normes per tal de controlar els moviments dels habitants de la capital i dels forasters que hi anaven mitjançant una Junta de Vigilància⁷⁵⁴. També provocà conflictes esbrinar qui havia de jutjar els facciosos detinguts, si la força que l'havia apressat o els militars⁷⁵⁵. Finalment, però s'hagueren

⁷⁴⁹ Diana constitucional, política y mercantil, núm.58, de 13 d'agost de 1822, pàg.4.

⁷⁵⁰ AHN, Estado, llibre 26, acta del Consell d'Estat de 5 d'octubre de 1822.

⁷⁵¹ AHN, Estado, llibre 26, acta del Consell d'Estat de 21 de setembre de 1822.

⁷⁵² AHN, Estado, llibre 26, actes del Consell d'Estat de 16 i 26 d'octubre, 23 de novembre i 9 de desembre de 1822.

⁷⁵³ Ofici amb data de 29 de setembre de 1822 (AHG-ADG, caixa 4).

⁷⁵⁴ Ban amb data de 17 de novembre de 1822.

⁷⁵⁵ Consulta del cap polític de Girona en base a una pregunta del batlle de Cadaqués (AHN, Estado, llibre 26, actes del Consell d'Estat amb dates de 2 de novembre i 23 de desembre de 1822).

d'adoptar mesures extraordinàries, com la que posà en pràctica el Cap polític de Girona, de confiscar béns als facciosos, sobretot a aquells que formaven part de les Juntes corregimentals i de Partit de la seva província⁷⁵⁶. Per acabar-ho d'adobar, Mina proposà que es destinessin a Ultramar els "*facciosos que no lleguen a la edad de 25 años y aun que esta medida sea extensiva a los que pasen de aquella edad*". Després d'un intens debat a les Corts, aquestes autoritzaren el mes de setembre a enviar a Canàries a 200 facciosos⁷⁵⁷. Mina també obrí el debat sobre la pena de mort a aplicar als facciosos⁷⁵⁸. Tot plegat no va fer més que augmentar l'esclatxa que separava uns i altres.

De fet, aquest tema provocarà més d'un conflicte entre la màxima autoritat militar i la màxima autoritat política, com passà a Tarragona, quan els oficials aquarterats i el governador militar a Tarragona exigiren del Cap polític: "*ciertas medidas que consideraban convenientes para la salvación de la patria, siendo las principales la publicación de la ley marcial, la declaración de hallarse esta plaza en estado de sitio, y que se reuniese al mando militar el político con la comisión*"⁷⁵⁹. A començaments de setembre l'ajuntament de Tarragona va decidir crear, a proposta de diversos ciutadans de la capital: "*un cuerpo de policía que vigile incesantemente para librar a esta ciudad de cualquier sorpresa que intente el enemigo. [...] La comisión se halla íntimamente convencida de que no puede existir Nación o Sociedad Política alguna sin policía de seguridad, y que no podrá esta ser buena si solo ejerce sus funciones en actos públicos u ostentivos y sobre casos echos.*" Hi hauria un membre de l'ajuntament com a cap de vigilància durant les 24 hores, a les ordres del qual estarien tots els vigilants, i "*en consideración al escaso número que hay de vecinos hábiles y que no estén escentos por la Milicia N.L. o por otras causas para hacer el servicio de vigilantes en las puertas y en las puertas que convenga, escitará y admitirá el Ayuntamiento a todos los buenos patriotas forasteros y espatriados, para que concurran como vijilantes a dicho servicio*"⁷⁶⁰.

La situació de guerra civil radicalitzà ambdós bàndols, i la violència política

⁷⁵⁶ AHN, Estado, llibre 26, acta del Consell d'Estat de 23 de desembre de 1822. També es tractà aquest tema a les sessions de 10 d'agost, 4 i 25 d'octubre de 1822,

⁷⁵⁷ AHN, Estado, llibre 26, actes del Consell d'Estat de 5 d'agost, 18 de setembre i 5, 12 i 28 d'octubre de 1822.

⁷⁵⁸ AHN, Estado, llibre 26, actes del Consell d'Estat de 26 i 28 d'octubre, 9 de 1822.

⁷⁵⁹ AHN, Estado, llibre 26, actes del Consell d'Estat de 14 de setembre i 28 d'octubre de 1822.

⁷⁶⁰ Ban de l'ajuntament de 4 de setembre de 1822, reproduït al Diario de Tarragona, núm.5, de 5 de setembre de 1822, pàg.17-23. En el núm.8 de 8 de setembre de 1822, pàg.34, s'insistia en el mateix tema.

s'escampà arreu prenent les seves formes més destructores tal i com es feren ressò tots els testimonis i historiadors⁷⁶¹. Alcalá Galiano assenyalava que *“como es costumbre en las guerras civiles, salvo en raros casos de días novísimos, se derramaba sin misericordia la sangre de los vencidos, y otro tanto sucedía con los sospechados de enemistad a la Constitución”*⁷⁶². Per la seva banda, Lafuente assenyalava:

*“La guerra, en vez de perder su carácter rudo y feroz, ibase haciendo cada día más sangrienta y horrible. Los facciosos por su parte saqueaban y asesinaban, y cometían todo género de atrocidades, especialmente con aquellos pueblos o moradores que, o les resistían, o no se mostraban adictos suyos. [...] Mina sin embargo seguía creyendo que, si bien es justo que los gobiernos quieran que sus mandatarios no traspasen nunca la ley en sus disposiciones, hay casos y momentos, y más en las guerras civiles, en que es preciso tolerar que se traspase aquella línea por evitar mayores males”*⁷⁶³.

Pel bàndol reialista, Martignac assenyalava que en una guerra civil eren normals els assassinats de presoners: *“Una fois la lutte engagée, il n'y avait plus à choisir pour eux qu'entre la mort dans la mêlée ou la mort après le combat, entre bourreau. Horrible privilège des querelles de famille!”*⁷⁶⁴.

La repressió a les respectives reraguardes hi va contribuir força: *“los prisioneros veíanse muchas veces asesinados principalmente si gozaban de alguna distinción. Los pueblos estaban espuestos a los insultos, y algunas veces a las escacciones de una*

⁷⁶¹ Sobre les guerres civils vegeu André CORVISIER: “Reflexiones sobre la guerra y el cambio social en Europa Occidental”, dins *Para comprender el cambio social*, Pamplona, 1997, pàg.211-226. També VOVELLE: *La mentalidad...*, pàg.92-104. Sobre la violència política es molt interessant l'esforç de definició realitzat per Julio AROSTEGUI: “Violencia, sociedad y política: la definición de la violencia”, dins *Ayer*, núm.13 (1994), pàg.17-55. Vegeu el conjunt de treballs recollits a *Vasconia. Guerras civiles y violencia en Vasconia (siglos XIX-XX)*, núm.26 (Bilbao, 1997), i sobre la guerra civil del Trienni en particular Ramon ARNABAT: “Violencia política y guerra civil durante el Trienio liberal en Catalunya (1820-1823)”, pàg.49-62.

⁷⁶² ALCALÁ GALIANO: *Historia...*, pàg.192.

⁷⁶³ LAFUENTE: *Historia...*, XIX, pàg.14. Un exemple d'assassinats constitucionals, a l'acció de Roda on les tropes de Milans derrotaren a Costa i mataren el mig centenar de reialistes que s'havien rendit sota la promesa de respectar-los-hi la vida (*Diario de Urgel*, núm.24, d'1 de novembre de 1822, pàg.3-4, i *Dios y el Rey. Gazeta de la Regencia de España*, el núm.5, d'1 de novembre de 1822, pàg.39-40). Una versió diferent que eleva fins els 400 reialistes morts en l'Informe de Milans datat a Vic el 4 de novembre de 1822, reproduït sencer a *El Indicador Catalán*, núm.275, d'11 de novembre de 1822, pàg.3-4).

⁷⁶⁴ MARTIGNAC: *Essai...*, pàg.448. La historiografia reialista sovint només ha vist els excessos comesos per una de les parts, la dels constitucionals, com podem comprovar a COMELLAS: *Los realistas...*, pàg.65-81, i *El Trienio...*, pàg.367-375. L'anònim J.S.S.E., redactor del *AVISO de un Soldado Español a sus conciudadanos*, (“Fondo Ayala”, R3, fotg.3.474-3.476) deia que *“la guerra es el azote de las Naciones, pero la guerra civil es su total destrucción”*, per evitar-la proposava que: *“los motivos de la discordia discútanse, ventíllense con la pluma; que la justicia se busque con pausa y madurez, que hombres buenos escogidos por uno y otro partido decidan qualquiera controversia; y si esto no basta nómbrense mediadores y componedores a los Emperadores de Alemania y Rusia, y al rey de Prusia”*, una solució del tot irreal i clarament decantada, malgrat l'aparença de neutralitat cap el bàndol reialista.

*soldadesca desenfrenada*⁷⁶⁵. Bayo deia que “no es fácil atinar cuál de los dos partidos extremos cometía más excesos y derramaba más bárbaramente la sangre de sus hermanos”, i afegia que aquest tipus d’actuacions “no convencen a los enemigos, sino los exasperan; y que estas medidas aisladas, y que no parten de un centro común y de un plan general, no aterran, sino irritan”⁷⁶⁶. Carne afegeix: “La guerra era de esterminio, y los prisioneros veíanse muchas veces asesinados, principalmente si gozaban de alguna distinción. Los pueblos estaban espuestos a los insultos, y algunas veces a las escacciones de una soldadesca desenfrenada”⁷⁶⁷. El cònsol francès a Barcelona també es feia ressò d’aquest tema: “cette guerre prendre en la feroce; un Capitain de la Milicia de Vendrell prisionier des insurgés avoir ét fusillé, en represailles tres miliciens on fusillé [?]”⁷⁶⁸. Alguns dels actes d’aquest tipus més sagnants foren l’afusellament dels milicians de Vila-rodona efectuat per Romagosa, i l’afusellament dels presoners reialistes de la Seu quan l’ocupà Mina.

La Regència intentà jugar a fons la carta del comportament de l’exèrcit liberal, oblidant-se, està clar, del que passava a les seves files:

*“Incendian los Pueblos, se llevan para mortificar a la distancia, que les antoja, los parientes de aquellos que se declarado por la justa causa; degüellan sin piedad y contra todo derecho los que encuentran en los hospitales enfermos o heridos por haber militado bajo el estandarte de la cruz; asecanan con la mayor impiedad los que aprenden en defensa de la misma justa causa, sin querer seguir el ejemplo de moderación que les damos en sus prisioneros; excesos en los habitantes de los Pueblos pacíficos causa horror el referirlos, y su impiedad e irreligión contra los servidores de la Iglesia, Santas Imágenes, y formas consagradas, formarán la perpetua divisa de esta secta novadora de España.”*⁷⁶⁹

Seguint la dita que diu que la guerra la fan els soldats i la pau la signen els generals, i que les guerres sempre les perden els pobres i les guanyen els rics; la guerra del Trienni comportà una important mortalitat entre les classes populars, per exemple de

⁷⁶⁵ Aquesta descripció que fa MIÑANO: *Examen...*, pàg.155, és vàlida si no la reduïm, com fa ell, als liberals i la fem extensiva als reialistes. Els historiadors pro-reialistes han qualificat de més sanguinaris els liberals que els reialistes (vegeu COMELLAS: *Los realistas...*, pàg.66-67), fonamentant-se en les informacions procedents només d'un bándol, cosa que, per ella mateixa, ens indica la qualitat historiogràfica d'aquests treballs. Un recull de repressions d'aquest tipus practicades per ambdós bándols i referida al Penedès a ARNABAT: *Liberals...*, pàg.172-174.

⁷⁶⁶ BAYO: *Historia...*, III, pàg.32. Per exemple Esteva Pujet, fuster de Sant Feliu de Codines, i presoner dels liberals, fou trobat afusellat i lligat a un arbre del Montseny, el mes d'abril de 1823, i el milicià barcelonès, Joan Surroca, fou afusellat davant de la seva dona i filles a Berga el mes de maig de 1823 (vegeu aquest i altres expedients semblants a l'ADiocB, “Expedients de Mort Presumpta (1823-1826)”, expedients 34 (1824) i 22 (1825).

⁷⁶⁷ CARNE: *Ecsámen...*, pàg.155.

⁷⁶⁸ Carta del cònsol de Barcelona amb data de 29 de maig de 1822 (AMAE, “Correspondance commerciale. Barcelone”, t.25, fol.57v.)

Santa Coloma de Queralt moriren deu persones, suposem que la majoria liberals, però també reialistes, de les que coneixem el nom, el cognom, l'estat civil i l'ofici. D'aquestes deu persones nou eren casades i només una soltera, i pel que fa a l'ofici vuit eren pagesos i dos sabaters, és a dir pagesos i menestrals al 100%⁷⁷⁰. Menestrals i pagesos eren la majoria dels vint-i-vuit milicians assassinats per Romagosa a Vila-rodona l'estiu de 1822, i jornalers i pagesos eren la majoria dels reialistes que perderen la vida en el bloqueig dels forts de la Seu la tardor i l'hivern de 1822-23.

L'entrada de Mina comportà, com ha assenyalat Jaume Torras, un enduriment de la repressió vers els reialistes, així d'una mitjana de baixes a les files reialistes per afusellament del 20% del total de reialistes morts (maig-setembre de 1822) es passà a una mitjana del 30% del total (setembre de 1822 a abril de 1823), tal i com podem veure en el quadre VIII.2⁷⁷¹. De totes formes cal considerar que el període en que es produeixen més morts és l'estiu de 1822, amb una quarta part del total, seguit de la tardor del mateix any, amb una cinquena part (vegeu el quadre VIII.2 i l'annex IX.20).

Quadre VIII.2 Morts en acció de guerra i afusellats, 1822-1823

	1821		1822			1823			Total		
	estiu	tardor	hivern	primav.	Estiu	tardor	hivern	primav.			
Guerra	1	1	9	72	155	117	98	44	27	3	527
Afusellats	0	2	1	11	28	45	49	40	9	1	186
Total	1	3	10	83	183	162	147	84	36	4	713

Font Elaboració pròpia a partir de les dades que m'ha facilitat Jaume Torras ja esmentades, referides a les sol·licituds de pensions pels familiars dels reialistes morts, i que estan resumides a l'Annex VIII.14.

Una mostra d'aquest ambient fou el judici contra onze facciosos de Rambla que foren apressats el dia 9 de juny per la tropa a Santa Bàrbara. Tots nou foren condemnats a mort i dos menors a 10 anys de presidi. Ferraz donà el vist-i-plau, menys en tres penes més de mort que considerava com a paisans joves i no pas facciosos⁷⁷². El dia 9 de juliol

⁷⁶⁹ Manifest al Rei de la Regència d'Urgell amb data de 30 d'agost (AMAE, "Correspondance politique. Espagne", vol.711, fol.383-385).

⁷⁷⁰ Les dades a PALAU: "Espurnes...", pàg.17.

⁷⁷¹ TORRAS: *Liberalismo...*, pàg.132-133.

⁷⁷² *Diario de Barcelona*, núm.199 de 18 de juliol de 1822, pàg.1.919-1.921. Es tractava de Ciprià Palo i Felip Gulmerà de Morella, Josep Beltrán i Salvador Fernós d'Horta, Francesc Ibañez i Joan Ibañez

se celebrà el judici, l'11 l'Auditor de guerra presentà les al·legacions, i el 13 es realitzà l'execució dels set condemnats a mort. El Consell de Guerra que havia condemnat a mort als nou reialistes es dirigí al Comandant General justificant la seva decisió:

“Se ha bien persuadido el Consejo por el resultado de la causa de los 1 facciosos aprendidos con las armas en la mano, [...], que fueron seducidos por Clérigos y Frailes, y advertidos por estos, que no siendo cabecillas aunque los encontrasen con las armas en la mano, no sufrirían pena alguna, pues que se había impuesto solo para los últimos; en cuya consideración ha parecido al Consejo, hacer presente a V.E. que sería conveniente se hiciese una proclama en catalán sencilla, haciendo entender al pueblo, o a los seducidos que les impone la ley a los mismos, como a los cabecillas, la pena de muerte, hallados en facción, con armas, o sin ellas; la que publicada previamente por las justicias de los pueblos con una severa responsabilidad de no verificarlo, no sería inútil ni superfluo el que se diese el competente surtido a las tropas para que fijasen a su tránsito, en atención que el repetido recuerdo de la pena, contiene al delincuente.”⁷⁷³

La sentència i l'entusiasme popular per assistir a l'execució de la mateixa deixava inquietos alguns veïns de la ciutat que veïen com l'escalada de la guerra civil era cada cop més difícil d'aturar. Serveixi com a mostra la d'un autodenominat “Ciudadano sensible” que es qüestionava que tots els facciosos haguessin de passar per un tribunal militar, i escrivia:

“¿Es posible, decía yo a mis solas, que en un país tan pacífico como el de Cataluña el fanatismo, la miseria y mil otras causas nos hayan reducido al extremo de haber de derramar la sangre de nuestros hermanos, de unos hombres que acaso creyeron hacer un obsequio a Dios y a la patria al empuñar las armas fratricidas? ¡Lamentable ceguera! [...]. Tampoco soy de aquellos que opinan que las revoluciones se han de cimentar con sangre; al contrario pienso que nunca se ha de verter sino la indispensable y precisa para no debilitar demasiado al cuerpo político, en lugar de curarlo.”⁷⁷⁴

Una opinió refutada per un altre anònim, el “Verdadero sensible”, que defensava la necessitat d'aplicar mà dura contra els reialistes apressats, i de l'assistència de públic a les execucions:

“Sepa Sr. Sensible que cuando ve el buen ciudadano conducir al cadalso a tales delinquentes no se le presenta la sensibilidad, ni la motiva la vista de los bandidos, que se hallan ya obligados a sufrir la pena que la ley les señala, esto es lo que menos ocupa la imaginación sensata del ciudadano, se le representan si, a su imaginación, aquellos cuadros lastimeros, que la depravación de estos canallas nos ha desplegado; y al solo recuerdo de que han sido ellos verdugos carníferos de la sangre del pacífico ciudadano, al solo candor de la recatada doncella, que han violentado el lazo de un himeneo ejemplar por su dulce unión, que han acometido el lecho de la triste viuda, del enfermo, que han pervertido el niño inocente, que han robado y quemado a su antojo, y que han puesto en consternación a toda la Península”⁷⁷⁵.

de València, Pasqual Vel d'Ulldecona, Felip Sorolla de la Mata, Vicenç Leixà de Mas de Barberans, Francesc Cabanas de la Galera, i Manuel Aleixandre de Benicarló.

⁷⁷³ Carta amb data de 10 de juliol, reproduïda al Diario de Barcelona, núm.199 de 18 de juliol de 1822, pàg.1.921.

⁷⁷⁴ “Artículo comunicado”, publicat al Diario de Barcelona, núm.199 de 18 de juliol de 1822, pàg.1.921-1.923.

⁷⁷⁵ “Artículo comunicado” al Diario de Barcelona, núm.201 de 20 de juliol de 1822, pàg.1.929.

El Diario de Barcelona, publicava a mitjan mes d'agost que s'havia passat per les armes a Mateu Font a Peralada “tanto para imponer, como para hacer ver que aún la nación tiene bayonetas para hacerse respetar”⁷⁷⁶. A finals de setembre, Jaume Cluses d'Olesa, condemnat a mort per reialista va fer pública una carta on demanava la fi de la guerra i el retorn dels reialistes a les seves cases perquè havien estat enganyats: “jo estaba enganyat y seduït com ho estan mos companys. Jo creya que no hi havia Religió en Barcelona, que los milicianos eran uns judios, pero jo he vist per mi mateix lo desengany”⁷⁷⁷.

Precisament, l'atorgament d'indults i amnisties fou un tema obert de debat dins el liberalisme:

“Cuando ya son numerosas las partidas de facciosos y ha pasado algún tiempo considerable después de si primera aparición es peligroso el que se persuadan fácilmente los mozos que pueden tener indulto porque esa esperanza puede ser un aliciente poderoso para reunirse a los facciosos; más en otro caso también al haber lugar al indulto puede ser un medio de disminuir los facciosos sin grave riesgo, cuando no hay en los que se presentan al indulto las circunstancias que persuaden perversidad y malicia, más que seducción y alucinamiento y que por tanto han sido tenidas en consideración por el decreto de las Cortes”⁷⁷⁸

De fet el Cap polític de Pamplona informava a les Corts que quan es proclamà l'indult a Navarra, el general Quesada s'emportà les seves tropes a l'Aragó i Catalunya perquè els seus homes no s'hi acollissin⁷⁷⁹.

A mitjan mes de juliol, quan la guerra civil estava en el seu punt més àlgid, els liberals, impotents per frenar l'enrolament reialista, sancionaren legalment la repressió sobre els familiars i els béns dels reialistes, amb els bans del Cap Polític, Vicente Sancho (16 de juliol) i del Comandant del setè districte militar, Francisco Ferraz (17 de juliol)⁷⁸⁰.

El 20 de juliol era la Diputació de Tarragona qui publicava un ban on es decretava la repressió contra els pobles i els familiars (fins a quart grau) dels reialistes⁷⁸¹. En aquest

⁷⁷⁶ Diario de Barcelona, núm.230, de 18 d'agost de 1822, pàg.2.177.

⁷⁷⁷ Publicada al Diario de Barcelona, núm.265, de 23 de setembre de 1822, pàg.2.508-2.509.

⁷⁷⁸ Ofici del Cap polític de Lleó a les Corts amb data de 6 d'octubre de 1822 (ACD, lligall 35, expedient 158).

⁷⁷⁹ Ofici del Cap polític de Pamplona amb data de 9 de novembre de 1822 (ACD, lligall 35, expedient 158).

⁷⁸⁰ Ambdós escrits en català i castellà. El Cap Polític publicava, més tard, un nou ban on deixava clara la línia a seguir, després de qualificar els reialistes de “miserables ilusos”, respecte als caps facciosos, la pena de mort: “castich que serà tant més sensible y horrorós, cuant en las agonias del últim suplici se presentará a la imaginació y memòria dels reos lo cuadro de la sua familia y de las prendas més estimadas del seu cor entregadas als plors, a la misèria y a la desesperació.” (un exemplar a l'AHMI, lligall 35, expedient 8).

⁷⁸¹ Cada poble pagaria una unça mensual per cada faceció que tingués; per cada deu aportaria dos homes a la quinta i així progressivament; quan una casa fos saquejada pels faceciosos o els seus moradors obligats discriminatòriament a pagar un impost pels reialistes, el poble es faria càrrec de retornar-li els danys causats; si en un poble es tocava a sometent contra l'exèrcit o la Milícia se li

bans, s'exhortava els facciosos a tornar a casa seva en un terme de vuit dies, a canvi del perdó, però, l'aspecte més important, i cruel alhora, era el que permetia la repressió sobre els familiars dels reialistes: *"pas[s]at dit terme sense haber[-h]o fet, procederé ab lo major rigor contra los pares, fills, mullers, germans, y propietats de tals facciosos de cualsevol clase que sian, por no haber empleat los medis convenientes a fi de apartarlos de sa criminal empresa"*. Una altra forma de repressió era l'embargament dels béns, sobretot dels dirigents reialistes, com passà amb els de Caralt i els del baró de Canyelles⁷⁸², però també amb d'altres de no tant importants com l'estudiant de Vic Ramon Soler⁷⁸³. Per aquest motiu, es crearen Juntes de Segrestaments a les principals viles dels corregiments⁷⁸⁴. També la Diputació de Tarragona endegà a finals d'agost un seguit d'accions destinades a que els pobles denunciessin els béns dels facciosos per tal d'embargar-los: *"en la inteligencia que se exigirá el duplo al que sabiéndolo no lo denunciare y se abonará el tercio al que lo manifestase y comprobase plenamente ser propiedad de algún facciosos, ofreciéndole la reserva caso que la exigiera"*⁷⁸⁵. El plantejament de la Diputació era molt clar:

prendrien i vendrien les campanes; els pobles on s'afusellés a milicians o liberals indemnitzarien els familiars amb cent unces d'or i, finalment serien penalitzats amb una unça d'or els pobles que no informessin cada vuit dies dels veïns que tinguessin amb els faceciosos (un exemplar a l'AHMBP, lligall 83).

⁷⁸² A Vilanova, per exemple, es creà una Comissió de Detencions i Segrestaments el dia 19 de novembre de 1822, que tingué com a principal tasca l'embargament del béns del baró de Canyelles, Ramon de Bouffard, fugit amb els faceciosos i que havia estat vice-president de la Junta Reialista de la província de Barcelona. La documentació d'aquesta Comissió al lligall 2.408 de l'AHMVG. Més informació a VIRELLA: Canvelles.... Els béns foren embargats el 16 de gener de 1823. Tenim notícies que aquest personatge cercà refugi a França a finals de l'any 1822 (ADPO, lligall 4MP-369). L'ajuntament de Vilanova feia una crida *"a todos los habitantes y residentes en esta vila que el término de veinte y cuatro horas denuncien toda pertenencia que sepan en esta villa y término de caudales, frutos, géneros, créditos y efectos propios de los facciosos o de sus coadjutores, para que pueda procederse a su embargo después de la debida justificación, bajo pena al que dejase de practicarlo, al que usase de fraude u ucultación de tener que pagar el duplo; preveniéndose que se abonará la tercera parte del valor de la cosa denunciada al que la manifestase y comprobase plenamente ser de propiedad de algun faccioso, y que se guardará la reserva si lo exigiese"* (ban de 25 d'agost de 1822 al "Registro de pregones..." de l'AHMVG). Els pagesos de les terres del baró aprofitaren l'embargament per tallar arbres i recollir brossa de les seves terres cosa que obligà l'ajuntament de Vilanova a recordar que malgrat ser segrestades eren de propietat particular. Però el segrestament plantejava altres problemes, per exemple si els rabassers havien de continuar pagant censos i parts de fruit i a qui?, o qui havia de fer-se càrrec de les quotes de la contribució de les terres del baró?. Vegeu també "Actes. Vic. 1820-1823", sessió 16 de desembre de 1822.

⁷⁸³ "Actes. Vic. 1820-1823", sessions de 28 de juliol i 18 de setembre de 1822.

⁷⁸⁴ Aquest és un dels motius que s'elaborés la famosa llista de faceciosos localitzada a l'ADB, lligall 39. A Vic es formà el 12 de juliol de 1822 ("Actes. Vic. 1820-1823"). A la província de Tarragona se'n formà una a Tarragona, integrada pels comerciants Francesc Yxart Pi i Joaquim Garcia; a Valls integrada pels comerciants Joan Rodon i Josep Gallissà i a Reus integrada per Joan Albornés i Francesc Castelló (Acuerdos, 1822-III, vol.29, sessió de 29 d'octubre, doc.699, AHMT)

⁷⁸⁵ Acuerdos, 1822-II, vol.28, sessió de 22 d'agost, fol.246 (AHMT).

*“La Diputación con la imposibilidad de cobrar las contribuciones hasta que nuevos arribos de tropas proporcionen la libertad a los pueblos invadidos, y para procurar la subsistencia del Ejército y Milicia movable, usando de justas represalias, ha dispuesto que sean confiscados los géneros, frutos, efectos y caudales de los perjuros e indignos Españoles que se hallen con los facciosos, o auxilien sus operaciones”*⁷⁸⁶

D'això es feia ressò el cònsol francès a Barcelona quan assenyalaria:

*“La terreur s'establi a Barcelonne. En exécution de l'article 2 de la proclamation du chef politique, on va conduire ici les familles les plus riches des Insurgés es M.Ferraz imposées pour les frais de la guerre. On condui journellement dans les prisons un foule d'eclésiastiques et de moines es l'on a fusillé doura prisonniers faits sur les insurgés.”*⁷⁸⁷

També es començà a multar els pobles que no oposaven prou resistència a l'entrada dels facciosos com hem anat veient, i mostren els exemples a la plana de Vic, on foren multats els ajuntaments de Torelló i l'Esquirol⁷⁸⁸.

Els reialistes, per la seva banda, centraven la repressió i els tributs extraordinaris en els liberals, milicians i les seves famílies. Quan els reialistes ocupaven temporalment o dominaven un poble o comarca imposaven grans contribucions als milicians i constitucionals, segrestaven els seus familiars per exigir enormes rescats, saquejaven les seves cases, i assassinaven alguns dels més destacats liberals. Cal assenyalar, però, que la repressió (legal) dels liberals fou molt més moderada del que després seria la reialista un cop aconseguixin el poder com veurem més endavant⁷⁸⁹.

Però la guerra no la patien tan sols els combatents d'un i altre bàndol, sinó també els que no hi participaven, com va deixar escrit un pagès de Montmaneu (Anoia) que rebé per les dues bandes:

“Hi hagué una gran Revolució: los uns eren Malisianos y los altres Realistes. Nosaltres no érem de ninguna part. Però nos varen fer molt mal. A mi, Joan Requesens Urgell, se m'en portaren per tres o quatre vegades y cada vegada me feren fer un pago [...] molts altres

⁷⁸⁶ Ofici de la Diputació a l'ajuntament de Tarragona amb data de 22 d'agost de 1822 (Acuerdos, 1822-II, vol.28, doc.523, AHMT.)

⁷⁸⁷ Carta de 20 de juliol de 1822 (AMAE, “Correspondance commerciale. Barcelone”, t.25, fol.97-98).

⁷⁸⁸ “Actes. Vic. 1820-1823”, sessions de 9 de juny i 17 de juliol de 1822.

⁷⁸⁹ Pel que fa a la liberal en tenim una bona mostra en la carpeta de la causes promogudes pel Fiscal d'Igualada durant el Trienni, Ignacio Otzet (AHMI, carpeta núm.2, justícia, 1823). Per exemple, contra Josep Cardús estudiant de Capellades, per escampar papers subversius i condemnat a presó; contra Josep Montserrat, per reclutar aturats per incorporar-los a les files reialistes i condemnat a sis anys de presó a Ceuta; contra Josep Quintana de Vilanova d'Espòia, pagès, condemnat a tres anys de presó per haver participat a l'assalt de Capellades; Valentí Adzet per haver pres les armes, condemnat a garrot. Altres casos són els del frare Veremundo Martí detingut per tràfec de diners amb facciosos; Albert Soler de Sant Magí de la Brufaganya, detingut a Igualada per proselitisme a favor de la revolta; Maria Más Campos, col·laboradora d'Eroles; Josep Oller espartenyer, per dir que tenia un fill de 13 anys que era secretari de Miralles, condemnat a un any de confinament. Pel que fa a la reialista vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.201-218.

*treballs passàrem y no podíem estar segurs a les nostres cases y pensan lo que patiríem*⁷⁹⁰.

El traginer de Gramanet, Galobardes també, deixà escrita la seva personal percepció d'aquest tema:

*“El bàndol, que anava contra els Constitucionals agafava gent de les cases i els componien de grans quantitats, els que jutjaven aficionats a la Constitució els mataven i els deien Negres. El bàndol dels Constitucionals anava a les rectories, a cases de particulars dient que havien d'anar amb ells i els mataven i els deixaven allà mateix.”*⁷⁹¹

Aquests problemes el feien reflexionar de la següent forma: *“en temps de partits no hi ha ningú savi sinó el que s'aparta. És impossible l'accontentar-los a tots. I així Deu ens deslliuri de bàndols! [...] En aquesta [terra] de Catalunya, crec segons escriptures, fou la que hi hagué més tribulació del Regne d'Espanya”*. Molts ajuntaments davant les continuades exigències econòmiques i polítiques dels cossos militars, reialistes i liberals, optaren per nomenar dos ajuntaments, un de caire liberal i un altre de caire reialista, i així quan s'aproximava una partida armada sortia a rebre-la l'ajuntament corresponent⁷⁹².

El desgavell militar era aprofitat, com sempre passa, per tot tipus de personatges, lladregots, com deia l'Ajuntament del Vendrell: *“algunos vecinos de ésta salen a fuera la villa a robar algunos comestibles que los forasteros vienen a comprar a esta villa”*; negociants, que apujaven artificialment els preus provocant encariments sobtats que deixaven al marge de les famílies pobres els comestibles⁷⁹³. Per altra banda, apareixien partides de bandolers que aprofitant la situació de guerra i nomenant-se reialistes campaven al seu aire, com la d'en “Xarreteres” de Vilanova i la Geltrú i la d'en “Burregaire” de Torrelletes, que actuava a la comarca del Garraf⁷⁹⁴, demanant impostos als seus pobles i protegits per les masies d'aquesta zona:

“La facción del miserable y vil ‘Burregaire’ de Torrelletas va engrosando por algunos desertores que han abandonado a Romagosa. Este inhumano cometiò la crueldad anteayer de matar a pedradas a un miliciano de la Ley que estaba pacíficamente trabajando en sus tierras,

⁷⁹⁰ Aquest text es reproduït àmpliament per Josep RIBA i GABARRÓ: Anoia. Història de les Comarques Catalanes, Manresa, 1991, vol.II, pàg.298.

⁷⁹¹ GALOBARDES: El llibre..., pàg.57-60. Afegia referint-se al fets de Manresa *“aquí es veu el que som els homes, que estem exposats a tot càstig i quant obedient és la tropa, que no oïren, sinó que a l'ordre d'un comandant estranger, que no tenia res a perdre a l'Espanya, hagueren de morir”*. En el mateix sentit es manifestava Magí Castells de Sant Boi: *“sols un home agués volgut mal ab un altre, dient ‘Aquest és servil’, ja lo matàban. Si agués anat ab los contraris y digués ‘Est és libera’, també lo matàban. No se podia estar segur en cap paratge. Tots los dias se sentian a dir morts”* (Fragments del seu dietari reproduït per CODINA: “Guerrillers...”, pàg.152.).

⁷⁹² BORRALLERAS: Recull..., pàg.213, referint-se a Prats de Lluçanès: *“potser com a Berga usaven dos governs, constitucional y realista, responnent ab els serveys que cada un demanava. La precisió de donar la cara a tots el que venian ab exigències obligava a operar per duplicat.”*

⁷⁹³ “Manual d'Acords. 1782-1840”, sessió de 12 d'octubre de 1822.

⁷⁹⁴ COROLEU: Historia..., pàg.255-256.

unas dos horitas de acá: lo trajeron ayer tarde sumamente desfigurado, y ha quedado una familia enteramente desconsolada. En el mismo día se presentaron por la primera vez unos 40 facciosos en el pueblo de Cañellas pidiendo a la justicia 200 duros, que al día siguiente, tomarían; pero acudió allí luego nuestro digno comandante militar Hoyos con una partida de nuestros voluntarios, que habían salido para vengar el asesinato referido, y no volvieron por ellos.

La impunidad de algunas casas de campo del término de Castellet, Torrelletas y Clariana en donde se anida esta gavilla de ladrones, causará males inmensos a este vecindario, por la inseguridad de toda esta comarca hasta la carretera.

Opino yo, que combinados mutuamente los valientes comandantes militares del Vendrell, Arbós, Villafranca y esta [de Villanueva] con la fuerza disponible para hacer repetidas y oportunas salidas, sería el medio más eficaz para esterminar de raíz a estos malvados, que emigraron de las hordas de la Fe para cometer todo género de escesos. De otro modo, se nos prepara un invierno infeliz, en el que ni se podrá dar el indispensable cultivo, ni subvenirse los menesterosos trabajadores del campo. ¿Y esto que será? llover sobre mojado. Miseria y más miseria. etc.”⁷⁹⁵

⁷⁹⁵ Vegeu que en deia El Indicador Catalán, núm.255 de 22 d'octubre de 1822, pàg.3: “La facción del miserable y vil ‘Burregaire’ de Torrelletas va engrosando por algunos desertores que han abandonado a Romagosa [...] esta gavilla de ladrones causará males inmensos a este vecindario, por la inseguridad de toda esta comarca hasta la carretera”.

VIII.6 EL DEBAT A LES CORTS SOBRE LA CONTRAREVOLUCIÓ I L'ANTIREVOLUCIÓ

Els cada cop més nombrosos aixecaments reialistes provocaren un important debat a les files liberals sobre les seves causes i la manera d'enfrontar-s'hi que, si bé s'inicià l'estiu de l'any 1821, i continuà la primavera de 1822, fou molt més important l'estiu i la tardor d'aquest any. Les anàlisis, com hem vist, es polaritzaren en dues línies, la moderada (representada pel ministeri) i l'exaltada (representada per la majoria de les Corts), depenent de la resposta que es donava a les preguntes que hom es feia: quines eren les causes de la rebel·lió? i, en funció de la resposta que es donava: què calia fer per aturar-la? Gallí s'ho plantejava d'aquesta manera: *“¿Cómo sin embargo ha podido transformarse el pueblo catalán, tan noble y laborioso, en acérrimo enemigo de la libertad? ¿Cómo ha cundido tan rápidamente el fuego de la rebelión? ¿Acaso la ruina de la industria ha inflamado los ánimos?”*⁷⁹⁶.

Pels reialistes estava clar que els aixecaments contrarevolucionaris:

“No se pueden explicar de otro modo, la existencia y las operaciones de estos pequeños cuerpos realistas en todos los puntos de España, sino por la adhesión del pueblo entero [...]. Las partidas realistas, sin socorros extranjeros, faltos de armas y de recursos, han hallado toda su fuerza en la decisión de la nación española por la Religión y el gobierno de sus reyes. [...].

*El carácter moral de la España, es, como lo hemos demostrado [sic] en todas las partes de este escrito, una adhesión invencible a la religión. Esta nación se ha visto sorprendida otra vez en 1820 por un ejército revolucionario formado en gran parte de todos los forajidos de Europa, atrincherado en aquella inmensa península, y amenazando o insultando desde allí a todas las monarquías, [...]. La providencia parece haber permitido, para que no quepa duda de que la religión es el único móvil de la resistencia de la España, que en las dos guerras contra la revolución.”*⁷⁹⁷

I criticaven que: *“los constitucionales quisieron persuadirse de que el alzamiento era efecto de la miseria que experimentaba Cataluña a causa de la gran sequedad que hubo aquel año, y yo no negaré que esto le diera impulso, aunque es cierto que era otra la*

⁷⁹⁶ GALLÍ: *Memorias...*, pàg. 75-76.

⁷⁹⁷ Aquesta interpretació, extreta de CLAUSEL DE CONSERGUES: *Observaciones varias sobre la revolución de España, la intervención de la Francia y las actuales y antiguas Cortes* (traducido al español por un amigo de la religión y del rey), Perpinyà, 1823, pàg. 28 i 109, és la que feien seva els dirigents reialistes (vegeu el manifest de la Regència d'Urgell de 15 d'agost de 1822, per exemple) i pels historiadors franquistes, vegeu com exemple GAMBRA: *La primera...*, pàg. 36: *“Todos reconocen como causa una misma fe en que se unía, en apretada síntesis, el espíritu religioso, aún vivo y fervoroso en las clases populares, con el amor a las formas más castizas de gobierno y de lealtad a la legitimidad monárquica”*. El mateix Consergues assenyalava més endavant que *“los habitantes de la península española necesitan el socorro de los extranjeros para sacudir el yugo de los Conspiradores”* (pàg. 62), ja que els liberals aterroritzaven el poble com demostrava el fet de *“degollar en Castellfullit y en Urgel a las mugeres y a los ancianos, y llevar por estandarte a los niños colgados en la punta de la bayonetas”* (pàg. 64).

causa”, evidentment, per ell, la defensa del rei i la religió⁷⁹⁸. També l’anglès Walton assenyala que els reialistes a Catalunya aconseguiren mantenir el seu terreny a Catalunya sota la direcció política de la Regència i militar d’Eroles, malgrat les forces superiors dels liberals, cosa que només era possible: “*tenint en compte el suport de la majoria de la gent a aquells principis que els reialistes tenien i l’interès que sentien per l’altar i la monarquia*”⁷⁹⁹.

La polèmica a les files liberals es concretà, la primavera de 1822, en el debat entre el secretari del despatx de Governació, José Maria Moscoso, i la Comissió encarregada d’analitzar la seva Memòria. Moscoso assenyala que les causes de la contrarevolució eren que els contrarevolucionaris s’aprofitaven de la tradició del poble i la radicalitat de determinats sectors del liberalisme:

*“El arraigado apego a los hábitos, costumbres y opiniones antiguas, o quiméricos rezelos por cuanto los hombres en una monarquía, y más particularmente el habitante del suelo español, necesitan como elemento necesario de existencia, su religión, su Rey; la inquietud suspicaz de perder instituciones benéficas tan tardía y costosamente adquiridas, o inexperta ansia de innovaciones que apresuran el momento de gozar los bienes que se divisan y se tocan con ya en el deseo, y que el orden natural dispensa con mano avara y remisa, son los móviles que combina para fines perversos y egoísticos una clase de gentes perdidísimas que toda sociedad abriga, para quienes las leyes y concierto es muerte, y vida la agitación y olvido de los derechos y de la justicia, porque a la sombra del ilimitado poder de la magestad Real o de las libertades patrias se prometen dar rienda suelta a su frenesí ambicioso.”*⁸⁰⁰

Afeia el secretari d’Estat que, de la mateixa manera que l’esclat paral·lel de les revoltes de Nàpols, Sicília i Portugal havien aturat la contrarevolució, la derrota d’aquestes li havia donat noves ales:

“Desde aquella época precisamente sus movimientos son más activos y generales; sus proyectos toman un carácter más decisivo y resuelto; sus conjuraciones se convierten en insurrecciones abiertas, y los sucesos se presentan bajo un aspecto, no en verdad dudoso, pero mucho más desagradable.”

La Comissió per la seva banda criticava el govern perquè minimitzava la importància de la contrarevolució i no feia tots els esforços possibles per posar-hi fi:

“El ciudadano español más ignorante de la marcha de nuestras instituciones sabe mucho más que quanto le dice el artículo, que tanto ansiaría por leer. [...] ¿qué pasos ha dado el Gobierno a fin de precaver esas conmociones populares, mal sofocadas, y con tanta frecuencia repetidas?”

El debat retornà a les Corts l’estiu d’aquell mateix any per mitjà d’una Comissió

⁷⁹⁸ J.M.R.: Memorias..., I, pàg.66.

⁷⁹⁹ WALTON: The revolutions..., pàg.255-260, pàg.260 per la cita.

⁸⁰⁰ Memoria leída a las Cortes por el Sr. Secretario del Despacho de la Gobernación de la Península en la sesión del 3 de marzo de 1822 sobre el estado de los negocios concernientes a la secretaría de su cargo, Madrid, 1822, pàg.4-5 pel text reproduït (ACD, lligall 82, expedient 5).

especial per analitzar l'estat polític del país i que assenyalava com a preàmbul que *“no es tan fácil como a primera vista parece el indicar, y mucho menos graduar, las causas todas que más o menos influyen en los males que nos afligen”*⁸⁰¹. Aquesta Comissió partia de la base que:

*“Era preciso contar con una grande porción de enemigos que perdían sus rentas, su poder, sus empleos, sus privilegios y autoridad, y a la verdad no hay por qué admirarse de este tan natural resultado, porque siendo el interés personal, bien o mal entendido, el primer estímulo del hombre, no es posible hacer reformas en ninguna línea sin que se presenten contradicciones más o menos difíciles de vencer. Resulta de aquí, como una verdad incontestable, que el régimen constitucional felizmente restablecido en España debió formar desde el primer día un cierto número de descontentos cuyos deseos y maquinaciones han de conspirar necesariamente a destruirle [...]. La experiencia confirma esta verdad: hemos visto desde la época de la restauración [constitucional] esfuerzos, más o menos eficaces y fructuosos, pero constantemente dirigidos a hacernos retroceder de nuestra gloriosa carrera política, y volvernos, si posible fuera, al régimen absoluto.”*⁸⁰²

Assenyalava que *“el presentarse tantas veces a la escena y en puntos tan distantes entre sí, prueba bastante que no son tentativas aisladas ni fruto del fanatismo de unos pocos, sino ramificaciones de un plan general”*, un pla instigat pel clergat ja que *“apenas se ha levantado partida en España que no contase en sus filas y a su frente indignos ministros de una religión dulce y tolerante por esencia.”* La Comissió exculpava, en canvi, a la noblesa *“que está presentando un fenómeno único quizás en la historia [de] [...], no solamente una resignación magnánima al perder con sus privilegios sus intereses mismos, sino la gloria de correr a sacrificarlos en el altar de la patria”*⁸⁰³. Segons la Comissió però, la contrarevolució dirigida pels eclesiàstics i els marginats del nou sistema, havia tingut èxit aprofitant la divisió dels liberals, *“que solo disienten en pormenores, o más bien, en las aplicaciones de los principios mismos”*, i la ignorància del poble que permetia als reialistes aprofitar-se de *“la sencillez de muchos españoles, particularmente de los habitantes del campo, que escasos de instrucción por lo común,*

⁸⁰¹ Informe de la Comisión especial nombrada para examinar el estado político del Reino, Madrid, Imprenta de Tomás Alban y Cia., 1822 (un exemplar dins ACD, PRFVII, t.53, fol.409-422). Vegeu una reproducció parcial a l'Annex VIII.11. La Comissió va emetre el seu dictamen el 3 de juny de 1822 i es començà a discutir el 15 d'aquest mes (DSC, 1822, t.III, pàg.1.693, sessió 121 de 3 de juny, i pàg.1.925-1.932, sessió 140 de 15 de juny). La comissió estava formada per Gil de la Cuadra, Canga, Meléndez, Castejon, Melo, Vega Infazón y Ruiz de la Vega y Zulueta (aquests dos, representants dels exaltats, van emetre un vot particular per considerar que l'estat de la nació era més *“crítico y peligroso”* del que deia la majoria de la Comissió, pàg.14-23). El debat entre les postures moderades i exaltades pel que fa als aixecaments reialistes es pot seguir a les sessions de la legislatura de 1822 a les Corts.

⁸⁰² Informe de la Comisión especial..., fol.409-422, i DSC, 1822, t.III, pàg.1.925-1.926, sessió 140 de 15 de juny.

⁸⁰³ Informe de la Comisión especial..., pàg.5; DSC, 1822, t.III, pàg.1.926, sessió 140 de 15 de juny.

creen ciegamente a las personas que están acostumbrados a respetar”⁸⁰⁴.

Per la seva banda, el vot particular dels diputats Ruiz de la Vega i Zulueta a l'informe de la Comissió esmentada representava una versió més moderada del liberalisme que assenyalava que, a més de l'aparició de “*gruesas partidas de facciosos que atentaban armados contra el sistema constitucional, las que con más o menos suceso han sido batidas y dispersadas por las Milicias permanente y local, refugiándose los cabecillas en las naciones vecinas*”, a diverses viles i ciutats i havia hagut aldarulls populars de caràcter patriòtic o reialista⁸⁰⁵. Assenyalaven aquests diputats una diversitat de causes d'aquests fets, entre els que incloïen l'actuació dels liberals exaltats :

“El fanatismo de los malos eclesiásticos y siniestro influjo que por el abuso de su ministerio ejercen sobre los pueblos, faltos de instrucción y abrumados con el peso y mal repartimiento de las contribuciones; a la lenta administración de justicia e impunidad de los delitos; a la ignorancia y apatía de muchos Ayuntamientos y autoridades populares; al abuso de los derechos de la libertad, y exaltación de principios de muchos que afectando ser los más adictos a la Constitución, conciben ideas anárquicas y desorganizadoras para violentar a las autoridades i enervar la acción y fuerza moral del Gobierno”

El debat d'aquestes propostes que comptaren amb el suport de la majoria de diputats⁸⁰⁶, s'orientà cap a qüestions col·laterals. Per exemple, el diputat Alfonso assenyalava que “*era necesario que hubiera presentado también los datos en que estas medidas se apoyan*”, i Alcalá Galiano plantejava que calia deixar clar que l'origen de la divisió entre els liberals havia estat en que “*desde que disuelto el ejército de San Fernando, se quiso hacer sospechosos a los que clamaron contra su disolución; desde el momento en que se hizo creer la existencia de una facción republicana, y se dio pretexto para que con ese nombre se designase a los patriotas más decididos y más fuertes*”, una divisió que era força normal segons Argüelles perquè era “*inseparable de todos los países en que hay que hacer reformas*”⁸⁰⁷.

Les principals mesures proposades consistien en l'organització i dotació de la MNV (art.1-3), el foment de l'esperit patriòtic “*por medio del teatro, canciones patrióticas y convites cívicos*” (art.5), la creació d'escoles públiques (art.6), el

⁸⁰⁴ Informe de la Comisión especial..., pàg.7; DSC, 1822, t.III, pàg.1.927, sessió 140 de 15 de juny. Vegeu sobre aquesta qüestió TORRAS: Liberalismo..., pàg.141-148.

⁸⁰⁵ DSC, 1822, t.III, pàg.1.929-1.932, sessió 140 de 15 de juny.

⁸⁰⁶ DSC, 1822, t.III, pàg.1.965-1.971, sessió 144, de 18 de juny; pàg.1.992-1.996 sessió 145, extraordinària de la nit del 18 de juny; pàg.2.011-2.021, sessió 146 de 19 de juny. Les mesures foren finalment aprovades en la seva totalitat a la sessió 158 de 25 de juny, pàg.2.255-2.256.

⁸⁰⁷ DSC, 1822, t.III, pàg.1.932-1.935, sessió 140 de 15 de juny.

repartiment de terres (art.8), la realització d'obres públiques (art.10), el control dels eclesiàstics (art.11-19), l'acceleració de les causes judicials (art.19-23 i 28), i la repressió contra els pobles o les autoritats locals que no facin front als facciosos (art.25-27)⁸⁰⁸. En la discussió d'aquestes mesures, curiosament i malgrat ser Catalunya el centre més important dels reialistes, no hi participà cap diputat català de forma destacada tot i haver presentat la proposta que donà lloc al dictamen.

Foren els articles referits als eclesiàstics els que provocaren una discussió més àmplia a les Corts, diversos diputats com Infante, Ferrer, Moreno, Soane criticaren durament el comportament dels prelats espanyols i del nunci a qui acusaven d'estar-se "*oponiendo continuamente a la consolidación del sistema, por todos aquellos medios de que han sabido sacar tanta utilidad en todos los siglos los agentes de la corte de Roma*", i del comportament excessivament tou del govern vers ells⁸⁰⁹. Respongué a l'acusació el Secretari de Gràcia i Justícia dient que gràcies a les mesures preses pel govern "*desde Tortosa hasta la Seo de Urgel, todos los prelados, así los propietarios como los gobernadores de las mitras han expedido sus pastorales, más o menos extensas, con más o menos vehemencia, y no hay una reclamación positiva en esta parte contra ellos.*"⁸¹⁰ També les propostes de control del Cap polític i les diputacions sobre el comportament del clergat (art.16) suscità una important discussió entre partidaris (liberals exaltats: Buruaga, Alcalà Galiano, Castejón, Romero) i detractors (liberals moderats encapçalats pel Ministeri, i seguits per Prado, i Lapuerta), entre els primers cal assenyalar que el diputat català Adan feu una breu intervenció reclamant també el control "*de los sermones que se predicán en las capillas y oratorios particulares*"⁸¹¹. Cal destacar en aquesta discussió que Septien signà, junt a dos diputats més, una proposició per tal que "*las Cortes decreten la extinción absoluta de regulares y monacales de toda clase*"⁸¹², i que criticà el govern per la seva passivitat davant el clergat:

⁸⁰⁸ DSC, 1822, t.III, pàg.1.934-1.935, sessió 140 de 15 de juny.

⁸⁰⁹ DSC, 1822, t.III, pàg.1.965-1.966, sessió 144 de 18 de juny.

⁸¹⁰ DSC, 1822, t.III, pàg.1.967, sessió 144 de 18 de juny.

⁸¹¹ DSC, 1822, t.III, pàg.1.992-1.996 sessió 145, extraordinària de la nit del 18 de juny. Vegeu en la línia moderada BAYO: *Historia...*, III, pàg.14: "*los representantes de la nación resolvieron proceder sin demora al arreglo del clero, piedra de escándalo en un país fanático cuando tenía en su apoyo la guerra civil*".

“Ya hace tiempo, señor, que en Cataluña se comenzó a encender la guerra civil, y que puestos a su frente eclesiásticos seculares y regulares, le han querido imprimir el carácter atroz del fanatismo religioso; y es público y constante que apenas hay Prelado en aquellas provincias que haya abierto su boca para contener la insurrección dirigida por sus propios súbditos, hasta que el Gobierno con una orden expresa, digámoslo así, ad hoc, les ha prevenido que lo ejecuten. Pero ¿lo habían hecho antes? No Señor: han visto brotar por todas partes la llama de la insurrección, correr el atroz fanatismo por los pueblos, canonizarse los asesinatos y los incendios; en una palabra, destrozados sus rebaños y los pastores y los perros se han estado durmiendo.”⁸¹³

També suscitaren discussió apassionada les mesures proposades contra els pobles i les seves autoritats quan no mostressin oposició als facciosos (art.25, 26 i 27). El Secretari d'Estat encapçalà l'oposició moderada a l'article que assenyalava que *“los pueblos que amparen o auxilien a los facciosos armados, serán tratados por las tropas nacionales como pueblos enemigos, con todo el rigor de las leyes militares”*, i el qual considerava una mesura d'excepció que *“traería los más funestos resultados, contrarios al objeto que se ha propuesto”*, mentre que el diputat Ruiz de la Vega encapçalà la seva defensa: *“no hay medio: o se dan leyes que nada signifiquen, leyes como las que ya están experimentadas, y cuyos resultados no han correspondido a las bellas esperanzas de los que las propusieron; o se han de dar leyes como las del proyecto, que desde luego asusten y sirvan de escándalo a todos los que la se proponen impugnarlas guiados de su primera impresión.”⁸¹⁴* La Comissió modificà el redactat per intentar aconseguir la seva aprovació en el sentit de dir que, solament *“se procederá militarmente a la formación de causa contra los que resulten delincuentes”*, però continuà tenint l'oposició dels moderats com Argüelles que assenyalaven que la llei de 17 d'abril de 1820 ja era suficient. La majoria de diputats aprovà la nova redacció de l'article 25, tot i que s'acceptà de retirar el 26 que parlava de la repressió contra les autoritats, ja que es considerava comprés en l'anterior⁸¹⁵.

Segons l'anàlisi moderada, doncs, les reformes liberals s'havien radicalitzat excessivament i això, junt a la situació crítica que vivia el país, havia provocat la reacció de determinats sectors de la societat. Per aquest motiu proposaven moderació vers els aixecats, mesures selectives de repressió: *“se emplee solo el rigor de la ley contra los cabezas de la rebelión”⁸¹⁶* i mesures preventives com les obres públiques per evitar que

⁸¹² DSC, 1822, t.III, pàg.2.010, sessió 146 de 19 de juny.

⁸¹³ DSC, 1822, t.III, pàg.2.012, sessió 146 de 19 de juny.

⁸¹⁴ DSC, 1822, t.III, pàg.2.016-2.017, sessió 147 de 19 de juny.

⁸¹⁵ DSC, 1822, t.III, pàg.2.019, sessió 147 de 19 de juny.

⁸¹⁶ És en aquest sentit que cal interpretar les ordres del ministre de la governació, Moscoso, als Caps Polítics de Catalunya, amb data de 14 de maig de 1822: *“A los comandantes de tropas les*

els pobres “susceptibles de ser seducidos y engañados por los que se aprovechan de su miseria para alucinarlos y corromperles” s’entrolessin a les partides⁸¹⁷, ja que “los que mandaban las partidas pertenecían casi todos a las últimas clase de la sociedad [...]. Los que seguían a semejantes gefes eran los jornaleros sin trabajo, los mozos que huían de las quintas, los que sacaban a la fuerza de los pueblos donde dominaban, y algunos perdidos, que escapando de las cárceles, se metían a defensores del trono y del altar”⁸¹⁸.

En aquesta direcció anava l’anàlisi del diputat provincial Llauder que presentà a finals de setembre a la Diputació de Barcelona un informe sobre les causes de la rebel·lió reialista i les mesures que calia prendre contra els facciosos que es trobaven en ple auge arreu del Principat. Aquest informe assenyalava que les causes de l’amplitud de la revolta reialista eren: les reformes realitzades a l’administració, la implantació de noves contribucions sense disposar d’informació adient, sobretot de la contribució de consums que perjudicava els petits pobles agrícoles i la contribució de patents que no es distribuïa en funció de la riquesa comercial i industrial sinó del cadastre, i la misèria general del país⁸¹⁹. No és estrany doncs trobar recomanacions com aquestes: “excitar a los Ayuntamientos a establecer sopas económicas, y proporcionar subsistencia a los habitantes más pobres [...]. Pues que a falta de alimento más que otra causa impele a los infelices a tomar partido en las gavillas de la facción”. També el batlle d’Igualada manifestava també que “muchos hombres arrastrados por la indigencia y seducidos por la hipocresía religiosa” s’integraven a les files reialistes⁸²⁰.

L’anàlisi dels sectors del liberalisme exaltat feia més incidència en l’acció dels elements absolutistes (sobretot el clergat, però també la noblesa i sectors de la burocràcia)⁸²¹. Pel que fa a Catalunya, fou El Indicador Catalán el que defensà

encargará que procuren conciliarse el amor de los habitantes, con particularidad de las gentes del campo” (ACD, lligall 32, expedient 191).

⁸¹⁷ Exposició de la Diputació de Tarragona a les Corts amb data de 13 de juny de 1822, reproduïda a l’Annex VII.14. Vegeu, també, la contestació de Moscoso, amb data de 21 de maig de 1822 i que va ser tramesa a les Corts amb data de 8 de juny de 1822 (ACD, lligall 32, expedient 191, vegeu també el lligall 38, expedient 216).

⁸¹⁸ Vegeu MIÑANO: Examen crítico..., pàg.311. Aquesta opinió era compartida per BAYO: Historia del reinado..., II, pàg.281: “Los cesantes, jubilados, reformados, perseguidos y tantos otros descontentos corrían a unirse a las bandas de la rebelión realista, que se proclamaba defensora del trono y del altar, y fanatizaba a los lugareños y montañeses auxiliada por el clero.”

⁸¹⁹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 30 de setembre de 1822, fol.208-211.

⁸²⁰ AHMI, lligall 36, expedient 9.

⁸²¹ Vegeu-ne una formulació a MAC-CROHON: “Reflexiones...” (text reproduït per Alberto GIL NOVALES: Textos exaltados del Trienio Liberal, Madrid, 1978, pàg.133-161, que n’inclou un altre

públicament aquestes tesis:

*“Cataluña arde en facciones dirigidas por varios clérigos y frailes, que han alucinado a los sencillos labradores, que creen defender la fe, cuando en rigor sólo defienden los diezmos, y cuando combaten por ser esclavos, como lo han sido toda su vida. La raíz del mal está conocida: no se apele a Subterfugios; es el orgullo y la sed de mando y de dominio que abrigan los que hicieron profesión de humildad y de mansedumbre. El fanatismo, excitado por la hipocresía religiosa, es la causa única de la sangre catalana derramada por catalanes. ¿Pero qué importa esta sangre a los que la hacen derramar? Ellos vieran gustosos vertida la de casi todos los habitantes de la España, con tal que conservasen su imperio absoluto sobre los pocos que quedasen. ¿Que es para ellos la sangre de todos los ciudadanos en comparación con los intereses de su corporación?”*⁸²²

També la Diputació de Girona en un informe al govern sobre la conducta dels rectors manifestava que, *“en general el clero de esta Provincia no es muy afecto al sistema Constitucional habiéndose observado que en algunas poblaciones donde ha habido párroco liberal no ha prendido la rebelión o ha sido muy tarde”*, però alhora es mostrava poruc a l'hora d'actuar contra els mateixos: *“durante las actuales circunstancias y escasez de tropas en la Provincia parece sería impolítico tratar de remoción de párrocos en los pueblos”*⁸²³.

L'Ajuntament de Barcelona es situava en una posició intermèdia entre moderats i exaltats pel que fa a l'anàlisi de les causes del reialisme:

*“Facciones de gente ilusa y necesitada la mayor parte hormigean en la antigua Cataluña. Los acérrimos defensores de la independencia nacional corren a las armas y se abandona la agricultura, se cierran las fábricas y talleres, se paraliza el comercio y empiezan a sentirse ya los efectos de la guerra civil. La hipocresía, el egoísmo, la superstición, la ignorancia y, sobre todo, la fatal sequía en diferentes distritos, pintada por los malévolos como efecto de la ira de Dios, comprometen la fidelidad y excitan la rebeldía”*⁸²⁴

Tot i això l'ajuntament de Barcelona decidí a finals d'agost d'instal·lar Junes Parroquials *“para remediar las urgencias de los necesitados apoyando sobre sus brazos al decaído corazón de la Viuda y del Huérfano y con las limosnas que la generosidad de los caritativos arrancaran del borde de la desesperación a las víctimas de la miseria.”*⁸²⁵

Per aquests sectors, la causa de l'enrolament reialista, era, com hem dit, la ignorància de les classes camperoles que era aprofitada pel clergat, com assenyalava l'ajuntament de Barcelona:

(pàg.101-103) publicat a El Zurriagazo, núm.5 (1821) amb el títol de “La guerra civil es un don del cielo”).

⁸²² Text reproduït a la Gaceta de Madrid, núm.158 de 2 de juny de 1822, pàg.844.

⁸²³ Ofici a la Diputació de Barcelona amb data de 15 d'octubre de 1822, com a resposta al decret de les Corts de 29 de juny i l'ordre del govern de 5 d'agost de 1822 (ADiocB, “Expedientes e Informes”, caixa 1822-I, expedient 650).

⁸²⁴ Vegeu AHMB, “Político y representaciones”, fol.271, citat per CARRERA PUJAL: Historia política..., II, pàg.119.

*“Vemos a muchos indignos eclesiásticos al frente de los facciosos, y a otros menos osados, pero tan perjuros y acaso más temibles que aquellos, a fomentar en el seno de las familias el odio a unas instituciones que quitan la máscara a la superstición, en que apoyan principalmente su prepotencia. Mientras permanezcan en los pueblos esos hombres peligrosos, mientras los prelados presencien tranquilos esta degradación del sagrado ministerio, ¿cómo es posible que los sencillos conozcan y abjuren sus errores? ¿Cómo abrirán los ojos a la luz de la verdad cuando a esta no se la admite en muchos templos y solo llega a sus oídos la noticia de las justas y necesarias reformas, denigradas con el dictado de usurpación y de mala fe? Una rústica exhortación del Párroco causa mayor impresión en los aldeanos que las demostraciones mejor vertidas en idioma que no entienden; y si aquel no emplea la sinceridad, ¿cómo se persuadirán los incautos de lo que les conviene?”*⁸²⁶.

Quelcom semblant dirà a les Corts el diputat català Lluís de Septien al referir-se a la “*causa remota de seducció*” que portava els homes a les files reialistes⁸²⁷.

Pels observadors estrangers, sobretot anglesos, la causa de fons dels suport popular al reialisme també era que el poble estava enganxat a les velles tradicions i formes de vida:

*“Se sublevan contra un impuesto vejatorio, pero se prosternan ante un sistema del cual el impuesto es el menor mal; arremeten contra el recaudador de contribuciones, pero se arrodillan ante el príncipe miserable que utiliza los servicios del recaudador; insultan al fraile importuno y enojoso y ridiculizan al cura mujeriego y soberbio, pero arriesgan su vida por defender a la Iglesia que les inflige daños espantosos y la consideran como el objeto más querido del mundo. Unidos a estos hábitos del espíritu -y en realidad siendo parte de ellos- encontramos un gran respeto, por lo viejo, una adhesión desafortada a las viejas opiniones, a las viejas creencias, a las viejas costumbres. [...]. Todas estas cosas reunidas producen el triste resultado a que se da el nombre de España.”*⁸²⁸

Per la seva banda el comandant Florence Galli es preguntava:

*“¿Que piden los caudillos de esas hordas? ¿Que se prometen sacrificando tantas victimas? ¿Acaso la modificación de unas instituciones que plantearon los Españoles todos mientras rechazaban los ejércitos de un invasor injusto? ¿A que empero seducir a los labriegos, a una jente ruda, cuyo voto es nulo en la materia? ¿Pretenden acaso conquistar por las armas la España? ¿Que infernal maquiavelismo les hace en este caso recurrir a la guerra civil, sanguinaria por todos aspectos y abominable? ¿Sin duda alguna no es esta la vez primera que se ha tratado de aniquilar un país para invadirlo? ¿Como sin embargo ha podido transformarse el pueblo catalán. Tan noble y laborioso, en acérrimo enemigo de la libertad? ¿Cómo ha cundido tan rápidamente el fuego de la rebelión? ¿Acaso la ruina de la industria ha inflamado los ánimos? Esa jeneral ansiedad, esa disposición a empuñar las armas, ese deseo de mudanzas, son claro indicio de una actividad desmedida, que, por falta de dirección, acabará por inundar la Cataluña en torrentes de sangre. Si aconteciese en adelante tamaña desolación, no se culpe en manera alguna a las instituciones liberales, que harían opulenta a la España, sí una funestísima influencia no paralizase sus efectos”*⁸²⁹.

⁸²⁵ CRESPI: Diario..., dia 25 d'agost de 1822.

⁸²⁶ AHMB, “Político y representaciones”, fol.342, reproduït parcialment a CARRERA PUJAL: Historia política..., vol.II, pàg.119).

⁸²⁷ DSC, ext.1822-1823, pàg.525, sessió 36 de 7 de novembre.

⁸²⁸ Enrique T. BUCKLE: Bosquejo de una Historia del intelecto español desde el siglo V hasta mediados del XIX; València, 1854 (reedició, València, 1997), pàg.215-218

⁸²⁹ GALLI: Memorias..., pàg.75-76.

Tot plegat feia pensar a aquests sectors del liberalisme que la millor manera d'acabar amb la revolta era la repressió, pura i dura, i el desmuntatge ideològic dels reialistes. S'havia de procedir amb duresa contra els dirigents de la rebel·lió per així dissuadir els "ignorants" d'ingressar-hi, com creien els caps militars Costa, Gorostiza i Mina, i assenyalava José Mª de Torrijos:

*"La moderación y la virtud misma personificada nada puede alcanzar, nada en ánimos fanatizados estudiadamente y más si inicuos promovedores de la revelión existen impunes y con esperanzas de poder lograr su objeto u al menos no exponer nada en el incendio que tan infamemente han prendido en los mismos incautos pero fieros de estos rústicos [h]abitantes"*⁸³⁰.

És a dir, mentre que, pels exaltats era la "ignorància" la causa que sectors del poble donessin suport al reialisme, pels moderats era la "misèria" i per tant, les mesures que proposaven eren divergents. Tot i que aquesta imatge del reialisme era excessivament deformada, el que era cert és que el missatge liberal ben just si traspassava el marc de les viles i pobles més importants. I quan ho feia i arribava als pobles, era el suficientment transformat i deformat perquè no quallés, com assenyalava l'Ajuntament de Barcelona:

*"¿Cómo abrirán los ojos a la luz de la verdad cuando a ésta no se la admite en muchos templos y solo llega a sus oídos su crítica? [...] Una rústica exhortación del Párroco causa mayor impresión en los aldeanos que las demostraciones mejor vertidas en idioma que no entienden."*⁸³¹

Per tot plegat, la Comissió especial de les Corts demanava "la creación de escuelas de primeras letras y la publicación de catecismos políticos u otros semejantes

⁸³⁰ Carta dirigida al comandant militar de Catalunya amb data de 7 de juny de 1822 (AHM, Zona.4^a, "GFVII", carpeta 2), i en el mateix sentit la carta confidencial de 25 de juliol de 1822 (reproduïda per GOROSTIZA: Cataluña..., apèndix I). Pel que fa a Mina vegeu les seves Memorias..., vol.II; pel coronel de la Milícia barcelonina, COSTA: Reflexiones..., pàg.9-13. Finalment GOROSTIZA: Cataluña..., pàg.3 i 12-13, assenyalava que la inèrcia i la passivitat del govern, junt a la divisió dels liberals i la persecució política dels exaltats que havia aconseguit "desunir los ánimos, introducir la desconfianza, separar los intereses, amortiguar el espíritu público, alarmar los incautos, desalentar los cobardes, y exasperar los buenos", serien les raons del creixement de la força dels reialistes..

⁸³¹ AHMB, "Político y representaciones", fol.342 (reproduït a CARRERA PUJAL: Historia política..., pàg.119). Pensem que cal entendre aquest idioma, no sols referint-se a la llengua (castellà versus català), sinó, sobretot, al conjunt de valors i sentiments (l'economia moral que li deia Thompson) de la pagesia. Vegeu E.P.THOMPSON: "La economía moral de la multitud" dins Tradición, revuelta y conciencia de clase, Barcelona, 1979, pàg.62-134; TORRAS: Liberalismo..., pàg.7-31; i Carlo GINZBURG: "Prefacio" a El queso y los gusanos, Barcelona, 1986, pàg.13-28. Cal tenir present que determinats sectors de la població, sobretot els joves, escapaven a aquesta dinàmica, almenys això és el que ha demostrat Ramón del RÍO ALDAZ per Navarra: "El carlisme, revolta popular o contrarevolució", dins L'Avenc, núm.203 (1996), pàg.28-31. Que els liberals no acabaven d'entendre això n'és una bona mostra l'escrit que publicava El Indicador Catalán: "Véase cual es el grito de los facciosos [...]: ninguno dice, Vivan los señoríos, Vivan los Diezmos, etc. Sino que todos gritan Viva Déu, viva la fe de Déu".

al alcance de los labradores para que vayan empapándose en la doctrina constitucional” i confiava que “los bienes que han de seguirse, aunque lentamente, de la desamortización, distribución de baldíos, y otras leyes paternas, y con que las Cortes procuren aliviar en lo posible su suerte, reduciendo las contribuciones a lo puramente necesario, y suprimiendo las que puedan aparecer más odiosas”. Però tot això quedava en paraules, ja que totes trenta mesures proposades eren purament repressives⁸³². Altres tenien com objectiu netejar el clergat i “colocar al frente de las Parroquias dignos y virtuosos Eclesiásticos bien avenidos con la Constitución, deponiendo todos los desafectos a las nuevas instituciones”⁸³³.

A mesura que els aixecaments reialistes prenen embranzida i es convertien en moviments importants, l’anàlisi de les seves causes deixà de banda els esquemes fàcils i unilineals, per donar lloc a interpretacions més complexes i més properes a la heterogeneïtat del reialisme⁸³⁴. Així el mateix Torrijos reconeixia pel que fa a Catalunya que:

*“Sus fueros o libertades habían sido como los de su vecina y demás provincias destruidas o menguadas, y ya no conservaba más que el nombre de Constitución en el código o recopilación de sus costumbres y usos escritos, que al lado de otras leyes conservaban aun, cierto espíritu de vida después de siete siglos. [...] Como país a un tiempo libre, agricultor e industrial, estaba ahora cifrado en apoyar y defender un sistema representativo, que garantiéndole el recobro de sus primitivos derechos y fueros, le aseguraba un impulso protector, y una fuerza de acción al espíritu de actividad y trabajo de aquellos habitantes; que debía acrecentar poderosamente su bienestar y su riqueza; más la voz de un interés, por desgracia opuesto al del estado, cubriéndose hipócritamente con el manto de la Religión, y afectando el respetable lenguaje de esta, logró anfatuar y seducir a muchos de los dóciles y desprevenidos habitantes, en particular de la parte alta de aquella provincia y hacerles hostiles a su propio bien y ventajas. Empezáronse las predicaciones, presentóse la sequía general de aquella provincia, como un anuncio de la cólera divina contra el régimen constitucional; se dio el grito ordinario de impiedad e irreligión contra los que se adherían a él, y así logró inflamarse de un santo furor a todos esos hombres incautos, a quienes tan fácilmente estravía el celo religioso cuando es conducido por la poderosa voz de los ministros del Santuario.”*⁸³⁵

La Diputació de Girona nomenà una Comissió per estudiar també les causes del suport popular a la contrarevolució. Entre les seves conclusions cal destacar que considera la desinformació del poble vers les mesures constitucionals i la misèria com a

⁸³² Informe de la Comissió especial..., pàg.9-14.

⁸³³ Ofici del Secretari de Governació al Cap polític de Girona amb data de 5 d'agost de 1822 (AHG-ADG, caixa 2).

⁸³⁴ Vegeu, com exemple, el dictamen presentat a les Corts sobre les causes del suport popular al reialisme (12 d'octubre de 1822) pel nou ministeri d'Evaristo San Miguel, Felipe Benicio Navarro, Miguel López Baños, Dionisio Capaz, José Manuel de Vadillo, Mariano Egea y Francisco Cruz (ACD, lligall 88, expedient 6).

⁸³⁵ SAENZ DE VINIEGRA: *Vida ...*, pàg.78.

causes fonamentals del suport de la “clase baxa del pueblo”:

“El único medio de atajarla o alomenos contener sus progresos era el presentar a los pueblos sólidas esperanzas de ver remediados sus males y desimpresionarles de ciertas ideas equivocadas que maliciosamente se ha procurado inspirarles sobre el verdadero plan de la Constitución y de algunas leyes emanadas de las Cortes.

[...], se presentaron desde luego como principales causas de este trastorno general la grosera equivocación en que está la clase baxa del pueblo, de que la Constitución o alomenos ciertos decretos de Cortes tiende a destruir nuestra santa Religión, la contribución de consumos tan gravosa a los pueblos meramente agrícolas quales son la mayor parte de la Provincia, como desigual en su repartimiento, la escasez verdadera o mentida que han observado en algunos Párrocos y otras clases del Clero, y que les ha hecho odiosa la misma rebaxa del Diezmo decretada en su favor; finalmente la miseria general que están sufriendo todas las clases del pueblo, y amenaza más horrorosamente todavía atendida la fatalísima cosecha del presente año.”⁸³⁶

Les solucions proposades a partir d'aquesta anàlisi eren de calaix:

“Solicitar al Gobierno, [...] fondos en que ocupar tantos brazos útiles que en el próximo invierno quedarán en la miseria, abriendo la carretera de Olot a Figueras, recomponiendo la de Francia, y dando principio a la obra de rectificación de los ríos Ter y Daró. Había además adoptado nuevas bases para el repartimiento de la Contribución de consumos, bases que coincidían con las decretadas últimamente por las Cortes; había concebido la idea de asegurar la dotación a los Párrocos por medio de un encabezamiento o contrato particular con los mismos de cierta cantidad fija de frutos reservando lo restante del producto del diezmo que en tal caso se pagará entero, para satisfacer la contribución territorial; había proyectado sacar de este fondo las dotaciones de Maestros de primeras letras y la mayor parte de los gastos municipales.”

⁸³⁶

Circular de la Diputació de Girona a les altres diputacions catalanes amb data de 8 de juliol de 1822 (AHG-ADG, caixa 1).

